

An aerial photograph of a rural landscape. The foreground shows a mix of green and brown fields, a small village with red-roofed houses, and a large industrial or farm complex with several long buildings. The middle ground is dominated by a large, dark green forest. The background shows a vast, flat landscape with more fields and distant structures under a clear sky.

VENKOV

jeho proměny
a územní plánování

Sborník ze semináře – Telč, 2005

auúo

© František Marsáček

Telč

VENKOV jeho proměny a územní plánování

SBORNÍK ZE SEMINÁŘE,
TELČ 21.-22. 4. 2005

© Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR
© Ústav územního rozvoje

O B S A H

VENKOV – JEHO PROMĚNY A ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ

Miroslav Tůma **1**

b l o k A

TEORIE – RÁMCOVÁ OBOROVÁ A PROFESNÍ VÝCHODISKA

VENKOV OČIMA SOCIOLOGA

Věra Majerová **2**

VENKOV OČIMA GEOGRAFA

Jan Müller **4**

ZNEHODNOCENÁ KRAJINA VEN- KOVA

Miroslav Baše **12**

ČESKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ PO RO- CE 1990

Tomáš Doucha **18**

EVROPSKÁ ÚMLUVA O KRAJINĚ

Martin Weber **21**

DOPRAVA A VENKOV

Marie Wichsová **24**

TECHNICKÁ INFRASTRUKTURA VENKOVA

Miroslav Cihlář **28**

b l o k B

SOUČASNÁ PRAXE – VENKOV- SKÉ SÍDLO A KRAJINA

GENEREL VENKOVSKÉHO PROS- TORU PLZEŇSKÉHO KRAJE

Jaroslav Bedrna **30**

OBECNÉ ÚVAHY O VÝVOJI ČES- KÉHO VENKOVA

Jaroslav Bedrna **35**

OBEC ROVNÁ U STRAKONIC

Jiří Nepodal **37**

ÚZEMNÍ PLÁNY OBCÍ V PŘÍ- MĚSTSKÉM ÚZEMÍ HL. M. PRA- HY • PRŮHONICE • RUDNÁ • VELKÉ PŘÍLEPY •

Milan Körner **39**

ZMĚNY V ÚZEMNĚ PLÁNOVACÍ DOKUMENTACI MALÝCH VEN- KOVSKÝCH SÍDEL A JEJICH DOPADY DO VENKOVSKÉ KRA- JINY

Jaroslav Haluza **44**

PROBLEMATIKA ÚZEMNÍHO PLÁNOVÁNÍ OBCE MODRAVA V PODMÍNKÁCH NÁRODNÍHO PARKU ŠUMAVA

Antonín Schubert **48**

UDRŽITELNÁ MINULOST? ANEB SÍDELNÍ RÁZ VERSUS REGU- LACE

Laura Jablonská **50**

ÚZEMNÍ PLÁNY OBCÍ V ÚZE- MÍCH S ENVIRONMENTÁLNÍMI OMEZENÍMI

Jaroslav Trávníček **57**

b l o k C

JAK DÁL

PROJEKT ILUP – POMORAVÍ

Marie Trantinová **60**

Telč 21. a 22. dubna 2005. Je slunečno a ještě docela chladno. Záplavy sněhu, které na sklonku zimy zalehly Vysočinu, odtály teprve nedávno. Po rozlehlém telčském náměstí, jako ztracenci těkají, ve skupinkách i jednotlivě, účastníci semináře o venkovu, který zde právě pořádá Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR. Po kolikáté jsou již uchvázeni tímto prostorem. A také hledají, kde by se na chvíli posadili, a v teple, mimo oficiální program, poklábovali o tématu a o tom, jak jde život urbanistů. Jinak je náměstí téměř prázdné, krámky a hospůdky povětšinou zavřené, ještě není sezóna.

Ve vztahu k tématu semináře na mě téměř symbolicky zapůsobil nakrátko oživlý prostor melancholicky krásného náměstí, po kterém kráčeli snad poučení poutníci. Poutníci – věční hledači jakéhosi Svatého grálu územního plánování a urbanismu. A zde snad najdeme stopu. Je tu nepochybně všudypřítomno něco přímo hmatatelně inspirujícího, ale také varujícího a znejišťujícího. Poselství nebyvalé síly. Porozumíme skrze ně lépe venkovu?

Jaký vlastně je současný venkov, venkovský prostor? Je krásný pro svoji minulost, která ještě tu a tam promlouvá? Je také melancholický, protože většinou osiřelý? Kdy má současný venkov svoji sezónu; když mají hasiči cvičení, nebo když se koná tech-noparty?

A když tenhle venkov na chvíli navštívíme my urbanisté a územní plánovači se svými často jen naučenými odpověďmi, porozuměli jsme všudypřítomným otázkám, které vlastně nemá kdo položit? Nabízíme dobrá řešení? Zkusme se tedy znovu ptát – na semináři na téma venkov.

Na počátku přípravy programu semináře, o němž mají následující stránky sborníku vydat svědectví, byla hromada otázek a partiálních problémů každodenní „venkovské územně plánovací praxe“, které můžeme každý sypat z rukávu, a které často nelichotivě vypovídají o současné podobě a proměnách venkova. Přitom téměř vše se děje v mezích stavebního zákona i v souladu s platným územním plánem...

Platný stavební zákon ve věci vymezení cílů a úkolů územního plánování, ve věci pravidel pořizování ÚPD a jejich standardů stejně jako z hlediska územního a stavebního řízení nerozlišuje vesnici a město jako kdysi stavební řád Království českého. Na druhé straně přece jen umožňuje (spíše teoreticky), v kooperaci se zákonem o ochraně přírody a dalšími souvisejícími předpisy, do určité míry regulovat využití území a utváření zástavby tak, aby atributy venkovského prostoru, krajiny a venkovské zástavby nezanikaly.

A zde jsme nejspíše u jádra problému: umíme formulovat a shodnout se na základních attributech venkovského prostředí, krajinou počínaje a třeba detaily venkovského urbanistického parteru konče? A především – umíme stanovit reálné socioekonomické předpoklady rozvoje venkova? Je to, co navrhuje, vůbec slučitelné s paradigmatem současného společenského konsenzu? A co s tím ztřešším paradigmatem, které bude dozajista jiné?

Snad všechny debaty o územním plánování, zvláště na téma venkov, se okamžitě rozkošatí: venkov v souvislostech územních, lokálních i v evropských souvislostech ekonomických, sociálních, ekologických a tak dále. Tato témata se nezadržitelně dále větví v nepřeberné případy problémové zástavby, problémových, ba záškodnických výkonů státní správy, o výkonech politiků a samospráv nemluvě.

Proto jsme program semináře nakonec postavili tak, abychom upřesnili, řekněme aktualizovali, vymezení pojmu a problematiky venkova ve vztahu k územnímu plánování, abychom rámcově zmapovali současnou územně plánovací praxi zaměřenou na venkovský prostor, sídla i krajinu a také abychom se podívali na perspektivu venkova i územního plánování.

Program semináře měl tři bloky, které na sebe tematicky navazovaly:

Blok A: Teorie – rámcová oborová a profesní východiska

Cílem bylo, z hlediska klíčových oborů, vymežit téma, popsat realitu venkova bez

tendenčního politického angažmá, prohloubit vhléd do současné problematiky venkova a na tomto základě, alespoň v obrysech, znovu definovat skutečně celostní pojetí územního plánování venkova. Tím vlastně připomenout potřebu celostního (komplexního) pojetí územního plánování jako takového.

Blok B: Současná praxe – venkovské sídlo a krajina

Cílem bylo, v první části bloku, na konkrétních územně plánovacích pracích zmapovat a prezentovat hlavní problémy venkova, které řeší současná praxe v různých druzích ÚPD ve vybraných regionech. A také ukázat problémy, se kterými se praxe spíše bezvýsledně potýká.

Druhá, diskusní část bloku, měla být, podle původní představy, formou panelu přednášejících z bloku A završena určitými závěry, tezemi otázek, o jejichž zodpovězení budeme dále usilovat. Tento ambiciózní záměr se nepovedl. Přesto diskuse, která pokračovala i na večerní párty, nebrala konce.

Blok C: Jak dál

V tomto bloku se představily také jiné než územně plánovací práce a přístupy zaměřené na řešení poznaných a očekávaných problémů venkova.

K nasměrování naší pozornosti, do snad velmi blízké budoucnosti územního plánování u nás, patřila zevrubná informace zástupců Ministerstva pro místní rozvoj o koncepci a stavu přípravy nového stavebního zákona – části územní plánování. Tyto informace byly již několikrát publikovány a nejsou součástí tohoto sborníku. Doufám, že po patřičném projednání bude nový stavební zákon co nejdříve schválen.

[TENTO NÁZOR NEMUSÍ VYJADRŮVAT STANOVISKO REDAKCE, AUÚP ČR ANI MMR ČR]

Sociologie venkova a zemědělství má v českých zemích relativně dlouhou tradici, která byla ovšem několikrát, v různých historických obdobích, přerušena. Ačkoliv by jako aplikovaná disciplína měla mít možnost do rozvoje venkova hovořit, v minulosti tomu tak bylo málokdy. Málokterý sociální jev či proces je jednoznačný a lze v něm snadno nalézt příčinné souvislosti. Sociální realita venkova je příkladem velice komplexního průniku závislostí a souvislostí, které vyplývají z ekonomických, politických i sociálních předpokladů. Sociologové se pokoušejí o co nejpřesnější popis a porozumění jevům, které jsou zachytitelné a sledovatelné. Zdokonalování metod a technik sociologického výzkumu pomáhá nashromáždit data, s jejichž využitím je rozhodování snazší. V současné době se zdá, že sociologie venkova má před sebou období, kdy může využít svou teoretickou základnu a prokázat, jako aplikovaná disciplína, svou užitečnost.

Jaký je venkov očima sociologa? Především rozmanitý; je důvěrně známou a zároveň neznámou krajinou. Známost ve smyslu vzpomínek a používaných kategorií jeho popisu. Neznámou ve smyslu právě probíhajících dějů, z nichž všechny jsou výsledkem historických událostí i současných podnětů, které jsme schopni zachytit pouze částečně. Popisný pohled na venkov může způsobit, že mu neporozumíme vůbec. Naše představa o něm bude ovlivněna souborem informací, které jsou nám dostupné, subjektivními zkušenostmi, tradovanými mýty a pohodlností, se kterou vytěsňujeme z mysli všechno, co je složité, nejasné, nám dosud neznámé a nehodí se do představ, které konvenují s našimi osobními postoji a přejatou hierarchií hodnot veřejného mínění. Nechceme se nechat zneklidňovat starostmi, které nejsou naším vlastním prožitkem.

Sociolog, který vstupuje do venkovského prostoru, by měl být vzdělán v sociálních a ekonomických vědách, které se dlouhodobě venkovem zabývají, zároveň by však měl být připraven k nezaujatému zaznamenávání reality, kterou zkoumá. Složitost dějů, které se v průběhu dvacátého století na venkově odehrávaly a v počátku století dvacátého prvního odehrávají, i skutečnost, že vědecké analýzy sociálních změn na venkově a v zemědělství jsou spíše vzácností, otevírá prostor pro zaujaté a citově podbarvené úvahy, které jsou mylně považovány za vstřícný přístup k řešení venkovských problémů.

Po roce 1989 se za správný považoval takový přístup, který socialistický základ zemědělské velkovýroby a čtyřicetileté utváření venkovského způsobu života buď odmítal, nebo ignoroval. Pomíjel skutečnost, že každá vývojová etapa má svou logiku a své zákonitosti. Jestliže sociolog odmítá nebo ignoruje z ideologických důvodů poznatky o minulém vývoji ven-

kova a zemědělství, stěžít může porozumět současnému vývoji. A už vůbec nemůže racionálně postupovat při konstrukci výzkumných koncepcí, které musí zahrnovat jak reálné prvky zkoumaného prostoru, tak historické vlivy. Podřizování výzkumného procesu ideologii jakéhokoliv druhu pohled na venkov zplošťuje, znesnadňuje a někdy zcela deformuje.

Československá vesnice byla na přelomu 19. a 20. století silně sociálně diferencována a rozdíly mezi bohatými a chudými byly akcentovány i nacionálně. To vytvářelo přirozený předpoklad pro růst levicových myšlenek a postojů. Změny v sociální struktuře byly ovlivněny první pozemkovou reformou. Vymizely nejchudší vrstvy venkovského obyvatelstva a vliv nejbohatších vlastníků byl částečně omezen. Rozvinuté družstevní hnutí bylo určitou formou ekonomické obrany, která zmírňovala důsledky agrární krize z konce 19. století i velké hospodářské krize třicátých let dvacátého století. Vedle soukromého vlastnictví půdy a majetku existovalo na venkově i vlastnictví státní a družstevní.

Zemědělské a venkovské obyvatelstvo bylo před druhou světovou válkou značně heterogenní sociální skupinou. Na základě sociologických i historických výzkumů se jeví, že charakteristiky venkovského obyvatelstva vykazovaly pouze některé shodné rysy. Venkov první poloviny dvacátého století zahrnoval pestrou škálu rolnictva, sedláků a vlastníků. Na zemědělské půdě hospodařilo mnoho různorodých ekonomických subjektů – šlechta, církev, velkostatkáři, starousedlíci po staletí hospodařící na svém rodovém statku, sedláci s tradičním pohledem na hospodaření, podnikatelé v zemědělství s moderními názory na jeho příští vývoj, vlastníci a nájemci statků bez přímého vztahu k půdě a hospodaření, střední rolníci

i drobní rolníci, kteří se teprve po pozemkové reformě stali vlastníky malých hospodářství. Mísily se venkovské vrstvy se silným vztahem k půdě a venkovským stylem života i moderní podnikatelské vrstvy, využívající příležitosti k dobrým investicím do zemědělského hospodaření.

Kolektivizace zemědělství podstatně změnila tvářnost vesnice. V době kolektivizace a nejbližších následujících letech byl pohled na venkov formován především obhajobou forem kolektivizace a vnitřně bohatě diferencovaná sociální struktura byla v této době účelově prezentována pouze v polarizovaných kategoriích – chudých a bohatých vesničanů. Termín „vesnický boháč“ byl synonymem třídního nepřítele, i když současně bylo hledáno i jiné než majetkové vymezení, neboť ideologickými nepřáteli se stávali i chudí venkovští obyvatelé, kteří násilnou kolektivizaci odmítali.

Socialistické velkovýrobní hospodaření, zpočátku značnou částí venkovského obyvatelstva odmítané, se postupně – rok za rokem – stávalo součástí běžného života. Každá další generace žila vlastní život a vzpomínky na krivdy a násilnosti bledly. Časem se vytrácel původní „negativní“ význam slova kolektivizace. Pro mnohé soukromé rolníky byla práce v družstvu vysvobozením z nezměrné dřiny. Politické a ekonomické preferování společného hospodaření přinášelo výhody, které vesnická populace vesměs akceptovala.

Sedmdesátá léta a osmdesátá léta přinesla značné dotace do zemědělské výroby, zvýšení životní úrovně zemědělců i venkovanů, rozvoj vesnické výstavby, změnu životního stylu venkovské populace. Chceme-li, můžeme tento „konzumní“ způsob života kritizovat, ale těžko jej nebrat v úvahu. Postupem doby se rozdíly mezi sociálními skupinami venkovského obyvatelstva stíraly, nivelizace platů, říze-

ný přístup ke vzdělání, nomenklaturní způsob obsazování profesních pozic a omezené možnosti seberealizace činily, nejen z venkovské populace, téměř homogenní skupinu, bez výrazných osobnostních znaků. Je však překvapivé, jak dlouho přetrvaly v paměti území a lokalit dramatické události, především procesy vystěhovávání, vysídlování a dosídlování, i když jejich přímí pamětníci třeba již nežijí.

Rok 1989 byl podobným mezníkem ve vývoji venkova. Centralizované velkovýrobní zemědělské podniky velmi často tvořily ekonomický a sociální pilíř venkovských obcí, který určoval ekonomickou a sociální hierarchii vztahů. Po jejich rozpadu se pozvolna vytvářely následné ekonomické a vztahové sítě, které se ovšem často překrývají. Migrační procesy sice stále probíhají, ale nejsou tak masivní, aby docházelo k obměně venkovského obyvatelstva. Jsou to vesměs titíž lidé, kteří pouze žijí v jiných sociálních konstelacích a jiných ekonomických podmínkách. Odkrývat vrstvy událostí, jevů a jejich důsledků je velmi obtížné a sociologická metodologie se občas dostává do nemalých problémů.

Signifikantní pro období po roce 1989 byly různé omyly ve vyhodnocování sociální reality venkova, které předpokládaly jevy a procesy, které nenastaly, nebo se odvíjely jiným směrem. Začátkem devadesátých let byla veřejnými sdělovacími prostředky podporována představa, že po procesech restituce bude následovat masivní obnova soukromého hospodaření. Představa, že nabyvatelé zemědělské půdy a majetku čekají na možnost obnovy soukromého hospodaření, byla zcela mylná. Ve Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky a Vysoké škole zemědělské v Praze nezávisle probíhaly sociologické výzkumy na relativně velkých vzorcích (řádově v několika stovkách až dvou tisících osob), mapující ochotu k soukromému hospodaření. Zájem venkovské populace byl naprosto minimální. Bližší ekonomické a sociologické analýzy dosti přesně ukazovaly, proč tomu tak je.

Další sociologické výzkumy z let 1992 – 1995 zachytily zlomové období diverzifikace soukromých hospodářství fyzických osob na podniky intenzivně

hospodařící (ekonomicky a sociálně úspěšné) a extenzivní (směřující k ukončení činnosti). Z nich se dalo dosti přesně vyvozovat, kdo ze soukromých rolníků a za jakých podmínek je schopen pokračovat v hospodaření a kde neúprnsná logika agrárního trhu pokračování zemědělské činnosti nedovolí.

Současná sociální situace na českém venkově je již do jisté míry ustálená. Regionální rozdíly jsou ovšem značné. Úlohou sociologa je nezaujatě zkoumat průběh sociálních procesů, snažit se odhalovat jejich příčiny a porozumět jim. Nejen veřejnost, i sociolog se často nachází v zajetí mýtů a stereotypů, podle nichž realitu vyhodnocuje a interpretuje. Tyto mýty hovoří o závislosti vesnice na zemědělství, konzervatismu obyvatel, sílící nespokojenosti, zhoršování lidských vztahů v důsledku restitucí, klesající životní úrovni a růstu levicových orientací.

Skutečnost je ale odlišná a mnohem barvitější, než černobílé vidění složitých problémů. Vesnice nikdy nebyla plně závislá jen na zemědělství a dojíždka do práce u ekonomicky aktivních osob vždy přesahovala padesát procent. Transformace postihla jen některé sociální skupiny, především málo kvalifikované či bez kvalifikace, zdravotně či sociálně handicapované, neschopné rekvalifikace a méně adaptabilní. Škála odvětví, v nichž venkovská populace pracovala, se ovšem rozšiřuje a diverzifikuje.

Konzervatismus, nechuť měnit své zvyky, stěhovat se za prací, rekvalifikovat se, se týká části venkovského obyvatelstva. Venkovské zvyky vyplývají z možností, které poskytuje venkovská obec a mění se, změní-li se její ekonomické a sociální podmínky. Část podnikatelských aktivit venkovského obyvatelstva snese srovnání s pružností a nápaditostí podnikatelských subjektů v městském prostředí. Venkov má značný, avšak dosud málo využívaný podnikatelský potenciál.

Nespokojenost na vesnici přirozeně existuje. Politická organizovanost venkovského obyvatelstva je velice nízká, což neznamená, že venkovská populace nemá politický názor, který může vyjádřit ve volbách. Jejich výsledky při posledních

volbách odpovídaly zhruba rozložení volebních preferencí v České republice. V každém případě však lze říci, že venkov je pro politické strany zajímavou voličskou základnou.

Zhoršování lidských vztahů v důsledku restitucí je sporné tvrzení. Restituce ve skutečnosti neznamenaly ani z ekonomického, tím méně ze sociálního hlediska zásadní změnu majetkových vztahů a způsobu života venkovského obyvatelstva. Restituovaly se majetky spíše menší a v mnohých případech zisk nekompenzoval starosti, které vznikly se správou a údržbou majetku. Restituce na venkově se týkaly převážně půdy a zemědělského majetku. Obojí je většinou využíváno k původnímu účelu, protože moc jiných možností ani neexistuje. Bezesporu se vyskytla závist, nepřátelství a zklamání. Ale výsledky empirických výzkumů nehovoří o zásadnějších rozporech mezi lidmi, které by restituce vyvolaly.

Mýtem je i pokles životní úrovně na vesnici. Výsledky výzkumů jej potvrzují jen částečně. Lze hovořit o značné sociální diferenciaci, která ale vcelku dokládá růst životní úrovně. Ani zařazování vlastní domácnosti do různých skupin podle výše životní úrovně nenaznačuje, že by se venkovskému obyvatelstvu žilo výrazně hůře.

Mohli bychom pokračovat dále, zdůvodňovat a vysvětlovat některé nepřesné nebo mylné představy. Jsou do značné míry podporovány nepřilíh pečlivou prací médií, která, když už se vůbec venkovské problematice věnují, dávají přednost senzačním zprávám a dramaticky akcentovaným domněnkám před poněkud nudným zpravodajstvím o každodenní drobné práci a jejích výsledcích. Konsolidace lokálních společenství po ekonomické a sociální stránce není otázkou několika let, nýbrž procesem dlouhodobým. Pro část vesnického obyvatelstva se životní a pracovní příležitosti otevřely, pro jiné se uzavřely. Obecní zastupitelstva se učí pracovat a spolupracovat v jiných podmínkách a jiném prostředí, než tomu bylo v minulosti.

[VOLNĚ ZPRACOVÁNO PODLE VÝSLEDKŮ EMPIRICKÝCH VÝZKUMŮ SOCIOLOGICKÉ LABORATOŘE Z LET 1999 – 2004.]

Úvodem je samozřejmě potřeba říci, že geografie se zabývá většinou i tím, čím ostatní obory, klade však důraz na prostorový neboli územní aspekt jevů, tj. jednak se zabývá rozložením jednotlivých jevů v území a diferenciací jejich charakteristik, jednak jejich vzájemnými souvislostmi. Nezabývám se zde přitom možnostmi, že geograf může být fyzický geograf, zabývající se přírodními podmínkami apod.

V užším pojetí má práce geografa v územním plánování tradičně dva obsahy:

- 1) společně s architektem-urbanistou a ekonomem vytváří celkové pojetí uspořádání všech aktivit v daném území (to je většinou pouze teorie, protože hlavní projektant, kterým je většinou architekt, mívá dojem, že nepotřebuje nikoho dalšího pro formulování pojetí celkové koncepce uspořádání území a všechny další spolupracovníky chápe jako úsekové specialisty),
- 2) je chápán jako specialista, zabývající se obyvatelstvem a souvisejícími záležitostmi, jako je vymezení řešeného území (pokud není striktně zadáno), hodnocením širších vztahů, územně správním členěním řešeného území, vývojem počtu obyvatel a jeho charakteristikami, strukturou osídlení, funkcí jednotlivých sídel a případným výhledem na žádoucí doplnění sídelní struktury podpořením nedostatečně rozvinutých střediskových funkcí středisek osídlení.

Když jsem dostal pozvání na seminář o venkovu s tím, že mám přednést referát na téma Venkov očima geografa, bylo mi jasné, že v rámci omezeného časového prostoru referátu se musím zaměřit hlavně na otázky, které každý ode mne očekává, tj. jak je venkov vymezen, jaké jsou jeho kvantitativní charakteristiky a jak se liší od nevenkova, což mohou být jednak města, jednak urbanizované prostory.

Domnívám se, že je třeba vymezovat venkov na různých řádovostních úrovních tím, že se budou rozlišovat:

- městská a venkovská sídla,
- městské a venkovské obce,
- městská a venkovská území a
- městské a venkovské prostory.

Přitom je zřejmé, že oba pojmy (město a venkov) se vzájemně prolínají, že v dnešní době prvky městského život-

vány, můžeme pouze doufat, že k tomu ještě dojde.

S využitím údajů o vymezení střediskových sídelních útvarů v roce 1991, z údajů o revizi ZSJ v rámci územní přípravy SLDB 2001, z údajů ze SLDB 2001 a z rozdělení obcí na městské a venkovské je možno velmi přibližně odhadnout rozdělení obyvatelstva 2001 do městských a venkovských sídel:

Územní vymezení	Počet obyvatel 2001 abs.	
	absolutně v tis.	v %
Česká republika celkem	10 230	100,0
městská sídla	6 710	65,6
venkovská sídla	3 520	34,4
v tom: na území měst	525	5,2
ve venkovských obcích	2 995	29,3

ního stylu pronikají i do nejmenších a nejdlejších venkovských sídel. Pro potřeby jakékoliv další diskuse a dalšího zkoumání je však třeba přijmout určitá kritéria a na jejich základě provést členění.

Městská a venkovská sídla

Nejmenší územní jednotkou, u které lze zkoumat městský nebo venkovský charakter, jsou sídla neboli sídelní útvary. Jsou definovány jakožto seskupení trvale obydlených nebo rekreačních budov (případně i dalších – průmyslových, obslužných pod.), která jsou prostorově nebo jinak oddělena od ostatních sídel. V praxi se vymezení sídel provádí seskupováním základních sídelních jednotek jednak do sídelních útvarů středisek osídlení, jednak do menších sídel mimo ně, protože jenom tak lze jejich vymezení kvantifikovat počtem obyvatel a domů a jejich charakteristikami. Z výsledků sčítání lidu 1991 bylo v Terplanu vymezeno cca 14 500 sídel, výsledky sčítání 2001 nebyly dosud z tohoto hlediska zpraco-

Městské a venkovské obce

S ohledem na určitou subjektivnost vymezení sídelních útvarů, dostupnost dat a zejména proto, že obecní samospráva představuje v územním plánování významný subjekt, základní členění na města a venkov je realizováno za obce.

K 1. 1. 2005 bylo v České republice 6 243 obcí a 5 vojenských újezdů, které měly celkem 10 220 557 obyvatel a 78 868 km² rozlohy.

Obce se tradičně člení na městské a venkovské dvěma způsoby:

- 1) podle typu úřadu v obci: městské obce jsou obce s městským úřadem nebo s magistrátem, venkovské obce jsou obce s obecním úřadem (a vojenské újezdy),
- 2) podle počtu obyvatel, přičemž nejčastěji používaná hranice je 2 000 obyvatel.

Ukazuje se, že podle těchto kritérií venkov zahrnuje cca 75 % rozlohy ČR a žije tam cca 25 – 30 % obyvatel státu. K tomu je možné přidat výše uvedených cca 5 % obyvatel venkovských sídel na území měst.

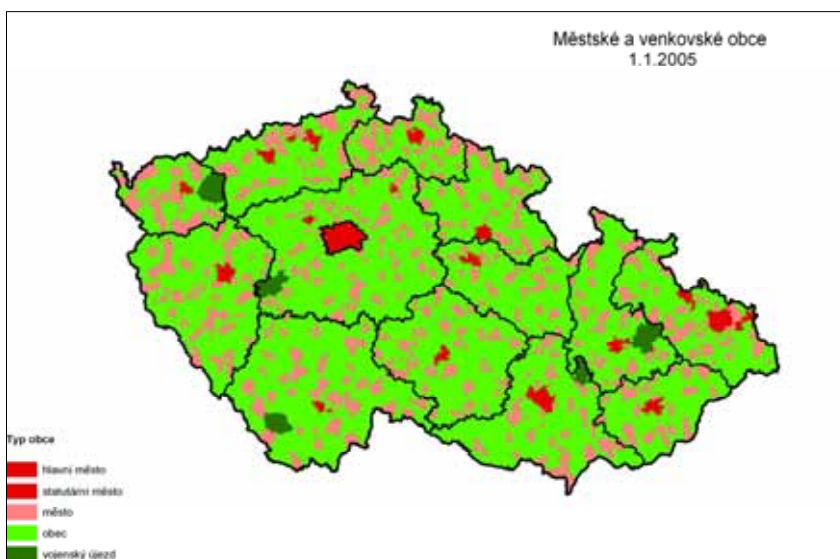
Podíl na počtu obyvatel a rozloze je následující:

Typ obce k 1.1.2005	Počet obcí		Počet obyvatel 1.1.2005		Rozloha v km ²	
			absolutně	v %	abs.	v %
Česká republika	6 248	100,0	10 220 577	100,0	78 868	100,0
města	527	8,4	7 174 756	70,2	18 905	24,0
obce a voj. újezdy	5 721	91,6	3 045 821	29,8	59 963	76,0
obce s 2 000 a více obyvateli	636	10,2	7 530 901	73,7	20 841	26,4
obce do 2 000 obyvatel	5 612	89,8	2 689 676	26,3	58 027	73,6

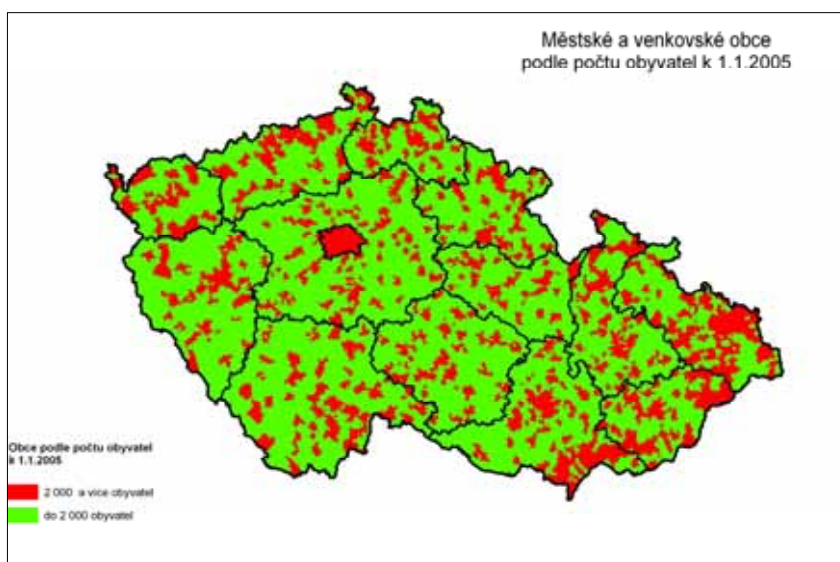
Zajímavé je prostorové rozmístění městských a venkovských obcí v rámci státu. Kartogram 1 ukazuje rozmístění obcí podle typu úřadu. Jsou zde uvedeny všechny současné kategorie obecních úřadů: magistrát hlavního města (v Praze), magistrát (v 19 statutárních městech), městský úřad (v 507 městech), obecní úřad (v 5 716 obcích) a 5 úřadů vojenského újezdu. Kartogram dobře ukazuje dosti značnou pravidelnost rozmístění měst, která většinou plní funkci středisek osídlení.

Rozmístění obcí podle počtu obyvatel je jiné. Celkový obraz se skládá ze dvou dílčích faktorů: velikosti jednotlivých sídel (velmi malá sídla zejména ve středních a jižních Čechách a na Vysočině, velká sídla zejména na jižní Moravě, v severních Čechách a na severní Moravě) a míry jejich integrovanosti do administrativních obcí, která prodělala proces postupného slučování (v 50. letech cca 11 000 obcí, k 1.1.1990 pouze 4 100 obcí) a následného rozlučování (maximum 6 258 obcí k 1. 1. 2001). Výsledkem je větší soustředění obcí s 2 000 a více obyvateli v severních a severozápadních Čechách (dané vyšší hustotou zalidnění, ale hlavně větší integrací obcí) a zejména na jihovýchodní a severní Moravě (dané zejména větší populační velikostí jednotlivých sídel-obcí) – viz kartogram 2.

Kombinaci obou kritérií ukazuje kartogram 3.

Kartogram 1: Městské a venkovské obce podle typu úřadu 2005.

Kartogram 2: Městské a venkovské obce podle počtu obyvatel 2005.

Zajímavými skupinami jsou zejména malá a velmi malá města a naproti tomu populačně silné obce bez městského úřadu. Následující seznam uvádí města s méně než 2000 obyvateli:

Město	Okres	Počet obyvatel 1.1.2005	Město	Okres	Počet obyvatel 1.1.2005
Budyně nad Ohří	Litoměřice	1 980	Plánice	Klatovy	1 659
Velký Šenov	Děčín	1 970	Mirovice	Písek	1 656
Dolní Poustevna	Děčín	1 963	Harrachov	Semily	1 647
Klecany	Praha-východ	1 948	Lázně Kynžvart	Cheb	1 642
Žebrák	Beroun	1 942	Libáň	Jičín	1 629
Jablonec nad Jizerou	Semily	1 941	Švihov	Klatovy	1 600
Žandov	Česká Lípa	1 910	Kašperské Hory	Klatovy	1 595
Týnec nad Labem	Kolín	1 886	Březová nad Svitavou	Svitavy	1 591
Horní Cerekev	Pelhřimov	1 886	Svratka	Žďár nad Sázavou	1 531
Černovice	Pelhřimov	1 870	Hostomice	Beroun	1 497
Dašice	Pardubice	1 847	Mšeno	Mělník	1 491
Město Touškov	Plzeň-sever	1 831	Bavorov	Strakonice	1 440
Bělá nad Radbuzou	Domažlice	1 822	Brandýs nad Orlicí	Ústí nad Orlicí	1 423
Teplice nad Metují	Náchod	1 800	Mýto	Rokycany	1 419
Kouřim	Kolín	1 797	Kožlany	Plzeň-sever	1 373
Skalná	Cheb	1 795	Přimda	Tachov	1 369
Smečno	Kladno	1 780	Vysoké nad Jizerou	Semily	1 363
Zásmuky	Kolín	1 778	Špindlerův Mlýn	Trutnov	1 324
Nový Knín	Příbram	1 772	Habry	Havlíčkův Brod	1 317
Hrotovice	Třebíč	1 771	Rovensko pod Troskami	Semily	1 239
Olešnice	Blansko	1 768	Manětín	Plzeň-sever	1 216
Dubá	Česká Lípa	1 751	Úsov	Šumperk	1 176
Radnice	Rokycany	1 743	Hartmanice	Klatovy	1 152
Třeбенice	Litoměřice	1 695	Mirotice	Písek	1 130
Poběžovice	Domažlice	1 694	Měčín	Klatovy	1 121
Ronov nad Doubravou	Chrudim	1 683	Bečov nad Teplou	Karlovy Vary	973
Bystré	Svitavy	1 679	Janské Lázně	Trutnov	861
Lomnice nad Lužnicí	Jindřichův Hradec	1 677	Pec pod Sněžkou	Trutnov	610
Veltrusy	Mělník	1 660			

Obcí s obecním úřadem, které měly 2 000 a více obyvatel, bylo k 1.1.2005 celkem 166. Následující seznam uvádí 41 obcí, které mají více než 3 000 obyvatel, protože podle současného znění zákona o obcích mají právo požádat o stanovení městem (stanovuje předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády). Dvě z těchto obcí mají dokonce více než 5 000 obyvatel, což je běžně používaná dolní hranice pro malá města:

Obec	Okres	Počet obyvatel 1.1.2005	Město	Okres	Počet obyvatel 1.1.2005
Bystřice	Frýdek-Místek	5 125	Libina	Šumperk	3 504
Petrovice u Karviné	Karviná	5 034	Svatobořice-Mistřín	Hodonín	3 494
Dolní Lutyně	Karviná	4 719	Ostrožská Nová Ves	Uherské Hradiště	3 344
Ludgeřovice	Opava	4 625	Štěpánov	Olomouc	3 340
Horní Suchá	Karviná	4 488	Rohatec	Hodonín	3 332
Hlubočky	Olomouc	4 431	Háj ve Slezsku	Opava	3 332
Bolatice	Opava	4 221	Postřelmov	Šumperk	3 285

Chlumec	Ústí nad Labem	4 198	Baška	Frýdek-Místek	3 260
Těrlicko	Karviná	4 161	Nivnice	Uherské Hradiště	3 253
Ratiškovice	Hodonín	3 997	Kobeřice	Opava	3 219
Albrechtice	Karviná	3 994	Lučín	Olomouc	3 202
Mosty u Jablunkova	Frýdek-Místek	3 975	Červená Voda	Ústí nad Orlicí	3 196
Vendryně	Frýdek-Místek	3 957	Bludov	Šumperk	3 152
Větřní	Český Krumlov	3 914	Štěpánkovice	Opava	3 102
Dětmarovice	Karviná	3 825	Rapotín	Šumperk	3 101
Návsí	Frýdek-Místek	3 789	Velká nad Veličkou	Hodonín	3 081
Paskov	Frýdek-Místek	3 781	Vrdy	Kutná Hora	3 079
Strání	Uherské Hradiště	3 753	Vnorovy	Hodonín	3 050
Jesenice	Praha-západ	3 680	Kamenice	Praha-východ	3 032
Suchdol nad Lužnicí	Jindřichův Hradec	3 634	Vičnov	Uherské Hradiště	3 020
Mutěnice	Hodonín	3 628			

Vzájemné porovnání vymezení podle obou kritérií je zobrazeno v kartogramu 3:

vatelstva a intenzivnějším propojením zdejších sídel s jádrovým městem prostoru. Většina ekonomicky aktivních obyva-

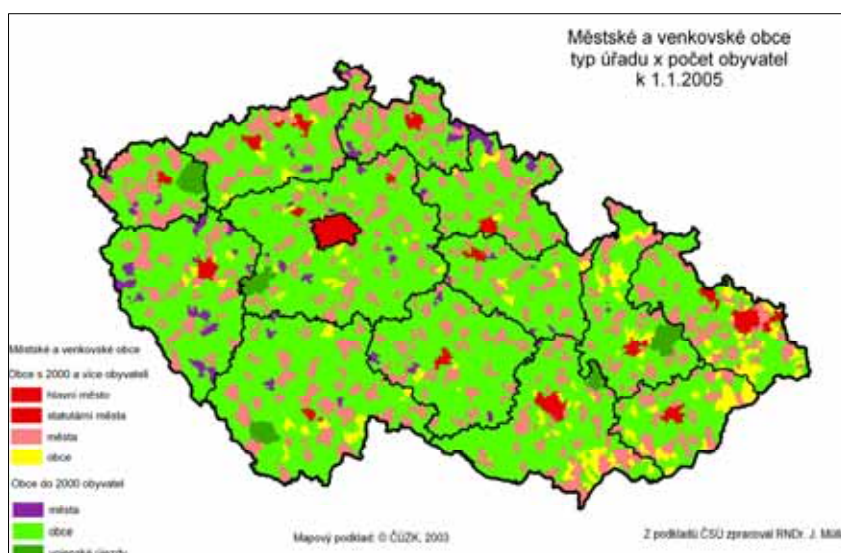
upřesněno zpracovateli v jednotlivých krajích. K tomu však již nedošlo, práce na koncepčních otázkách rozvoje sídelní struktury byly zastaveny a teprve nyní se začínají, i když ve velice omezené míře, opět obnovovat. Následující kartogram (č. 4) je tedy dosud poslední vymezení urbanizovaných prostorů. Vymezení bylo velmi mírně upraveno a použito pro národní dokument o venkovu v roce 1995.

Urbanizované prostory, zobrazené v kartogramu, měly k 1. 1. 2005 celkem 7 252 tis. obyvatel (71,0 % z ČR) a zaujímaly 25 728 km² (32,6 %).

Venkovské prostory měly tedy podle tohoto vymezení 2 959 tis. obyvatel (29,0 %) na rozloze 53 139 km² (67,4 %).

Z údajů v tabulce jsou patrné dva důležité poznatky:

1) Počet obyvatel ve venkovských obcích v letech 1961 až 1991 (ve skutečnosti to bylo až do roku 1993) stále klesal a jeho podíl na obyvatelstvu ČR se víceméně rovnoměrně snižoval. Od roku 1994 se situace změnila, počet obyvatel venkovských obcí i jeho podíl roste. Hlavní příčinou je samozřejmě ukončení rozsáhlé bytové výstavby (tzv. KBV) ve městech krátce pro roce 1989, které způsobovalo vylidňování venkovských obcí. Po roce 1990 jednak přestalo „lákání“ venkovského obyvatelstva do měst, jednak se nová bytová výstavba soustředila hlavně do menších obcí, zejména v okolí velkých měst. Domnívám se, že tato etapa nyní skončila. Bytová výstavba ve venkovských obcích bude sice pokračovat, ale mnohem selektivněji (z hlediska polohy)

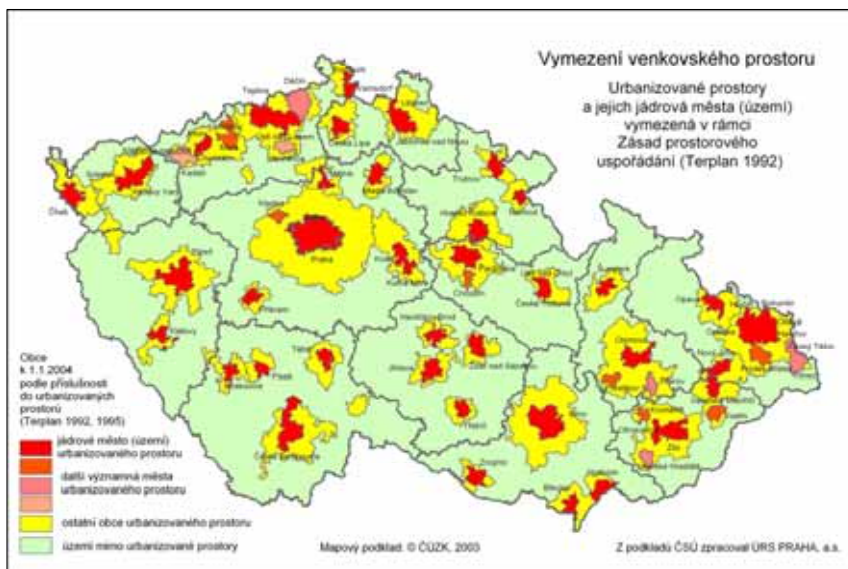
Kartogram 3: Městské a venkovské obce – porovnání vymezení podle typu úřadu a podle počtu obyvatel.

Za pozornost stojí zejména značný výskyt velmi malých měst v západních Čechách a v Krkonoších a velký výskyt velkých „venkovských“ obcí na jižní Moravě a na Ostravsku, kde leží obě „venkovské“ obce s více než 5 000 obyvateli.

Městské a venkovské prostory

Proces urbanizace způsobil, že kolem větších měst vznikají urbanizované prostory, vyznačující se vyšší hustotou oby-

tel dojíždí do města, případně do aglomerovaných obcí kolem něj, sídla v urbanizovaném prostoru se tedy diferencují na „noclehárny“ nebo naopak na soustředění pracovních míst. Urbanizované prostory byly vymezovány v 70. a 80. letech v rámci Konceptu urbanizace, zpracovávané v Terplanu a v krajských urbanistických střediscích. V roce 1992 byl v Terplanu realizován pokus aktualizovat vymezení urbanizovaných prostorů v rámci úkolu Zásady prostorového uspořádání. Byla představa, že jejich vymezení bude

Kartogram 4: Městské a venkovské prostory jakožto urbanizované prostory a území mimo ně.

nežli dříve. Současně se však obnovila výstavba nejen rodinných domů, ale i bytových domů ve velkých městech, hlavně v Praze. Dle mého názoru je hlavní příčinou skutečnost, že se jednak ukázaly nevýhody satelitních městeček, dopravně vzdálených od měst, jednak investoři a developeři zvládli složité mechanismy územního a stavebního řízení ve velkých městech.

2) Druhý poznatek přímo souvisí s vymezením urbanizovaných území. Z tabulky je vidět, že skupina obcí do 2000 obyvatel mimo urbanizovaná území byla jediným vymezením, ve kterém v letech 1991–2001 počet obyvatel poklesl a podíl na ČR stagnoval. Období 2001–2004 představuje pouze

mírný nárůst, mnohem mírnější nežli ve stejné velkých obcích uvnitř urbanizovaných prostorů.

Městské a venkovské prostory (regiony) pro potřebu Evropské unie

V rámci Evropské unie se fondy na podporu zemědělství stále více transformují do podpory zemědělství a rozvoje venkova. Pro tyto účely je třeba venkovské regiony vymezením, ovšem tak, aby bylo vymezení v různých zemích vzájemně srovnatelné a dokazatelné (což znamená, že se musí použít statistické jednotky EU, tzv. jednotky NUTS). Pro klasifikaci jednotlivých regionů používá

Evropská unie metodiku OECD, založenou na kritériu přepočtené hustoty obyvatel. Podle této metodiky se regiony člení na tři typy:

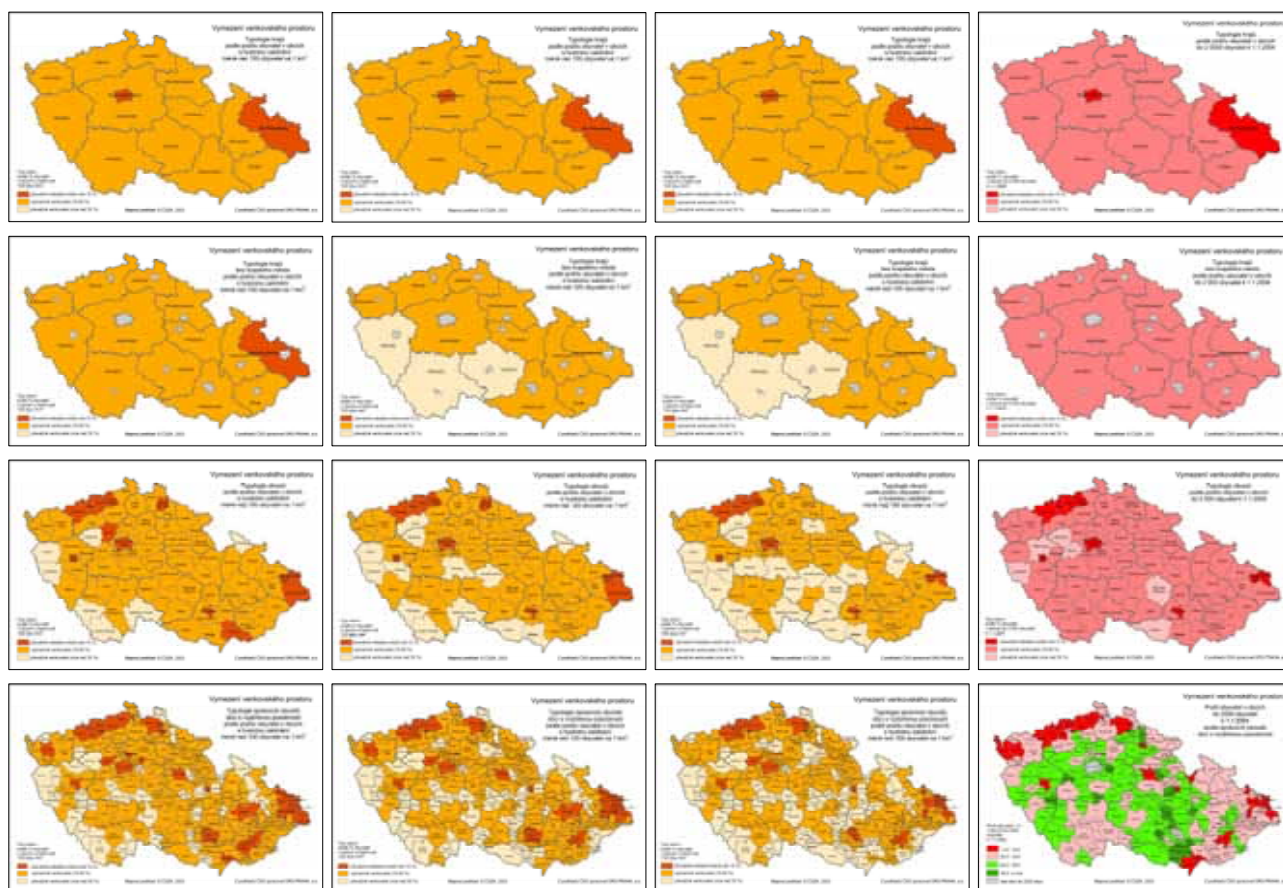
- převážně venkovské regiony – více než 50 % obyvatel žije ve venkovských obcích (pro tento účel definované jako obce s méně než 150 obyvateli na 1 km²),
- významně venkovské regiony – ve venkovských obcích žije 15 až 50 % obyvatel,
- převážně městské regiony – ve venkovských obcích žije méně než 15 % obyvatel.

Pro potřeby Ministerstva zemědělství bylo koncem roku 2004 zpracováno hodnocení možných vymezení. V zásadě bylo vyzkoušeno použití hustot zalidnění (100, 120 a 150 na 1 km²) v kombinaci s využitím jednotek NUTS 3 (kraje), NUTS 4 (v zásadě okresy) a dále správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP). Jako určitá modifikace bylo vyzkoušeno použití jednotek NUTS 3 (krajů), ale bez krajského města.

Výsledky ukazují kartogramy 5 až 20, uspořádané do přehledné tabulky. Ve sloupcích jsou postupně uvedena vymezení, založená na podílu obyvatel s hustotou zalidnění do nebo nad 100, 120 a 150 obyvatel na 1 km² a ve čtvrtém sloupci na podílu obyvatel v obcích do 2000 obyvatel. V řádkách jsou postupně uvedena vymezení za použití krajů, krajů bez krajského města, okresů a ORP. Ve všech kartogramech nejtmaší barva zobrazuje převážně městské regiony, světlejší významně venkovské regiony a nejsvětější převážně venkovské regiony. Poslední kartogram je zpracován poněkud jinak – ukazuje prostý podíl obyvatel v obcích do 2000 obyvatel podle ORP.

Význam tohoto vymezení se ukáže hlavně při hodnocení vývoje počtu obyvatel v různě vymezených venkovských obcích v letech 1961–2004:

Vymezení	1961	1970	1980	1991	2001	1.1.2005
Obce s obecním úřadem	3 641 440	3 373 695	3 176 553	2 946 494	2 989 377	3 045 821
v %	38,0	34,4	30,8	28,6	29,2	29,8
Obce s méně než 2000 obyvateli	3 320 990	3 052 644	2 838 859	2 611 563	2 641 240	2 689 676
v %	34,7	31,1	27,5	25,3	25,8	26,3
v tom v urbanizovaných prostorech	1 252 444	1 168 291	1 107 194	1 028 450	1 068 794	1 109 830
v %	13,1	11,9	10,7	10,0	10,4	10,9
mimo urbanizované prostory	2 068 546	1 884 353	1 731 665	1 583 113	1 572 446	1 579 846
v %	21,6	19,2	16,8	15,4	15,4	15,5
Česká republika celkem	9 571 531	9 807 697	10 321 927	10 302 215	10 230 060	10 220 577
v %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kartogramy 5–20: Vymezení městských a venkovských prostorů pro potřeby EU.

Kartogramy ukazují jak je možno vymezení venkova měnit změnou vstupních kritérií a změnou použitých územních jednotek. Za povšimnutí stojí i některé konkrétnosti, jako například, že první kartogram vlevo za okresy ukazuje, že okres Hodonín patří mezi městské

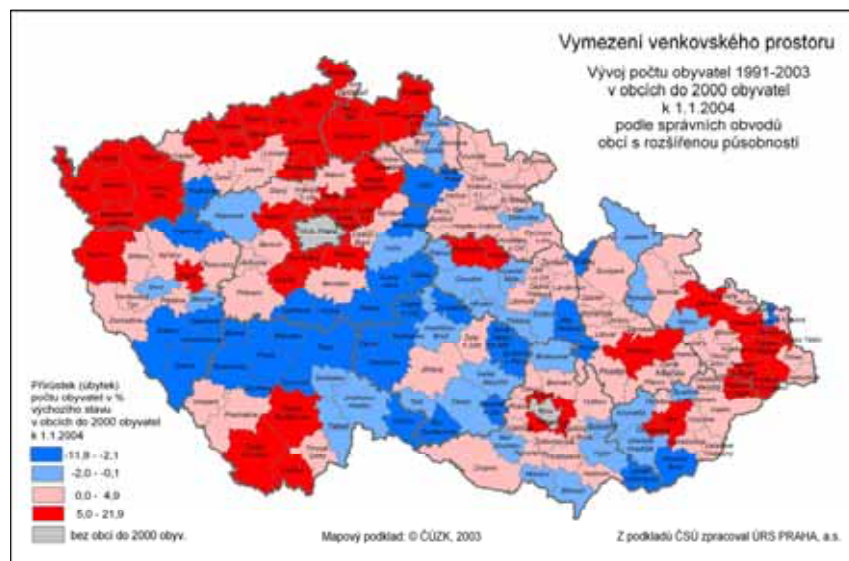
okresy. To není chyba, je to dáno použitými kritérii: v tomto okrese je velmi vysoké zastoupení populačně silných obcí na průměrně velkých katastrech, tím se dosahuje hustoty obvyklé v městských aglomeracích (viz mapky městských a venkovských obcí).

Ukazuje se, že pro možnosti čerpání z fondu zemědělství a rozvoje venkova EU je nevhodnější vymezení podle jednotek NUTS 3 za použití hustoty 150 obyvatel na 1 km², který nejvíce odpovídá ukazatelům používaným v EU a současně s výjimkou Prahy nevyřazuje žádný kraj z možnosti čerpat dotace z fondu.

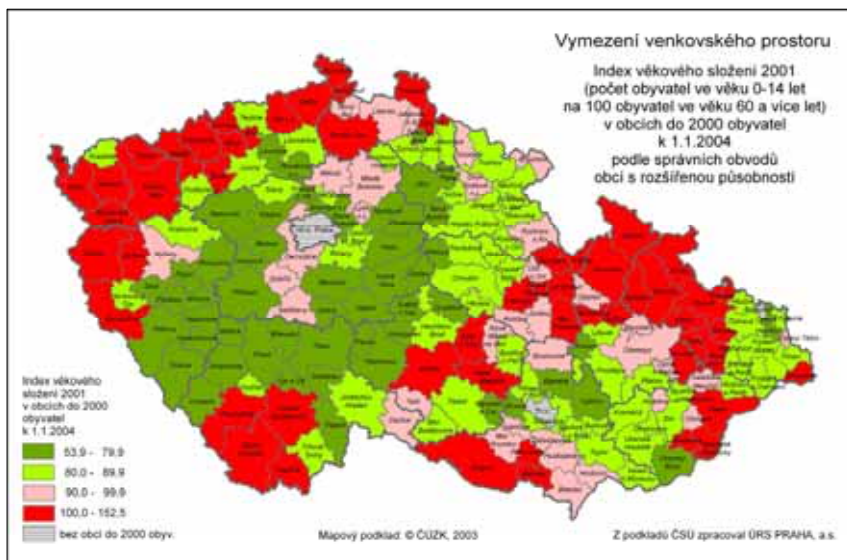
Pro Českou republiku z tohoto vymezení vyplývá, že hlavní město Praha náleží do kategorie převážně městských regionů, kraj Vysočina patří do kategorie převážně venkovských regionů a všechny ostatní kraje (jednotky NUTS 3) patří do kategorie významně venkovských regionů.

Charakteristiky venkova

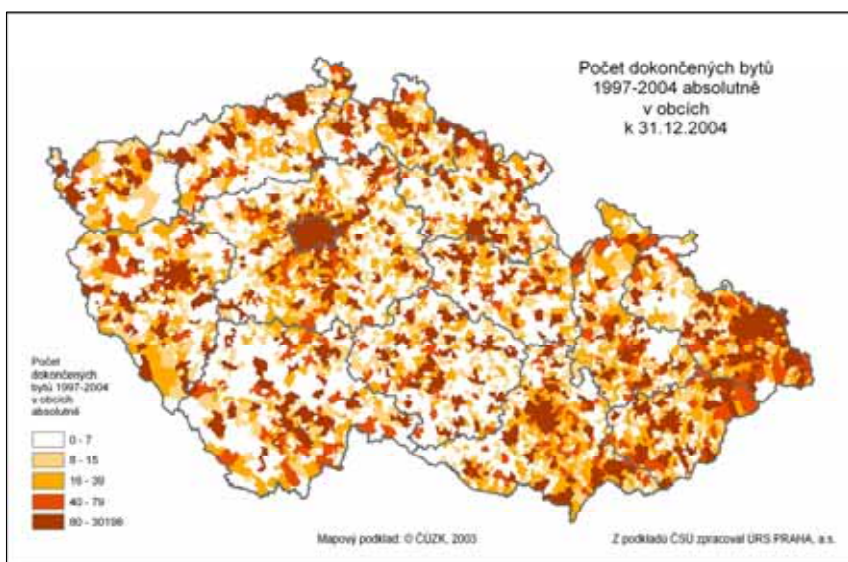
Předmětem referátu je zabývat se vymezením venkova, nikoliv rozбором jeho charakteristik. Proto jen jako ukázka jsou uvedeny dva kartogramy za jednotky ORP a dva kartogramy za jednotlivé obce.

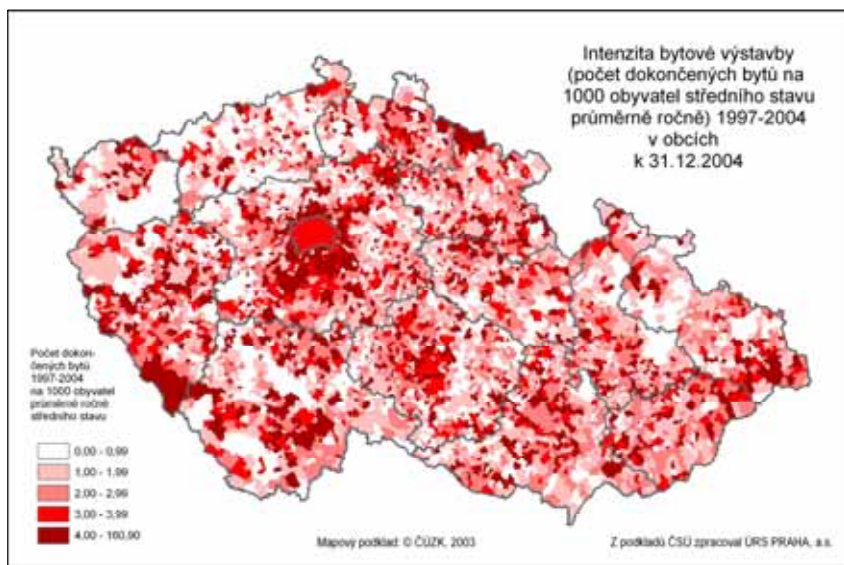
Kartogram 21: Vývoj počtu obyvatel 1991–2003 v obcích do 2000 obyvatel.

Kartogram 22: Věkové složení obyvatelstva 2001 v obcích do 2000 obyvatel 2004.

Kartogram 23: Bytová výstavba v obcích 1997-2004.

Kartogram 24: Bytová výstavba v obcích 1997-2004 na 1000 obyvatel středního stavu.

Kartogramy ukazují, jak se mění pohled na diferenciaci charakteristik v závislosti na podrobnosti zkoumaných jednotek.

Údaje o bytové výstavbě podle obcí velmi výstižně ukazují území, kde probíhá suburbanizace. Je patrné, že jde o územní jednotky větší než obec, ale menší než kterákoliv územně správní jednotka (kraj, okres, správní obvod ORP).

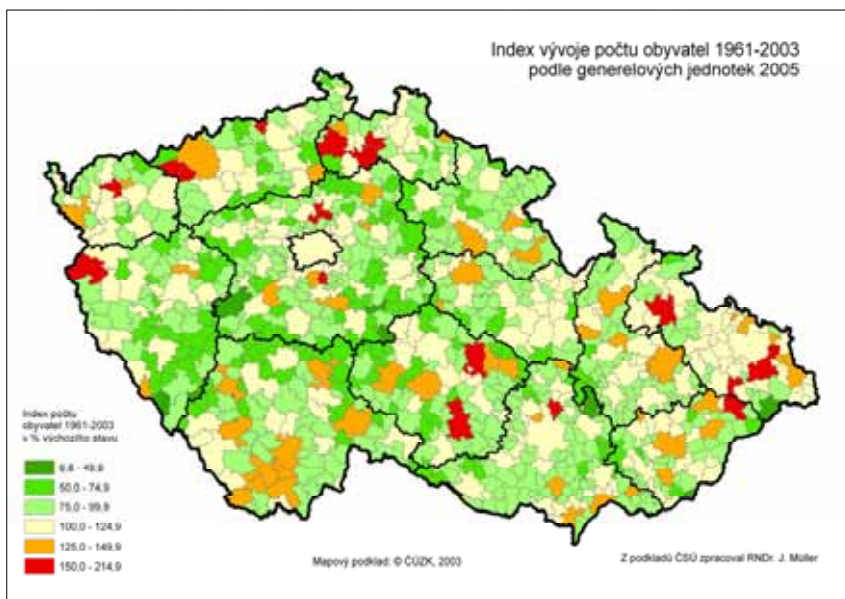
Městská a venkovská území

Pro vymezení městských a venkovských území a zvláště pak při jejich podrobnější klasifikaci a typologizaci, použité např. pro vymezení urbanizovaných území, městských aglomerací, periferních, problémových nebo odlehlých venkovských území by bylo vhodné použít co možná nejmenší subregionální jednotku (s centrem a zázemím). Takovými jednotkami byly v minulosti tzv. generelové jednotky, nazývané podle projektu „Generel národních výborů. Tento projekt, realizovaný v letech 1974-1979 v Terplanu, odpovídal na otázku, pokud by mělo proběhnout slučování obcí podle vzoru Německa nebo Nizozemska, kolik obcí by zbylo ve výhledovém stavu a kam by bylo vhodné sloučit zbývající obce. Vymezeno bylo tehdy ve čtyřech variantách od 830 do 1300 obcí, které vykazovaly střediskové funkce na velmi podrobné regionální úrovni. Koncem 80. let, v rámci výzkumných úkolů, zabývajících se výhledy urbanizace, byly revidované generelové jednotky v počtu 916 základem všech analýz územní diferenciaci.

Je potřeba si uvědomit řádovostní postavení těchto jednotek. Obcí je 6248, představují příliš podrobné členění. Naproti tomu ostatní územně správní jednotky jsou příliš velké: krajů je 14, okresů 77, ORP 206 a správních obvodů pověřených obecních úřadů 392 (včetně Prahy a vojenských újezdů). Územní jednotka o cca 1000-1300 prvcích prostě chybí. Proto se v poslední době realizují pokusy znovu revidovat a aktualizovat generelové jednotky a využít je potřeby jako základ územní diferenciaci. Není možné použít předchozí vymezení, protože výrazné slučování a poté rozlučování obcí výrazně pozměnilo vztahy mezi obcemi.

Jako ukázkou využití zatím pracovního vymezení generelových jednotek je uveden kartogram vývoje obyvatelstva 1961–2003. Je vidět, že použití generelových jednotek zřetelně ukazuje území s dlouhodobým úbytkem obyvatel mnohem plastičtěji, než to umožňují jiné územní jednotky. Kombinace mnoha dalších vhodných ukazatelů umožní vymezit jak městské aglomerace, tak periferní nebo problémová venkovská území.

Kartogram 25: Vývoj obyvatelstva 1961–2003 v generelových jednotkách.

Motto: ... "Bůh je odpověď."
(Jak zněla otázka?)

Václav Bělohradský

Změny ve venkovském prostoru

Jako urbanisté sledujeme změny v prostoru mezi městy a vesnicemi; jde o prostor venkovský, o krajinu. Změny nejen sledujeme, ale také se na nich svým způsobem podílíme.

Města se rozměňují, suburbánní expanzí, vesnice se rozšiřují a viditelně nebo méně znatelně se dlouhodobě proměňují. V meziprostorech, které jsou často jedinečnými místy, kde lze dnes dosud volnou krajinu kultivovat, se odehrává něco nedůstojného. Krajina dostává v těchto místech punc méněcenných okrajových území, kam je možné cokoli odkládat, kam lze bezmezně investovat, prostě expandovat. Jako pouhý „meziprostor“ zatím mnoho lepších šancí nemá.

Je to důsledek toho, že naše současná kultura není připravena na úkoly organizovat takovéto projekty, vztahující se ke krajině²⁾.

Okraje dění

Je smutné konstatovat, že ve všech stupních oficiální územně plánovací dokumentace existují „okraje“ co do vnímané hodnoty: okraje státního území, okrajové prostory regionů, katastrů obcí, atp. Při koncipování rozvoje předmětných území jsou i na okraji zájmu. Z hlediska dnešních priorit jsou příliš odlehlelé, nákladnější z hlediska investic, atp. Tyto důležité, ale podceňované prostory se objevují v plánech u obcí s více místními částmi. Tam můžeme sledovat, jak se dominantní a ostatní sídla k sobě přibližují, jak v těchto meziprostorech byla nebo jsou umisťována veškerá nepohodlná zařízení, která jsou v zastavěných částech sídel nechtěná, nemožná, nežádoucí. Patří tudíž na okraj

a proto nacházejí své místo právě zde, v nejrůznějších seskupeních a nahodilých vztazích. Vznikají nepředstavitelná sousedství, různé překryvy působení plošných i liniových zařízení se svými ochrannými pásmy (což je paradoxní v situaci, kdy volná krajina je vydávána v plen, aniž by sama měla nárok na jakoukoli ochranu).

Místa, kde rurální krajina končí

Mezi touto pestrou, nikým neřízenou a nesledovanou koláží přetrvávají poslední pole, louky, rybníky a jako záchranná síť pro živou přírodu mimo druh *homo sapiens* jsou zde vymezeny biokoridory, spojující biocentra. Je to absurdní vrstva, vložená spíše jako systém únikových tras pro migrující (nebo prchající?) živočichy a rostliny.

Postrurální vrstvy

Podobné koláže jsme mohli nacházet v agrární krajině, v níž byla objevena ložiska tuhých či tekutých paliv, rud. Do rurálního osídlení v krajině se začala vpišovat nová vrstva uspořádání krajiny, která nerespektovala a nereflektovala dosavadní poměry a charakter konkrétních míst. Do meziprostoru pronikly věže šachet, pokládaly se trasy železnic, silnic, vleček a energovodů, ve vazbě na těžební ohniska se budovaly obytné kolonie horníků a úřednická sídliště. Do krajiny vnesly racionální principy typizace a opakování prototypů.

Objevil se nový přístup ke krajině: lhostejný. Krajina se stala operačním, použitelným polem složitých ekonomických a technologických interakcí, které se do krajiny promítly. Při určitém rozsahu intervencí a pokroku technologií se dokonce přistoupilo k přemístění toků, cennějších kulturních statků a k likvidaci celých sídel.

Po návratu tržního hospodářství se zjistilo, že krajina je nejlacinějším územím, kde se dá pokračovat v jejím přehlížení. Počinání to není nijak originální, vše se ode-

hrálo na mnoha místech světa v minulosti. Odlišná jsou měřítka, prostředky, razance.

Jak zněla otázka?

Můžeme se vrátit k mottu v záhlaví: jak zněla otázka? Neboť se musíme ptát, co způsobilo naše bezohledné jednání, respektive co vedlo k takové odpovědi. Je vidět, že otázka v mottu uvedená musela být velmi naléhavá a že problémy, které ji vyvolaly, byly velmi zásadní a jejich obtížnost přesahovala myslitelné možnosti.

Existenciální naléhavost a nesnesitelná lehkost bytí

Je rozdíl v naléhavosti otázek i v naléhavosti odpovědí. Je k politování, že dnešní otázky neodrážejí existenciální nutnost toho, co konáme, cítíme. Profesor Zdeněk Neubauer říká³⁾, že jsme pozbyli kontext, který položené otázky činil tak naléhavými, „existenciálními“⁴⁾. V důsledku toho to nejsou naše zásadní otázky. Proto se nemůžeme ztotožnit s rozšířenými odpověďmi na ně. Nemůžeme do nich vložit své přesvědčení, nedostává se ho.

...“Nemůžeme vydávat svědectví o pravdivosti odpovědi na otázku, kterou vůbec neznáme.“⁵⁾

Hypertrofie odpovědi

Přesto jsme obklopeni tisíci otázkami a odpověďmi. Současná doba s důrazem na individualizaci člověka je kadlubem více svérázných než svébytných odpovědí. Základní otázky kladeny nejsou. Variabilita je velká, ale vše v korytě plynoucích trendů...

Rozvoj a krajina

Čteme si parciální, bezobsažné odpovědi. Lidský pokrok, pojem dnes označený jako rozvoj, se nepotřeboval

1) Znehodnocení – zde: zbavení přírodních vlastností, znehodnocení přísadami, (viz Český etymologický slovník, LEDA 2001, str. 127)

2) Obdobný názor zastává A. Clementi z univerzity G. d' Annunzia v Chieti-Pescaře, Itálie (Ústav pro prostředí, síť a teritorium).

3) Zdeněk Neubauer: Smysl a duch. Doslov k publikaci I. O. Štampacha „A nahoře nic“ s podtitulem „O možnostech moderního člověka žít duchovně“.

Nakladatelství Portál Praha, 2000.

4) Za situace „existenciální naléhavosti“ bylo možné jen něco.

5) Zdeněk Neubauer

zdržovat, pozastavovat se nad kvalitou proměny, ke které dochází. Rozvoj udává směr, kudy se pohybujeme. Na cíl a obsah se nikdo neptá.

Volná krajina byla a bohužel zůstává spíše rejdištěm, pouhou základnou nej-různějšího dění. Nebudme překvapeni, že tempo i měřítko antropogenních zásahů nabývá na intenzitě i rozsahu. Odpověď se jako smršf uskutečňuje v měřítku globálním. Dozvídáme se, že je nutno urychlit, usnadnit, překonat dříve, než někdo položí adekvátní otázku...proč?

Globalizace v malém

Vratme se však do měřítka menšího regionu, území České republiky.

Naše společnost se transformuje po půl století společenských deformací, aby se dopouštěla dalších, ale odlišných.

Jednou z odpovědí je současný suburbanizační trend. Potřebujeme opouštět města? Potřebujeme proměňovat krajinu v disperzní osídlení? Potřebujeme plánovat rozvoj osídlení pro další statisíce obyvatel? Potřebují to developeři, podporovaní politiky. Jak se tato nákladná operace vypořádá s tolik propagovanou hospodárností, nemluvě o zesměšněné „udržitelnosti“. Jsme schopni se poučit na průběhu suburbanizace v obdivovaných zemích?

Americký sen ze 40. let

Podívejme se do USA v situaci po 2. světové válce. Tehdy otázky nechyběly, jen byly účelově položeny. Chcete se zbavit kriminality, nebezpečí drog, chcete si konečně splnit svůj sen a bydlet v rodinném domě, uprostřed přírody? Odejděte ze špatně udržovaných, stárnoucích, neudržovaných měst. Nechte je za sebou. Budoucnost je jinde. Nestarejte se!

Málo pragmatická, více kultivovaná Evropa

V Evropě jsme se přece jen starali. Města, odsouzená modernou k demolicím, přežila nejhorší a byla a jsou postupně modernizována. Ale tlak moderních magií (nejde o překlep, nejsou míněna média) stoupl a konzumenti jsou materiálně lépe situovaní. Máte se přijatelně, proč byste se neměli mít nadstandardně? A kde je to nejsnazší, kde není nutné řešit množství složitých vazeb? Mimo města.

Přetěžování měst

Velká města netrpí jen svým stářím; trpí přetěžováním novými nároky, na příklad nápořem individuální dopravy. Místo aby se nové, zbytné zátěže řešily dopravou spolehlivou, hromadnou, činí se mnohdy vše proto, aby hromadná doprava odrazovala ty, kteří ji volit mohou, a nadsazuje se stereotyp „není čas“. Situace přece jen dozrává. Města vymezují pěší prostory, v profilech silnic se objevuje stále více místa pro pěší a cyklisty. Konečně se začínají klást otázky po „veřejném zájmu“ a co vlastně veřejným zájmem je a není.

Spekulace předbíhá plánování

Města trpěla a trpí i spekulací. Mohla mít více zeleně, mohla mít přírodu, vtaženou do hustě zastavěných částí. Dodatečně se takové představy jen těžko uskutečňují. Tržně cenná místa jsou cenově nedostupná pro kulturní zásahy. Daří se v případě velkorysosti, nebo, v důsledku pohrom po požárech, válkách, atp. Na místě původních hradeb jen zřídka vznikly „Ringstrassen“, v provinčních poměrech se spíše spekulovalo. Central Park v New Yorku se nestal příkladem následovaným a přesto je dnes neodmyslitelnou součástí tohoto velkoměsta. Jeho hodnota je určitě větší, než spekulativní cena jeho pozemku. Anglie, včetně Londýna, ukazuje v prolínání zástavby a volné krajiny jinou hierarchii hodnot, než v zemích, které se k takovému uskupení nepropracovaly.

Je možné předběhnout spekulaci?

Existovaly a existují snahy, aby změny nediktoval jen spekulativní trh. Stále větší expanzi do krajiny jsou kladeny překážky v podobě legislativní ochrany. Čeho? Definovaných hodnot, kde dosud není zdánlivě nic hodnotného. „Krajina“ je výraz pro okraj, který při kolapsu středu může být řešením.

Preference nejsou na straně venkova

Společnost, reprezentovaná politiky viditelně preferovala a preferuje i dnes města pro jejich převahu obyvatel - voličů, pro širokou nabídku služeb, pro možnosti volby pracovních míst, apod. Agrární ven-

kov, zmítaný postsocialistickými změnami, váhá mezi snahami přibližovat se městům a mezi snahami po obnově... (čeho?). Mnoho venkovských obcí je svědectvím diskriminace daňové, následně společenské. Opět připomeňme: zazněla vůbec zásadní otázka? Vágní odpovědi jsou dvě: rozvoj a obnova. Rozvoj v tomto pojetí znamená vpád na venkov, otázkou zůstává, co obnovovat. Odpověď je zdrcující.

Frustrace obyvatel venkova

Lidé z venkova odcházejí. Příčin je mnoho, ale převažují důvody existenční. Nelze-li přežít, otázky vazeb kulturních i citových jsou zřejmě druhotné. Žít na venkově je stejně nákladný jako ve městech. Jen skladba výdajů je odlišná. Lidé odcházejí do měst pracovat, často volí denní dojíždění. Z vesnic se stávají ložnice. Z celého spektra života zůstávají ve venkovském sídle jen fragmenty původních komplexních rolí a stejně tak jen fragmenty původní sociální struktury. Zůstávají staří a děti, pokud zde ještě vůbec přicházejí na svět. Klesajícím počtům obyvatel jsou odpírány základní znaky společenských komunit. Školy, hospody, základní komerční a kulturní služby, hromadná doprava. Téměř čtvrtina obyvatel ČR žije v podobných poměrech.

Odcizení zemědělské velkoprodukce

Okolní krajina není obhospodařovaná místními lidmi. O svobodu podnikání přišli hospodáři během cesty k socialismu. Zaměstnanci byli mnohem lépe manipulovatelní než svobodní sedláci. Ztrátu tohoto vztahu se u nás nepodařilo restitučními obnovit (zřejmě ještě nedohlédáme závažnost této tragédie). Místo JZD a státních statků nastoupily jinak organizované velké společnosti s adresami mimo místa působení. V jejich rukou je dnes charakter krajiny.

Snahy o atraktivitu venkova

Je proto zcela pochopitelné, že místní samosprávy zoufale usilují o nové trvalé obyvatele. Daň, kterou za to platí, bývá často nečekaně vysoká. Podbízející se územní plány vesnic obsahují neúměrně velké přírůstky zástavby k dnešnímu chát-

rajícímu základu. Ten je často opomenut, což může ale nemusí být výrazem souhlasu s jeho dožitím. Současně tím dokazují, že chybí regionální nadhled a kulturní ohledy. Odhad míry a distribuce přírůstků nových parcel je ponechán na úroveň malých obcí. Ty nemají ani profesionální personál, ani dostatek kritičnosti. Proto nadnesené záměry zůstávají často jen v plánech. Tržní mechanismus, konkrétně spekulace s půdou, dosahuje svého i tehdy, když se záměr plánu nerealizuje. Mění se poměry v území. Proměna polí a luk ve stavební pozemky je výhodná – a nevratná. Předpokládané plochy, zamýšlené pro nové soubory, jsou majetkově zablokovány pro alternativní využití.

Situace vesnických intravilánů

Použití pojem „zastavěná část sídla“ nevystihuje problém, o který půjde. Intravilán původních vesnic, založených nebo rostlých, je většinou ucelená urbanistická formace určitého typu, se svým řádem a vazbou na extravilán, tj. na obhospodávanou krajinu. Formace ve svých čistých formách přežily málokde, ale jsou přesto známou urbanistickou kvalitou, s významnou účastí veřejného prostoru v těžišti formace. Častěji existují jako vnitřní vrstvy složitěho útvaru charakteru koláže, kde jsou „tržně“ nakupeny fragmenty urbanistické základní abecedy. Do obdobných koláží se postupně proměnily i venkovské stavby ve snaze modernizovat je, použít (alespoň symbolicky) atributy přicházející z měst, včetně třídních, panelákových oken. To, že neregistrujeme míru poklesu úrovně kultury, je znakem všeobecně snížené schopnosti vnímat a být citlivý.

Původní formace jsou zjevně součástí krajiny, morfologie terénu. Rozložení zástavby sleduje potok, údolí, charakter terénu. Sídla, která vznikala pro přežití, měla svou kulturu. Dnes „naléhavost“ jejich vzniku a existence jsme schopni hodnotit jen z estetických hledisek. Současná doba mění výrazně i tyto orientace. Vesnice rozvíjejí nové osy, které se neváží na přírodu a terén, ale na trasy komunikačních spojů, které se mohou v průběhu času měnit. Jako by se změnilo magnetické pole místa...

Míra intervencí v zastavěných částech: kde končí obnova?

Je logické, že se mají posoudit všechny proluky dříve zastavěné, to platí zejména o zdevastovaných vesnicích v pohraničí, případně další volné prostory. Zde nám chybí definice „volných ploch k dispozici“. Původní pozemky se dělí, původní zahrady jako typický identický znak vesnic mizí. Otázkou je: k prospěchu koho?

Existuje jen málo územních plánů, které si dovolí navrhnout kultivovanou obnovu, která splní očekávaný a pravděpodobný rozvoj. Existují, bohužel, velmi primitivní koncepce, které si vystačí s návrhem další méně rozsáhlé adice na okraji, aniž se dotknou intravilánu. Na existující zástavbu se navazuje mechanicky, podél komunikací, nebo v dalších „letokruzích“, obemykajících část nebo dokonce celou vesnici, dále představováním domů před původní zástavbu mizí odstupy od původních vodotečí, dnes uložených v potrubí. I přes zkušenosti záplav existují v územních plánech řešení, zastavující nivy potoků.

Koláže nevznikají jedním záměrem, najednou. Vrstvení se uskutečňuje v dlouhém časovém období, jednotlivé vrstvy se přikládají nahodile, postupně. Velikost těchto „fragmentů“ zpravidla nedovoluje uskutečnit myšlenku, která by přesáhla vymezení parcel a nasměrování místní komunikace. Vše další by bylo nadměrné. A tak výsledným obrazem je rozsáhlý soubor, složený z fragmentů, jež vůči sobě nemají žádné vztahy⁶⁾. Je to doba domů, navrhovaných na jednotlivých parcelách, bez vzájemných ohledů...

Při těchto postupných adicích nepřichází v úvahu rozhodování o tom, co by bylo lepší, nebo dokonce optimální. V našich vesnicích se tímto způsobem koncipuje a staví již od 19. století, od časů, kdy vesnice přejímala pestřejší obyvatelstvo a kdy ztrácela svůj dominantní agrární charakter.

Existuje hranice přijatelného?

Sledujeme-li některé případy navrhovaného rozsahu nové zástavby, máme především pochyby o reálnosti jejího uskutečnění. Závažnější, opět nezodpovězenou, ani nepoloženou, otázkou je, kdy překra-

čujeme přijatelnou hranici. Předpokládám, že je známé, že zastavěné části venkovských sídel jsou logicky jen malou částí katastru, donedávna „úživného prostoru“ té které vesnice. Lze říci, že tato vazba pominula. Buď uhájíme identitu naší krajiny včetně tohoto charakteristického znaku, který nám zachová žádoucí podíl volné krajiny jako potřebu, vzácnou hodnotu, nebo vytvoříme s úspěchem identity nové, hodné venkova. V řadě případů, kdy vesnice byly anektovány do zástavby měst, byly pohlceny městem, s demolicemi, nebo bez nich. Nastal jiný způsob života, jiný urbanismus, jiný typ sídla. Nelze říci, že nebylo jiných cest.

Postrurální krajina?

Dochází-li k znevažování půdního fondu státu, je to patrně výrazem malé prozíravosti a chabého vědomí významu tradic. Stojí proti sobě tradiční evropské myšlení, které třeba neobstojí v současné podobě, a futuristické představy továren na proteinovou rostlinnou či živočišnou masu. Stejně nezbyvá, než se vrátit k problému budoucího nakládání s krajinou. Snadno se smiřujeme s trendem, který se spokojí s ukončením tradiční zemědělské produkce. Hovoří se o přechodu na zelená paliva (řepka, šfovík, sláma). Lukrativnost či nelukrativnost je často postavena na chabých, křehkých výkyvech komoditních burz a globálního trhu. Nikoli na kritériích, kdy vše posuzujeme z dlouhodobého hlediska. Mínilme-li vážně pojem „udržitelný rozvoj“, potom by naše hodnocení mělo být postaveno nejen na analýzách ex post, ale mělo by předcházet zejména krátkodobému devastování území, kdy není zodpovězena otázka: „a co potom?“ Je překvapujícím zjištěním, jak v době tak racionální stačí jakési primitivní čarování. Diktát úsluví „nevyplatí se“ odděluje od práce miliony lidí, z krajiny velí zmizet domácím zvířatům, zemědělským kulturám, nakonec i lidem, kteří po staletí krajinu dotvářeli. Obyvatelé by byli méně degradováni, kdyby byli účastni na společenském dění, ne na sociálních podporách, i kdyby jejich práce nepřinášela maximální výsledky.

I v tomto ohledu chybí základní otázka: není možno se tázat jinak, než zda se (to) vyplatí?

6) viz příloha č. 1

Co je neudržitelné?

Nebyla by konečně na místě tato otázka, místo císařových šatů, nesoucích etikety „udržitelný rozvoj“? Je jisté, že v USA již dospívají k preventivním zákrokům proti bezbřehému ničení krajiny, přestože mají obrovské neosídlené plochy krajiny. Uvědomují si však, že krajinu potřebují „tady a teď“. My jsme k tomu ještě nedospěli, i když v měřítku malého českého regionu je nebezpečí daleko větší a nepoložené otázky mnohem naléhavější.

Komerce s kulturou?

Nezdá se, že by kultura patřila do kalkulací našich změn na prahu 21. století. Zjevným nedostatkem tržního vnímání a konání je absence dlouhodobého výhledu. Pokud dojde k jeho formulaci, k jeho uskutečnění, bude zjevně obtížné připravit a zrealizovat komplexnější koncepci, ve které se setkávají různé časy, rytmy a dopady, jinými slovy širší pojetí hodnot ke vzdálenějšímu horizontu. Je otázkou, do jaké míry je veřejnost ještě nebo již opět cítí, nebo dokonce potřebuje.

Zprostředkovaná zkušenost není zkušenost

V době, kdy se k nám většina získaných informací dostává zprostředkovaně, není divu, že na řadu podstatných otázek, které si v průběhu života klademe, dostáváme, respektive jsme zahrnováni prefabrikáty hromadných odpovědí.

Odpovědi v současné době většinou nevycházejí z nás jako výstupy našich vlastních zkušeností, ale jako emise vysílané mocnými médii, které pronikají do našich myslí. Nemusíme přemýšlet („myslíme za Vás“). Odpovědi jsou zde („vy nás řídíte, my konáme“). V současné společnosti, ve které si většina z nás nade vše cení čas („čas jsou peníze“), je jako přednost oceňováno nezdržovat se.

Pro mnohé čtenáře mohou tyto úvahy, odklánějící se od stereotypů, pěstovaných účelově celou strukturou trhu, znít jako nadbytečné a nepříjemné, neboť neřeší zcela pragmaticky jejich konkrétní problémy a které se proto „nevyplatí“ číst. Je ztrátou času se zastavit, praví odpověď zvenčí. Ani se již neptáme, jak zněla otázka.

To, co platilo včera, není dnes aktuální. Zahodte, vyměňte, kupte nové. Neboť jen aktuální je pravdivé. Staré je špatné. Tradice, kořeny, souvislosti obtěžují svými kontexty, svými otázkami. Neuvěřitelně dynamický rozvoj technologií pomáhá řešit problémy (svého druhu), které byly ještě nedávno mimo reálné úvahy. Ne všechny aspekty života jsou schopné absorbovat tuto dynamiku. Očekávání, že kultura bude reagovat stejně rychle, se zatím nenaplnily.

Kdo chvíli stál, již stojí opodál

Jsme vázáni dynamikou přítomnosti. Určuje nejen rychlost a povahu změn, ale i rozsah a míru závislostí. Celá struktura dorozumění se posouvá od normálního fyzického setkávání a komunikace k mobilním a E-mailovým chatům a video konferencím, E-knihovnám a E-časopisům a novinám. A naopak některé tradiční schopnosti se přestávají uznávat. Je to oblast geneticky zakódovaného způsobu vnímání, citu, nabývání vlastní zkušenosti, prožitku, uchopení a pochopení jevů světa, který zde byl dávno před námi. Tento skutečný individualismus je v pozadí za tím viditelným, ale více povrchním.

Vzdalování se přírodě

Navštívíte-li starou školu, dnes v muzeu, budete obklopeni obrázky z přírody. I lidské pomůcky byly odvozeny a vytvořeny přírodními materiály. Expanze „druhé“ kultury, nezávislé na původním světě přírody, je výrazná. Ucelené vnímání vztahu člověka a prvotní přírody je stále více potlačováno a omezováno na estetickou stránku. Člověku zůstává vizuální vnímání. Prostředí, včetně architektury, přestává být místem, které obýváme tělesně všemi smysly. Prostor již člověka nepřijímá, ocitáme se vůči němu v distanci tak, jako když pozorujeme krajinu na obrazech⁷⁾.

V krajině nadále vyrůstá řada velkých komplexů komerčních, výrobních, skladovacích. Volba míst pro jejich realizace je diktována ekonomickými podmínkami, méně kvalitami místa. Místo samo, zdá se, nemá přiznanou žádnou kvalitu. Občas je paradoxně zachraňuje přítomnost určité žaby, ptáčka či rostlinky. Jinou nedostatečnou berličkou může být uplatněný „kra-

jinný ráz“, který je pro tržní jednání velmi vágní, nedá se vyjádřit v milionech dolarů. Chyba není v pokusech o berličky, nedostatkem je absence citění těchto (ztracených) hodnot.

Tedy: místo samo, pokud není z úplně bezvýznamnosti vyňato a povýšeno legislativou, hodnotu pro ekonomy téměř nemá. Role a louky jsou velmi levné. Jedinou baštou jsou lesní plochy, neboť lesní zákon je překvapivě nekompromisní. (Jak zněla otázka?)

Velké investiční celky rostou překvapivě rychle. Jejich život je stejně překvapivě krátkodobý. Technologie se vyvíjejí rychle, situace na trhu práce také. Proto se nevyplatí vycházet z tradic investování. Za pět let může být po místních příznivých podmínkách. Majitelé odcházejí, zůstanou velké zastavěné plochy a doprovodné plochy a zařízení. Bude se pracně hledat náhradní (tedy zpravidla horší) využití. To už bude starostí nemajetných venkovských obcí. Nebo nastane rychlá devastace. Řízená demolice a rekultivace míst není společensky vyžadovanou součástí cyklů krátké životnosti těchto staveb ani povinností jejich majitelů.

Argumentem pravd takto projevených v prostoru je míra dynamiky, pohyb. Rozvoj. Je zapotřebí využít mechanismy, které usměrňují společnosti k zamýšleným změnám. Jejich tvůrci kalkulují s tím, že za tohoto stavu nebudou „odpovědi“ příliš zkoumány. Není čas...

Současné trendy (Present Trends)

V americkém urbanismu se v minulém století oficiálně zpracovávala varianta, nazývaná „present trends“. Ve státě Michigan rozvoj suburbánních celků a k tomu potřebných komunikací probíhal neobvyklým tempem. Probíhající trendy byly dostatečným argumentem, aby pod bagry stavebních firem během dekád zmizela nejlepší půda podstatných částí tohoto státu. Napřed byly jeho prostory zcela odlesněny, aby se přechodně stal obilnicí, posléze byl pokryt disperzní suburbanizací. Mezi argumenty nechyběla tvrzení, že je to „vůle veřejnosti“. Zbývá dodat zmanipulované.

Souhrnně se tento tržní pohyb společností (bez kulturních intervencí) nazývá

7) Volně uvedené myšlenky prof. Daniela Pinsona, Universita v Nantes.

výmluvně „současný trend“. Není dalších variant. Je pohodlnější plynout s tímto všeobecným stereotypem, než se pokoušet klást otázky po jeho smyslu, oprávněnosti, nebo dokonce hledat „třetí“ cesty. Žádoucí odpovědí je splynout s proudem. Souhlas. Jak zněla otázka?

Zwischenstädte, deurbanizace, denaturalizace krajiny

Suburbánní soubory, stejně jako větší na ostatních expanzí areálů komerční a průmyslové zástavby jsou lehkomysl-

ným, neprofesionálním kolonizováním dosud rurální krajiny. Vznikající krajina je denaturalizovaná, jevy, které v ní vystupují, si hrají své osamocené role. Přírodní prostředí je necítěné, často neviděné, nepoznané, neprožité. Jako je zvíře dle našich zákonů pouhou věcí, je krajina nechráněným prostorem k celému spektru experimentů. Je odkladním prostorem, jevem okrajovým. Česká republika je přitom ojedinělým státem s masově projeveným spontánním hnutím, které vyhledává individuální pobyt v krajině, v individuálních stavbách, za účelem pobytu,

revitalizace, při ocenění hodnot míst v kultivované krajině. Pocity občana konzumní společnosti (i v ČR) jsou rozporuplné. Přesto je mnoho příznivců a obdivovatelů nenarušené krajiny profesorkou Hanou Librovou⁸⁾ označováno oprávněně přívlastkem „vlažní a váhaví“.

Ve společnosti jako celku pak nacházíme projevy nerovnováhy mezi velmi aktivní sférou výrobců, developerů, spekulantů a často až překvapivě pasivní sférou konzumentů. Je to důsledek rezignace na někdejší úroveň kultury? Odpověď by měla být adekvátně fundovaná.

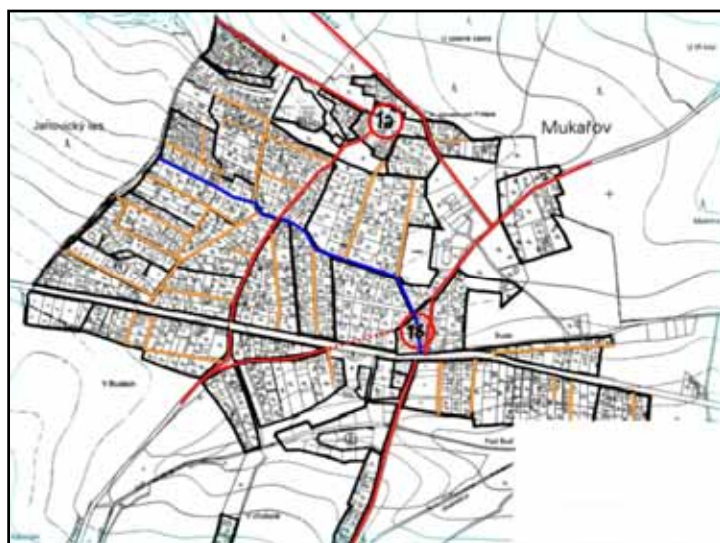
8) Hana Librová: „Vlažní a váhaví“. (Kapitoly o ekologickém luxusu). Nakladatelství Doplněk, Brno 2003.

Příloha č. 1: Příklady znehodnocená krajiny

Prácheň jsou obce v akčním rádiu Znojma. V meziprostoru, tj. v krajinné cezuře mezi zastavěnými plochami velkého i malého sídla, se postupně lokalizovala celá řada zařízení, která z nejrůznějších důvodů nemohla nalézt své místo v zastavěných územích. Lze říci (bez ohledu na konkrétního autora předmětného územního plánu, kterého úmyslně neuvádím), že expanze byla a zůstává postupná, krajina byla a zůstává druhořadým prostorem, kde nároky na uspořádání vložených investic jsou mnohem menší. Krajina „ustupuje“ mnoha zařízením, jež jsou koncipována způsobem, který odpovídá vzájemným vztahům sídel. Přesto je nutno zdůraznit, že výsledek je neuspokojivý. Na všechny fáze „rozvoje“ doplácí krajina. V dnešním stadiu vegetují zbytky původní, tj. „rurální“ kultury spolu s inženýrskými sítěmi, průmyslovými areály a expandující rodinnou zástavbou. Velmi tristně v této „koláži“ působí prvky ÚSES.

[ZÁKLADEM AUTOROVY ANALÝZY BYLA SEMINÁRNÍ STUDENTSKÁ PRÁCE NA FA ČVUT (URBANISMUS V.)]

Sídlo **Mukařov**, býv. okres Praha Východ.

Od původních historických počátků (část 1a a 1b) se sídlo rozvíjelo po adicích drobných souborů zástavby rodinných domů nebo rekreačních chat. V konečném obrazu se uplatňují původní (vesnické) komunikace i komunikace zřizované pro přístup k jednotlivým novým částem.

Právě adiční způsob rozšiřování sídla nedovolil nikdy rozhodnout se pro celkovou koncepci, která by nutně musela dopadnout lépe. Především celá aglomerace fragmentů postrádá centrum. Historický základ je příliš malý, excentricky položený.

Hranicí expanze na západní straně je komplex Janovického lesa, jediná preventivní bariéra proti bezbřehé expanzi. Krajinné hodnoty (paradoxně) jsou tak výrazné, že tato lokalita přes uváděné nedostatky je cílem mnoha dalších zájemců.

[ZÁKLADEM PRO ANALÝZU JE PODKLAD, PŘIPRAVENÝ VE STUDENTSKÉ PRÁCI NA FA ČVUT (URBANISMUS V.)]

České zemědělství prochází od roku 1990 transformací, která není ještě ukončena. Jde zejména o transformaci vlastnických a uživatelských vztahů k půdě, faremní struktury, způsobů hospodaření v krajině a ekonomické výkonnosti zemědělských podniků. Příspěvek je zaměřen zejména na ty aspekty transformace, které souvisí se vztahem zemědělství k užití půdy a utváření české krajiny. Zvláštní pozornost je v těchto souvislostech věnována podmínkám pro vývoj českého zemědělství po 1. květnu 2004, po vstupu ČR do EU.

Postavení českého zemědělství v národním hospodářství a jeho výkonnost

Postavení českého zemědělství v národním hospodářství se v dosavadním průběhu transformace značně přiblížilo situaci ve vyspělých zemích EU. Podíl zemědělské prvovýroby na hrubé domácí produkci dosahuje v současnosti necelých 2 % při zhruba 4% podílu na celkové zaměstnanosti. V oblasti agrárního zahraničního obchodu již dlouhodoběji roste jeho záporné saldo, které je z větší části zapříčiněno převahou vývozu výrobků s nižší přidanou hodnotou (zemědělských surovin) a dovozem výrobků s vyšší přidanou hodnotou (potravin). Tento národohospodářsky nepříznivý vývoj se prohlubuje zejména po vstupu do EU.

Potenciál českého zemědělství je však značný a převyšuje zhruba dvojnásobně domácí potřebu. To znamená, že k dosažení domácí soběstačnosti v produktech „mírného klimatického pásma“ by stačilo obdělávat asi polovinu zemědělského půdního fondu. Tento fond je navíc z více než 60 % horší kvality, resp. je umístěn v méně příznivých přírodních a klimatických podmínkách. Přebytková produkce je pak zpravidla vyvážena s pomocí dotací. Tento základní rozpor českého (a v kontextu EU nejen českého) zemědělství přetrvává a je hlavní „hnací silou“ jeho žádoucí transformace na tzv. multifunkční zemědělství, které vedle své „tradiční“ produkční funkce by se mělo stále více orientovat i na produkci veřejného zboží (public goods) – služby a kladné externality ve

Tab. 1 - Vlastnictví a užití zemědělské půdy ČR (2003)

Uživatelé/ Vlastníci	Stát	Obce	Farmy PFO	Farmy PPO	FO- PO ¹⁾	Ost. FO	Celkem tis. ha	Celkem %
Velmi malé PFO			40				40	1,11
Rodinné farmy	30	5	205			185	425	11,81
IF ²⁾	320	10	65	60		1150	1605	44,58
Družstva, a.s.	235	10		60	255	935	1495	41,53
Ostatní	35						35	0,97
Celkem tis. ha	620	25	310	120	255	2270	3600	100,00
Celkem %	17,22	0,69	8,61	3,33	7,08	63,06	100,00	x

PFO = podniky fyzických osob; PPO = podniky právnických osob.

1) FO - PO: fyzické osoby – (spolu)vlastníci PFO/PPO, kteří těmto podnikům pronajímají svou půdu.

2) Velké individuální farmy, včetně s. r. o.

Tab. 2 - Klíčové problémy venkova ČR (regionálně diferencované)

Č.	FORMULACE PROBLÉMU	projevy ¹⁾
P1	Vylidňování venkova a stárnutí jeho populace	++++
P2	Nižší životní úroveň venkovské populace ve srovnání s městem, sociální nevyváženost venkova a města	+++.
P3	Zvyšující se rizikovost podnikání v zemědělství vedoucí ke značným výkyvům příjmů zemědělců	++-
P4	Zvyšující se nároky společnosti (a náklady výrobců) na způsoby zemědělské výroby a produkci (ŽP, AW, FS)	++++
P5	Pokračující problémy s environmentálně a kulturně citlivým využíváním extravilánu venkova - zemědělské a lesní půdy a vodních děl, zejména ve vztahu k vodní složce a biodiverzitě	++++
P6	Malý podíl venkova na jeho samozásobení energií/teplem, resp. malý podíl využití biomasy jako obnovitelné zdroje energie/tepla	++++

1) *Důkazy, argumentace – nutné doložit, že problém skutečně existuje. Využití údajů, argumentů z analytické části strategie*

Tab. 3 - Příčiny vedoucí k problémům venkova

Č.	Příčina	problému
1	Nedostatek pracovních příležitostí dostatečně atraktivních zejména pro mladší generaci	P1, P2
2	Nižší kvalita/menší dostupnost služeb (sociálních, zdravotnických, kulturních)	P1, P2
3	Snižující se podíl zemědělství na zaměstnanosti venkova, nedostatečný růst nezemědělských činností farem	P1
4	Snižující se kvalita lidského a sociálního kapitálu venkova (kompenzovaná vyšší aktivitou starostů/zastupitelů obcí, avšak nedostatečně orientovanou na rozvoj podnikatelského prostředí v obcích)	P1
5	Nižší konkurenceschopnost produktů venkova v globalizovaném prostředí	P1
6	Sociální politika státu působící proti aktivitě venkova	P1, P2
7	Klimatické změny, mimořádné a katastrofické výkyvy počasí a na trhu	P3
8	Zvyšující se nároky společnosti/spotřebitelů potravin na způsoby zemědělské výroby, zdravotní nezávadnost a kvalitu zemědělských produktů	P4
9	Neexistence podpory lokálního využití biomasy jako zdroje energie/tepla; nedostatek kapacit na lokální využití biomasy jako zdroje energie/tepla, plynotřikace venkova apod.	P6
10	Pomalý průběh pozemkových úprav	P5
11	Převažující "pachtýřský" způsob využívání extravilánu venkova, nižší míra uvědomění "internalizace externalit"	P5
12	Vysoké administrativní/transakční náklady změn ve využití půdy	P5
13	Vyšší riziko změn ve využití půdy vyplývající z rozporu mezi vlastnictvím a užitím půdy	P5

Tab. 4 - Strategické cíle pro EAFRD

C.	Cíl
1	Prispět k zastavení vyliďování a stárnutí venkova stabilizací stávajících a vytvářením nových pracovních příležitostí dostatečně atraktivních zejména pro mladší generaci a ženy
2	Rozvíjet podmínky v obcích pro malé a střední podnikání na bázi místních služeb a regionálních potravinářských i nepotravinářských produktů všeho druhu, rozvíjet za tím účelem aktivity "private-public-partnership" a místních akčních skupin
3	Rozvíjet trh půdy zejména urychlením pozemkových úprav katastrů a navazujících neinvestičních aktivit obcí a soukromých podnikatelů
4	Racionálně a v synergii s programy životního prostředí stimulovat změny ve využití zemědělské a lesní půdy a malých vodních děl a toků zejména s ohledem na zlepšení kvality vody, zvýšení retenční schopnosti krajiny, zlepšení podmínek pro biodiverzitu a zvýšení rekreačního potenciálu krajiny
5	V synergii s pilířem I SZP přispět ke snižování rizikovitosti podnikání v zemědělství a k jeho modernizaci v souladu se zvyšujícími se požadavky společnosti na životní prostředí, pohodu zvířat a bezpečnost potravin
6	Rozvíjet lokální využití biomasy jako zdroje energie/tepla
7	Rozvíjet lidský a sociální kapitál zemědělství a venkova na bázi efektivních poradenských a vzdělávacích služeb pro naplnění cílů EAFRD

Tab. 5 - Hlavní typy opatření podle os (programů) EAFRD

Osa	NP ¹	Č.	Typ opatření	Příjemce ²	Vazba na cíle
1	25	1	Modernizace zemědělských podniků prioritně pro zajištění cross compliance a dalších standardů	ZP	5, (1)
		2	Podpora snižování rizikovitosti zemědělského podnikání	ZP	5, (1)
		3	Podpora budování malých a středních kapacit zemědělských/lesnických podniků na zpracování a odbyt zemědělské produkce (včetně zpracování biomasy)	ZP, LP	1, 2
2	40	1	Podpora zemědělství v LFA	ZP	1, (4)
		2	Podpory zemědělství a lesnictví v systému NATURA 2000	ZP, LP	1, (4)
		3	Agoreenvironmentální programy zaměřené na zlepšení vztahu zemědělství a lesnictví k vodní složce životního prostředí	ZP, LP, (VP)	4, (1)
		4	Agoreenvironmentální programy zaměřené na zlepšení vztahu zemědělství a lesnictví k biodiverzitě	ZP, LP, (VP)	4, (1)
		5	Poradenství zemědělským a lesnickým podnikům	ZP, LP	7
3	25	1	Podpora vytváření nezemědělských pracovních příležitostí na venkově na bázi malého/živnostenského podnikání	OV	1
		2	Podpora neinvestičních aktivit, včetně budování společných zařízení v rámci pozemkových úprav	O, OV	3, 4, (2)
		3	Podpora zdokonalování podnikatelské infrastruktury obcí, k využití jejich podnikatelského potenciálu (v rekreaci, sportu, telekomunikaci ad.)	O	2
		4	Podpora lokálního využití biomasy	O, OV	6
		5	Podpora poradenství/vzdělávání občanů venkova	O, OV	7
4	10	1	Podpora aktivit MAS v programech 1 - 3	SO, PPP	2, 3, 4

1) Navrhovaný podíl z celkových zdrojů EAFRD 100 %.

2) OV – občan venkova, SO – svazky obcí; PPP – private-public-partnership.

vztahu k životnímu prostředí, krajine a rozvoji venkova.

I když se po roce 1990 celková produktivita práce v zemědělství v důsledku odchodu více než dvou třetin pracovníků výrazně zvýšila, stále naše zemědělství nedosahuje – zejména v živočišné výrobě a v odvětvích náročnějších na kvalitu lidské práce – výkonnosti zemědělství v EU-15. Produkce na 1 ha z. p. je v ČR proti situaci v Rakousku či Německu třetinová až poloviční, v případě technické

účinnosti lidské práce jsme zhruba na poloviční úrovni. Podobně je na tom zemědělství Slovenska, Polska a Maďarska. Ceny obou faktorů jsou však v ČR v porovnání se sousedy EU-15 mnohonásobně nižší (u práce 4 – 5krát, u půdy 10 – 15krát). Příznačná je i výrazná polarizace ve výkonnosti zemědělských podniků. Lze konstatovat, že „polovina farem je velmi dobrých a druhá polovina velmi špatných“. Tato polarizace je důsledkem zejména kvality managementu.

Vlastnictví a užití půdy a trh půdy – podmínky budoucích změn zemědělského půdního fondu ČR

Je nutno rozlišovat mezi celkovým zemědělským půdním fondem (ZPF) ČR, jehož celková výměra podle ČÚZK (jako souhrn výměr podle katastru nemovitostí) činí 4,3 mil. ha z. p. a mezi skutečně užívanou zemědělskou půdou ČR, nárokovatelnou zároveň pro podpory EU (tzv. Utilised Agricultural Area – UAA), jejíž výměru lze odhadovat na zhruba 3,6 mil. ha z. p. Největší rozdíly mezi výměrami ZPF a UAA (až 40%) se nacházejí zejména v severních a severozápadních příhraničních okresech.

Současnou distribuci UAA mezi vlastníky a uživatele ukazuje tab. 1. Z údajů této tabulky vyplývá, že pouze asi 12 % UAA obhospodařují rodinné farmy (s „důchodovou, sebezaměstnaneckou orientací), zbytek obhospodařují zpravidla „kapitálově/ziskově“ orientované podniky. Velkým vlastníkem půdy je stále stát (17 % UAA), avšak největší část UAA (63 %) vlastní fyzické osoby většinou bez přímého vztahu k zemědělství či venkovu. Téměř 90 % UAA je českými farmami najímáno.

Na trhu zemědělské půdy existuje zatím mnoho překážek. Ty jsou vyvolány především pomalým průběhem pozemkových úprav (z téměř 13 000 katastrů jsou dokončeny komplexní pozemkové úpravy pouze v 500 katastrech) a zapříčiněny mimořádnou fragmentací vlastnictví půdy, nesoulady mezi vlastnickou a uživatelskou evidencí půdy, problémy s vyměřováním a fyzickým přístupem k pozemkům. Každá změna ve vlastnictví/užití půdy vyžaduje vysoké transakční náklady. Pomalý průběh pozemkových úprav a další zmíněné překážky vedou v konečných důsledcích k lokálním monopolům současných (zejména velkých) uživatelů půdy. Ten je částečně narušován privatizací státní půdy jako specifického (a dočasného) segmentu trhu půdy.

Téměř 72 % ZP je zorněno, což není v souladu s přírodními a klimatickými podmínkami ČR (kolem 50 % ZP je zařazeno do tzv. znevýhodněných oblastí – Less Favourable Areas – LFA). Pro užití zemědělské půdy je významný i její vztah k regulačním (legislativním) opatřením k ochraně životního prostředí (umístění v chráněných oblastech krajiny, přírody

a vod, v soustavě NATURA 2000, v tzv. zranitelných oblastí dusíkem ad.). Z tohoto hlediska lze značnou část UAA klasifikovat jako agroenvironmentálně značně citlivou, kde pro provozování zemědělské výroby existují limity (dávek hnojiv, chemických přípravků apod.).

Podpory agrárního sektoru po vstupu

V prostředí EU získává agrární sektor ČR pět druhů podpor: přímé platby, strukturální podpory rozvoje venkova, podpory z operačních programů, národní podpory a podpory cen. Ve srovnání s rokem 2003 vzrostly podpory pro zemědělství v roce 2004 o téměř 60 %, přičemž nejvíce vzrostly přímé platby. Ekonomické výsledky zemědělských podniků se v roce 2004 ve srovnání s méně příznivým rokem 2003 očekávají velmi pozitivní. Čistá přidaná hodnota na 1 přepočteného pracovníka jako zdroj k úhradě kapitálu – nákladů práce, pachtovného a nájemného a úroků – meziročně vzrostla podle posledních odhadů ČSÚ o 68 %.

Budoucnost

Zásadní podmínky pro evropské a tím i české zemědělství po roce 2006 se teprve projednávají. V zásadě lze však pro ČR očekávat další zvyšování přímých plateb EU (o 10 procentních bodů ročně) a jejich převod po roce 2008 na jednotný systém plateb na plochu/farmu (včetně tzv. decouplingu, tj. plateb oddělených od produkce), posílení rozvoje venkova

Tab. 6 - Zájmové skupiny - stakeholders ve vztahu k venkovu

Klastr	Uroveň 1	Uroveň 2	Uroveň 3
Vztah k extraviánu	Vlastníci půdy	stát, obce	
		podnikatelé, instituce ostatní osoby	
	Uživatelé půdy	důchodově orientovaní	
		kapitálově orientovaní	
Vztah k rezidenci	Rezidenti	starostové, zastupitelé	zaměstnaní nezaměstnaní ostatní
		podnikatelé (mimo AS)	
		ostatní	
	Nerezidenti	"chalupáři"	
		ostatní	
Vztah k trhu venkova	Dodavatelé vstupů		
	Odběratelé výstupů	zemědělství, lesnictví	
		ostatní	
Vztah k vizím	Politici		
	Státní správa	centrální	
		regionální	

Označené jsou nejaktivnější/dobře organizované skupiny.

Tab. 7 - Rizika realizace opatření/naplnění cílů

Č.	Riziko	Vazba na opatření
1	Pomalý průběh pozemkových úprav – riziko malé „fyzické“ absorpční kapacity pro změny v užití půdy	2/3, 2/4, (2/1)
2	Nižší odpovědnost volených orgánů za budoucnost	3/2, 3/3, 4/1
3	Podcenění vzdělávání a informovanosti občanů venkova	1/3, 3/1
4	Překompensování sazeb podpor s ohledem na podpory z pilíře I SZP	1/2, 2/1
5	Výrazné prosakování podpor mimo cílové subjekty podpor	2/1
6	„Pachtýřský“ vztah k užití půdy, nižší míra „internalizace externalit“ a nutnost kompenzovat tento vztah vyššími sazbami podpor	2/2, 2/4, 2/4
7	„Šedá ekonomika“ venkova	1/3, 3/1
8	Konkurence globalizovaného trhu	1/3, 3/1, 3/4
9	Nižší úroveň sociálního kapitálu venkova	3/1, 3/2, 4/1

v rámci nového evropského fondu EAFRD (s možným přehodnocením výměry a plateb pro LFA), a dále podpory obnovitelných zdrojů energie.

V současnosti se intenzivně pracuje na národní strategii rozvoje venkova a využití zdrojů EAFRD. V rámci této strategie bude jedním z hlavních cílů bezesporu i environmentálně citlivější vy-

užívání zemědělské půdy a zvyšování rekreačního potenciálu české krajiny. Možný přístup ke strategii naznačují tabulky 2 – 7. Zejména je nutno počítat s riziky dosahování cílů strategie, které do značné míry souvisí se současnou i očekávanou faremní strukturou českého zemědělství.

Postavme do pozitivní opozice altruismus proti sobectví, kvalitu života vůči konzumu, kvalitativní rozvoj kvantitativnímu růstu, vědomí spoluodpovědnosti za stav společnosti a přírody erozi zodpovědnosti, úctu k životu kořistnickému vztahu k přírodě, princip předběžné opatrnosti jednostrannému důrazu na racionalitu, kooperaci pro společné cíle jednostranné soutěživosti, vědomí negativních důsledků lidské činnosti oslabenému pudu sebezáchovy, aktivní participativní demokracii pasivitě, vzájemnou toleranci vůči síle použité proti jinému, zodpovědnost ke generacím budoucím namísto preferování krátkodobých zájmů.

„Vavrouškovo desatero“ trvale udržitelného života

Úvod

Prvního března 2004 vstoupila v mezinárodní platnost Evropská úmluva o krajině (European Landscape Convention CETS No.:176), připravená z iniciativy orgánů Rady Evropy ve Štrasburku. Cílem Evropské úmluvy o krajině je podpořit ochranu a péči o krajinu a její uspořádání a organizovat v této oblasti evropskou spolupráci. Úmluva představuje nový nástroj, zasvěcený výhradně ochraně, správě a plánování krajiny ve všech evropských zemích. Na základě projednání a odsouhlasení podpisu a ratifikace Úmluvy vládou a následně oběma parlamentními komorami se od prvního října 2004 stala Úmluva závaznou i pro Českou republiku. Její plné znění v anglickém a českém jazyce bylo publikováno 24. ledna 2005 ve Sbírce mezinárodních smluv ČR (částka 6) pod číslem 13. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Evropské úmluvy o krajině.

Východiska a myšlenková náplň Evropské úmluvy o krajině

Evropská úmluva o krajině (EÚoK) představuje koncepční dokument a nástroj, shrnující a zakotvující potřebu nového náhledu na krajinu, potřebu docenění krajiny a nastolení cesty jejího udržitelného rozvoje.

Již v preambuli k Úmluvě je mj. zdůrazněno, že krajina hraje významnou úlohu z hlediska veřejného zájmu v oblasti kultury, ekologie, životního prostředí a v sociální oblasti a představuje zdroj příznivý pro hospodářskou činnost. Její ochrana, správa a plánování mohou přispívat k vytváření pracovních příležitostí. Krajina přispívá k vytváření místních kul-

Florence – město, kde byla v říjnu 2000 otevřena k podpisu Evropská úmluva o krajině.

tur a je základní součástí evropského přírodního a kulturního dědictví. **Krajina je klíčovým prvkem blaha jednotlivce i společnosti a její ochrana**, správa a plánování jsou spojeny s právy a povinnostmi pro každého. Úmluva navazuje na řadu již dříve přijatých mezinárodních smluv a dokumentů dotýkajících se ochrany a správy přírodního a kulturního dědictví, regionálního a územního plánování, místní samosprávy a přeshraniční spolupráce.

V úvodním článku Úmluvy jsou definovány pojmy **krajina, krajinná politika, cílová charakteristika krajiny, ochrana krajiny, správa krajiny** (management – pozn. aut.) a **plánování krajiny**.

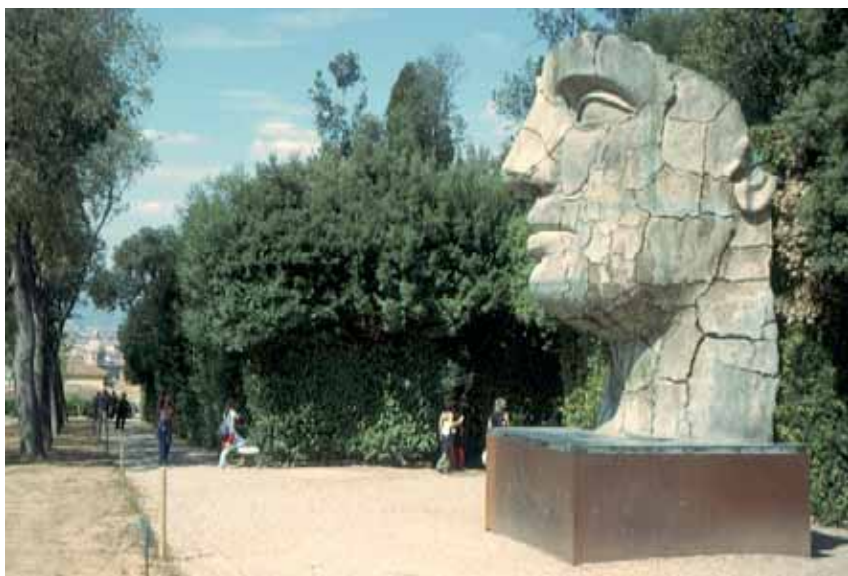
Předmětem zájmu Úmluvy je **celá krajina**, tj. přírodní, venkovské, městské a příměstské oblasti; jinak řečeno pokrývá Úmluva svým zájmem krajinu pozoruhodné, ale i běžné a narušené.

Cílem Úmluvy je podpořit ochranu, správu (management) a plánování krajiny a organizovat evropskou spolupráci v této oblasti. K dosažení tohoto cíle se členské státy Rady Evropy, které podepsaly tuto Úmluvu, zavazují harmonizovat její plnění se svými vlastními politikami. Provedení Úmluvy v jednotlivých zemích musí být přizpůsobeno vlastnímu rozdělení pravomocí. To vychází z ústavních principů a administrativního uspořádání, při respektování principu subsidiarity (delegování pravomocí na co možno nejnižší stupeň řízení).

Stěžejními články Úmluvy jsou článek 5 – Všeobecná opatření a článek 6 – Zvláštní opatření.

V rámci **všeobecných opatření** (článek 5) se každá smluvní strana zavazuje:

a) právně **uznat krajinu** jako základní složku prostředí, v němž obyvatelé žijí,

Použití tradičních a novodobých prvků v italských parcích a zahradách – Giardino di Boboli Florencie.

Toskánská krajina představuje regionálně specifický krajinný megatyp coltura promiscua – příklad z okolí Volterry.

- jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity;
- b) **zavést a provádět krajinné politiky**, zaměřené na ochranu, správu a plánování krajiny, prostřednictvím přijetí specifických opatření uvedených v článku 6;
- c) **zavést postupy pro účast veřejnosti, místních a regionálních orgánů a jiných stran**, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajinných politik zmiňovaných v písmenu b) výše;
- d) **začlenit krajinu do svých politik** územního a urbánního plánování, do své kulturní, environmentální, zemědělské, sociální a hospodářské politiky, jakož i do ostatních politik s možným přímým či nepřímým dopadem na krajinu.
- V rámci **zvláštních opatření** (článek 6) jsou specifikovány závazky smluvních

stran k zavádění a provádění krajinných politik:

- a) **zvyšovat povědomí** občanské společnosti, soukromých organizací a veřejných orgánů **o hodnotě krajin, jejich úloze a jejich změnách**;
- b) **podporovat vzdělávání a výchovu** odborníků v oboru hodnocení krajinných celků a činností v krajině; multioborové vzdělávací programy v oblasti krajinné politiky, ochrany, správy a plánování krajiny, určené pro profesionály v soukromém i veřejném sektoru a pro dotčená sdružení; školní a vysokoškolské vzdělávací programy, které se v rámci příslušných disciplín zaměří na hodnoty spjaté s krajinou a na otázky týkající se její ochrany, správy a plánování;
- c) za aktivní účasti veřejnosti, místních a regionálních orgánů a jiných stran, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajinných politik a na základě mezinárodních zkušeností a spolupráce v metodologické oblasti **vymezit své vlastní typy krajiny na celém svém území; analyzovat jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění; zaznamenávat jejich změny; vyhodnotit takto vymezené krajiny s ohledem na zvláštní hodnoty, které jsou jim připisovány zainteresovanými stranami a dotčeným obyvatelstvem**;
- d) za aktivní účasti veřejnosti, místních a regionálních orgánů a jiných stran, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajinných politik **definovat cílové charakteristiky krajiny pro vymezené a vyhodnocené krajiny**;
- e) pro realizaci krajinných politik **zavést nástroje, zaměřené na ochranu, správu a/nebo plánování krajiny**.

Významný prostor věnuje úmluva **evropské spolupráci**, dotýkající se zohledňování krajinného rozměru mezinárodních politik, vzájemné pomoci a výměny informací, jakož i přeshraniční spolupráce na místní a regionální úrovni. Sledování plnění Úmluvy zajišťují existující kompetentní výbory expertů, které jsou pověřeny Výborem ministrů Rady Evropy. Výbor ministrů Rady Evropy přijímá pravidla a uděluje Cenu krajiny Rady Evropy.

Strategie odpovědnosti za českou krajinu minulosti, dneška a budoucnosti – příspěvek k implementaci EÚoK

Příspěvkem k přípravě a implementaci Úmluvy na půdě MŽP ČR bylo založení výzkumného projektu Zajištění realizace Evropské úmluvy o krajině v další činnosti MŽP. Na jeho řešení se podílely Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví Průhonice, Ústav aplikované ekologie v Kostelci nad Černými lesy, Löw & spol. Brno a další spolupracovníci. V rámci závěrečného výstupu řešení projektu byl zpracován návrh Strategie odpovědnosti za českou krajinu minulosti, dneška a budoucnosti. (Weber a kol., 2004a, Weber, M., Novotná, G., 2005).

Snahou autorů bylo představit touto formou odborné i laické veřejnosti srozumitelným způsobem strategickou vizi nakládání s krajinou, ve které se naplňují teze Evropské úmluvy o krajině v podmínkách České republiky. Tato vize by se měla stát po konsenzuálním přijetí východiskem pro přípravu krajinné politiky. Návrh strategie vychází z pozitivního a systémového přístupu k řešení stávajících problémů naší krajiny a vymezuje odpovídající spektrum nástrojů k zabezpečení její ochrany, správy a plánování. Velký důraz je kladen na potřebu participace (spoluúčasti) veřejnosti, správních orgánů a všech dalších subjektů ovlivňujících nakládání s naší krajinou. V tomto smyslu je třeba zdůraznit i spoluodpovědnost všech resortů za budoucnost naší krajiny a v Úmluvě uplatňovaný princip subsidiarity, tj. řešení problémů na odpovídající, co možná nejnižší úrovni rozhodování, bez jejich zbytečného přenášení na úroveň vyšší. Strategie též usiluje o vyvážení stále ještě převažujícího konzervativního a složkově orientovaného přístupu k ochraně, správě a plánování krajiny s přístupem integrovaným, celostně postihujícím problematiku ve vzájemných souvislostech. V návrhu strategie, který je koncipován jako otevřený materiál, jsou v příslušných oblastech naznačeny vazby na další existující i připravované politiky a programy.

Jedinečnost kulturní krajiny Toskánska dotvářejí tradiční usedlosti.

Navržená strategie by mohla být po projednání osnovou nového pohledu na naši krajinu a příspěvkem k jejímu trvale udržitelnému rozvoji.

Závěr

Naplnění myšlenek Evropské úmluvy o krajině v našich podmínkách nemůže být pouze záležitostí administrativního přijetí. Je třeba vykonat mnoho práce jak na straně společenského náhledu na význam a hodnoty naší krajiny, tak při přípravě strategie a politiky jejího budoucího utváření i při realizaci konkrétních krajinotvorných opatření. Naděje na zvládnutí této úlohy je tak velká, jak velký je v této oblasti pozitivní potenciál naší společnosti a jejích demokratických institucí. V této souvislosti si dovoluji ještě jednou připomenout slova z preambule EÚoK: „krajina je klíčovým prvkem blaha jednotlivce i společnosti a její ochrana, správa a plánování jsou spojeny s právy a povinnostmi pro každého.“

[PŘÍSPĚVEK BYL ZPRACOVÁN NA ZÁKLADĚ VÝSLEDKŮ PROJEKTU VAV 640/6/02, PODPOROVANÉHO MŽP ČR A DÁLE UVEDENÝCH PRACÍ.]

Literatura:

MŽP ČR (2002): *Návrh na podpis a ratifikaci Evropské úmluvy o krajině, soubor materiálů pro schůzi vlády*, č. j.: M/100808/02.

Weber, M. a kol. (2004a): *Zajištění realizace Evropské úmluvy o krajině v další činnosti MŽP 2004; VÚKOZ Průhonice, ČZÚ Praha - ÚAE Kostelec nad Černými lesy, Löw & spol. Brno; depon in knihovna VÚKOZ Průhonice*. 176 pp + 45 příl. na CD.

Weber, M. a kol. (2004b): *Přínos Evropské úmluvy o krajině. Životné prostredie* 38, 3/2004. p. 122 – 134.

Weber, M., Novotná G. (2003): *Evropská úmluva o krajině a příprava její implementace v České republice. Zahrada – park – krajina*, 2/2003. p. 29 – 31.

Weber, M., Novotná, G. (2005): *Strategie odpovědnosti za českou krajinu minulosti, dneška a budoucnosti – východisko implementace Evropské úmluvy o krajině. – In: Plos, J. [ed.]: Tvář naší země – krajina domova 2: Trendy urbanizace evropského prostoru. – Sbor. 3 roč. konf., Praha a Průhonice, 8.–10. března 2005. s. 12–16.*

Pohled do nedávné minulosti

Doprava a dopravní cesty jsou úzce provázané s rozvojem společnosti, jejími vývojovými proměnami, postupující urbanizací, ekonomickým a hospodářským rozvojem i rostoucí mobilitou společnosti. Dopravní cesta umožňuje propojování sídelních struktur, urbanizovaných prostorů, krajinných i rekreačních celků a lokalit. Dopravní cesta zajišťuje přirozenou prostorovou propustnost, obsluhu, společenskou i přepravní komunikaci. Život ve městě i na venkově si dnes bez dopravy můžeme jenom stěží představit.

Lze říci, že kvalita a obraz dopravních sítí, infrastruktury i doprovodné vybavenosti vypovídá o míře vyspělosti společnosti, o charakteru, stabilitě i kultivanosti dané oblasti, prostoru či místa.

S probíhajícím rozvojem se postupně utvářely aglomerační prostory se svými centry, nadregionální i regionální urbanizační osy s koncentrací přepravních toků a objemů, které vyvolávají stále rostoucími nároky na kapacitu a úroveň dopravních sítí, infrastruktury, doprovodných služeb i vybavenosti. Tyto urbanizační osy a prostory doprovázejí hlavní dopravní tepny a koridory dálkového mezinárodního regionálního, nadregionálního, republikového významu. Na postupnou přestavbu těchto nadřazených dopravních sítí a obslužných přepravních systémů v evropských a světových standardech je ze strany státu prioritně soustředěná projektová, investiční i realizační pozornost.

Poněkud odlišná je situace v oblastech, které leží mimo tyto urbanizační a přepravní osy a centra, tedy ve venkovských oblastech a prostředích. U mnohých regionálních a lokálních dopravních sítí a přepravních systémů českého venkova můžeme velmi jasně pozorovat výraznou stagnaci, zanedbanost, chybějící vybavenost a související služby. Tento stav úzce souvisí s charakterem, potenciálem i socioekonomickými podmínkami rozvoje dané oblasti, stejně tak s polohou a vzdáleností vůči vyšším či nadřazeným sídelním a hospodářským centrům. Rozhodující vliv zde má samozřejmě i histo-

rický vývoj dané lokality či oblasti, její tradice, sociální struktura i vzdělanost obyvatelstva.

Snad nejvýrazněji v nedávné minulosti poznamenalo český venkov a tím i obraz a stav venkovské dopravní sítě a infrastruktury na jedné straně nastupující rozvoj zemědělství, lesnictví i velkoplošné těžby, na druhé straně přesun výrazné části venkovské populace do měst. To způsobilo výrazné oslabení a destabilizaci některých venkovských oblastí.

V příhraničních oblastech značný zásah do venkovské struktury přineslo vysídlení bývalých Sudet a následně zneprístupnění širokého pásu území podél „západní hranice“. Tento vývoj způsobil násilné narušení původní sídelní struktury, přerušování historicky utvářené cestní sítě a propojení v krajině.

Intenzifikace zemědělství, spojená s novými metodami kolektivního velkoplošného hospodaření, vyžadovala neúměrné rozšiřování a zpevňování původních cest, budování nových propojení a zařízení v krajině i sídlech, určené především pro těžkou hospodářskou techniku a mechanizaci. Záhumenní cesty i původně klidné návěsní prostory s rušným společenským životem rychle proměňovaly svůj ráz.

Nové požadavky na dopravní sítě a vybavenost některých venkovských prostorů přinesl v průběhu 60. a 70. let rychlý nástup a rozvoj mototuristiky, rekreace a chalupaření. K tomu se od začátku 90. let minulého století přidává i rozvoj bydlení v příměstských satelitech, výstavba nákupních center na okrajích měst, využívající původně zemědělské plochy „bývalého venkova“. Nové formy bydlení, obchodu a služeb jsou založeny přednostně na využívání automobilu s nároky na kapacitu přístupových cest a nabídce parkovacích ploch.

Rozvoj automobilismu, který má v Evropě i v ČR trvale rostoucí charakter, stejně jako nové trendy a měnící se životní styl, přinesly postupně do venkovských oblastí zcela nové nároky, požadavky a potřeby, které jsou spolurozhodující pro nové nahlížení na potřebnou stabilizaci venkova a jeho vyvážený rozvoj.

Charakteristiky venkovských oblastí z hlediska dopravy

Postupným vývojem venkovských oblastí, či naopak stagnací některých jeho prostorů, se postupně profilovaly charakteristické „venkovské oblasti“, u kterých můžeme pozorovat zvláštní specifika,

vlastní problémy i rozdílné nároky, které se zřetelně projevují mimo jiné i v dopravě, nárocích na dopravní síť, infrastrukturu i potřebnou vybavenost.

- *Venkovské oblasti v kontaktu s aglomeracními a silně urbanizovanými prostory*, kde rychlý rozvoj bydlení, ekonomických i obchodních aktivit rozšiřující se do okrajových příměstských prostorů často způsobuje nežádoucí zatížení průjezdných, zdrojových a cílových částí původně venkovských sídel hlukem, exhalacemi, stojícími i pohybujícími se vozidly apod.; zásadní problémy jsou i na stávajících komunikacích, které nejsou na nové přepravní funkce a zatížení připraveny, dostatečně dimenzovány a vybaveny.
- *Venkovské oblasti s velkoplošnou těžbou a průmyslem (např. severní Čechy, Sokolovsko, Ostravsko)*, kde došlo k likvidaci mnohých sídel, historických staveb, dopravních spojení apod., kde intenzivní nákladní doprava, důsledky z provozu těžkých vozidel a mechanizace zcela zásadně narušují kvalitu života, hodnotu prostředí i bezpečnost na nepřiměřeně zatížených komunikacích a přidružených prostorech ve volné krajině i v sídlech.
- *Oblasti se zvýšenou krajinnou a přírodní hodnotou a ochranou (NP, CHKO)*, vesměs využívané jako rekreační oblasti, typické silnou sezónní koncentrací motorové i nemotorové dopravy; motorová doprava často zatěžující a negativně ovlivňující přírodní hodnoty a životní prostředí; nemotorová doprava často vedená společně s motorovou dopravou bez oddělení (narušení bezpečnosti nemotorového provozu, degradovaná rekreační funkce pěšího a cyklistického provozu).
- *Periferní venkovské oblasti mimo dopravní tahy*, s nízkou mírou urbanizace, narušenou stabilitou osídlení, se zcela zanedbanou dopravní sítí a infrastrukturou, kde si můžeme klást otázku: Může kvalitní dopravní síť a infrastruktura v této oblasti napomoci její stabilizaci, znovuosídlení a postupnému vyváženému rozvoji?
- *Okrajové příhraniční oblasti a prostory podél bývalé „západní hranice“*, kde řada původních přeshraničních lokálních propojení byla násilně přerušena a vyžaduje s ohledem na ochranu krajiny a přírody postupnou obnovu, nová lokál-

ní propojení a zajištění dostupnosti, přirozené prostorové oboustranné provázání rozptýlené sídelní struktury, případně návštěvnických a turistických lokalit a cílů.

Pohled na současný stav dopravních sítí ve venkovských oblastech

Regionální silniční a komunikační síť představují silnice II. a III. třídy, které jsou od 1.1. 2002 ve správě a majetku jednotlivých krajů, místní komunikace v majetku a správě příslušných obcí, účelové komunikace v majetku soukromých či právnických osob.

KRAJ	CELKOVÁ DÉLKA SILNIC NA ÚZEMÍ ČR (v km)		
	I. TŘÍDY	II. TŘÍDA	III. TŘÍDA
Hl. město Praha	32	30	0
Středočeský	775	2 369	6 249
Jihočeský	667	1 637	3 822
Přízeňský	407	1 510	3 090
Karlovarský	222	563	1 261
Ústecký	487	900	2 765
Liberecký	329486	486	1 622
Královéhradecký	428	901	2 423
Pardubický	445	912	2 223
Vysočina	423	1 675	2 996
Jihomoravský	448	1 446	2 385
Olomoucký	417	898	2 165
Zlínský	327	574	2 210
Moravskoslezský	714	766	1 930
CELKEM:	6 121	14 667	34 414

Silnice III. třídy, které lze pro venkovský prostor považovat za základní kostru dopravní infrastruktury, tvoří v silniční síti ČR (dle údajů v tabulce) nejhustěji zastoupenou skupinu. Představují 62 % z celkové délky všech silnic na území České republiky.

Z uváděných statistik současně vyplývá, že na požadované standardy je v současné době v ČR upraveno pouze cca 11 % délky silnic II. třídy. U silnic III. třídy a místních komunikací dostupná statistika údaje neuvádí. Lze však předpokládat obdobný stav jako u silnic II. třídy.

Nízká upravenost této mikroregionální a lokální sítě vyžaduje postupnou, značně rozsáhlou rekonstrukci a přestavbu. Ta bude představovat významný podíl z celkového rozpočtu kraje a jednotlivých obcí.

Podíváme-li se na **regionální železniční dopravu a síť regionálních tratí**,

kteřá na přelomu 19. a 20. století zaznamenala obrovský rozvoj, můžeme u většiny regionálních tratí pozorovat nepříznivý útlum i značnou zanedbanost a zchátralost původně fungujících zařízení, vybavenosti i služeb jak pro osobní, tak pro nákladní dopravu. Podíl regionálních tratí na celkových přepravních výkonech ČD tvoří v současné době cca 5 %.

Zájem Správy železniční a dopravní cesty jako vlastníka a správce celostátních a většiny regionálních tratí, je upřen především na hlavní tahy celostátní sítě, prioritně na I. – IV. tranzitní železniční koridor. Regionální tratě, jejich rekonstrukce a plnohodnotné zapojení do dopravních struktur venkova zůstávají stranou zájmu. Převážná část aktivit, které na těchto tra-

tích probíhají, jsou dílem soukromých vlastníků a provozovatelů, zájmových skupin a příznivců o obnovení a zachování regionálních tratí.

Rozvojové trendy dopravy ve venkovských oblastech

Mění se funkce venkova i životní styl jeho obyvatel a celé společnosti, potřeba jeho stabilizace a vyváženého rozvoje v nových podmínkách, stejně tak jako zájem na systémové ochraně a obnovení krajinných, přírodních, historických i tradičních hodnot, vyžaduje nový přístup k formování principů a rozvojové strategie. To se samozřejmě promítá i do nových pohledů na funkci, obraz a utváření venkovských dopravních sítí a infrastruktury.

Nové pohledy a trendy, které jsou ověřeny i řadou již realizovaných zahra-

ničních, částečně i tuzemských, projektu a prakticky uplatňovaných zásad, se v současné době promítá i do zpracovávaných revizí norem a metodických podkladů v oblasti projektování silnic a dálnic, projektování místních komunikací, polních cest a cyklistických stezek. K dispozici jsou již některé zajímavé schválené či připravované technické podmínky (TP), zaměřené např. na úpravy průtahů silnic obcemi, úpravy komunikací v obytných zónách, úpravy polních cest pro sdruženou funkci hospodářskou, rekreační, krajino-
tvornou apod.

Zvláštní pozornost je nutné věnovat „Zásadám pro navrhování úprav průtahů silnic obcemi - TP 145“, schválené MDS ČR v roce 2001. Technické podmínky vycházejí ze současných trendů dopravní politiky, dopravního inženýrství, plánování i dopravního urbanismu a architektury. Cílem nového utváření a dopravního zklidňování průtahů je dosažení vyšší bezpečnosti všech účastníků provozu a zlepšení podmínek pro vyváženost a soužití všech funkcí průjezdné komunikace, tedy ulice. K dopravnímu zklidňování jsou užívány především stavebně technické prvky s výtvarným pojetím celého uličního prostoru a to jak na průtahu obcí, tak na vjezdech a následně přirozeně korigovaný dopravní režim.

V oblasti kolejové dopravy mohou být vhodným příkladem připravované projekty na využití vybraných regionálních tratí pro provozování lehké kolejové dopravy systému Tram-Train.

Zmíním např. projekt „Regiotram Nisa“, který se stal součástí dopravní koncepce Libereckého kraje a jeho integrovaného dopravního systému pro osobní přepravu. Systém veřejné osobní dopravy na bázi lehkých kolejových vozidel využívá vzájemně propojitelnou infrastrukturu železničních a tramvajových tratí. Konečnou vizí projektu je využití stávajícího kolejového spojení v délce přes 110 km, obsluhující sídelní strukturu a aktivity v ose Zittau – Liberec – Jelenia Gora s odbočkami, směřujícími do venkovských a rekreačních oblastí Jizerských hor a Krkonoš.

Druhým příkladem obdobného charakteru může být česko-saský projekt „Koncepte hromadné dopravy v Euroregionu Krušnohoří – Erzgebirge“, nazvaný „EURO-CESTY“, který je přijat jako součást integrovaného dopravního systému

Ústeckého kraje. Nositelem projektu je Dopravní podnik měst Mostu a Litvínova, a.s. Cílem je vybudování regionálního systému veřejné osobní dopravy na bázi lehkých kolejových vozidel, který bude propojovat sídelní strukturu přilehlých oblastí Euroregionu Krušnohoří – Erzgebirge jednotným systémem přeshraniční a příhraniční lehké kolejové dopravy v ose Chemnitz – Freiberg – Moldava – Most – Žatec s větví na Chomutov – Vejprty – Buchholz – Chemnitz.

V oblasti nemotorové dopravy pak jsou to připravované projekty a částečně již realizované dílčí úseky staveb cyklistických stezek, oddělených od motorové dopravy, které jsou využívány pro každodenní i rekreační funkce.

Strategické cíle rozvoje dopravy ve venkovských oblastech

Vyvážený rozvoj dopravy, dosažení kvalitního stavu sítí, vybavenosti, služeb, kultury cestování i pohybu, které musí být součástí celkové kultivace venkovského prostoru, může pro venkovské obyvatelstvo, kromě vlastní přepravní funkce a obsluhy území, znamenat nabídku nových pracovních příležitostí a alternativních zdrojů příjmů.

Dovolím si shrnout naznačenou problematiku a současný pohled na potřebný rozvoj dopravy ve venkovských oblastech do strategických a dílčích cílů rozvoje jednotlivých druhů doprav.

Silniční doprava

STRATEGICKÝ CÍL: *Vytváření podmínek pro možný vyvážený rozvoj motorové i nemotorové dopravy, funkční a prostorovou provázanost a diferenciaci komunikační sítě venkovských oblastí, včetně uplatňování alternativních forem stavebně technických úprav a režimu motorové dopravy jak na průtazích, tak ve volné krajině.*

- Posílit kvalitu a upravenost sítě vybraných silnic II. a III. třídy s ohledem na charakter a podmínky dané oblasti a dotčených sídel.
- Na průtazích sídly uplatňovat zásady regulace motorové dopravy jako podmínky pro navrácení dopravně společenské a obchodní funkce ulice i návěsných prostorů (přednost stavebně technickým úpravám s vizuální regulací před restriktivními způsoby regulace).

- V příhraničních venkovských prostorech, s ohledem na ochranu krajiny a přírody, obnovit přirozenou přeshraniční komunikační propustnost.
- U silnic II. – III. třídy s nižší až nízkou intenzitou motorové dopravy přehodnotit přepravní funkci, prostorovou dispozici a režim provozu s cílem upřednostnění podmínek pro nemotorovou dopravu a alternativní formy pohybu – rozvoj venkovské turistiky.
- V oblastech se zvýšenou rekreační a turistickou návštěvností vytvořit podmínky pro zvýšené sezónní nároky motorové a nemotorové dopravy včetně její potřebné segregace a regulace s ohledem na ochranu krajiny, přírody i obytné a rekreační funkce sídel a dané oblasti.

Železniční doprava

STRATEGICKÝ CÍL: *Zapojení regionálních tratí do systémů integrované dopravy a obsluhy venkovských prostorů s upřednostňováním systému lehké kolejové dopravy.*

- Podpora přestavby vybraných regionálních tratí s cílem zajištění ekologicky přijatelné formy každodenní i rekreační veřejné dopravy a obsluhy venkovských oblastí a rekreačních center.
- Podpora systémů TRAM - TRAIN pro osobní dopravu; lehká kolejová doprava umožňující propojení infrastruktury tramvajové i železniční s prostorovým rozvedením do sídel i krajiny.
- Vybrané regionální tratě, doplněné vhodnou vybaveností a návaznými službami, začlenit do alternativních forem systémové a komplexní nabídky pro rozvoj venkovské turistiky a cestovního ruchu s podporou přestupních forem P+R (Park + Ride), P+G (Park + Go).

Letiště a sportovně letecké základy

STRATEGICKÝ CÍL: *Vytváření podmínek pro alternativní formy každodenního i rekreačního využití, systémová podpora nabídky pro rozvoj sportu, rekreace, cestovního ruchu a venkovské turistiky.*

- Podpora přiměřeného rozvoje veřejných letišť, sportovně leteckých základen a jejich návazných služeb, podmíněná zachováním kvalitního životního prostředí dotčených prostorů.
- Začlenění leteckých základen do kom-

plexní nabídky rozvoje sportu, rekreace i venkovské turistiky.

Veřejná osobní doprava

STRATEGICKÝ CÍL: *Vytváření podmínek pro zkvalitnění veřejné osobní dopravy a jejího vyššího podílu v dělbě každodenní i rekreační přepravní práce ve venkovských oblastech – systémová podpora ekologicky příznivé formy osobní dopravy s cílem stabilizace venkovských prostorů pro trvalé bydlení i rekreační využívání.*

- Stanovení průhledné dopravní politiky s podporou malých dopravců a jednotného pravidla pro spolufinancování dopravní obslužnosti ve venkovských oblastech.
- Podpora a zavádění provázaných mikroregionálních integrovaných dopravních systémů s využitím všech druhů a forem ekologické dopravy a podporou vybavenosti pro systém P+R, P+G apod.
- Podpora a uplatňování sdružených a doprovodných služeb v rámci mikrore-

gionální integrované dopravy (např. poštovní služba, přepravní služba na objednávku apod.).

Nemotorová doprava

STRATEGICKÝ CÍL: *Vytváření podmínek pro nemotorovou dopravu a alternativní formy každodenního i rekreačního pohybu.*

- Segregace každodenní i rekreační cyklistické dopravy s cílem postupného převedení nemotorové dopravy do samostatných stezek.
- U vybraných silnic III. třídy, místních či účelových komunikacích s nízkou intenzitou motorové dopravy zavádění alternativních forem využívání s regulací motorové dopravy a potlačením její priority – zvyšování bezpečnosti „zranitelných účastníků“ silničního provozu.
- Prostorové provázání sítě nemotoristických stezek a zařízení, tj. cyklistických stezek, stezek pro alternativní formy

nemotorového pohybu včetně sítě doprovodné vybavenosti a služeb se zvláštním zřetelem na oblasti soustředěné rekreace a turistiky.

- Podpora tematicky zaměřených poznávacích a naučných cyklistických stezek a okruhů jako součást systémové podpory venkovské turistiky a nabídky vyžití pro trvale žijící obyvatelé.

Orientace na nové pojetí, využívání a utváření dopravních sítí, infrastruktury i přepravních systémů ve venkovských oblastech vyžaduje nový a komplexní přístup, spoluúčast jak ze strany Ministerstva dopravy ČR, správců dopravních sítí a fundovaných odborníků, tak ze strany zástupců komunální správy, občanských iniciativ i samotných občanů. Současně je nezbytné urychleně promítnout nové prvky a opatření do legislativy ČR tak, aby mohly být co nejdříve a v plné šíři uplatňovány a realizovány v praxi.

Předmětem příspěvku je stručné zhodnocení stavu (r. 2003) v zásobování pitnou vodou, odkanalizování a čištění odpadních vod v ČR celkem a o extrémních v krajích s vystižením vodovodů a kanalizačních obcí na venkově. Koncepční výhledová řešení obcí jsou předmětem jednotlivých Plánů rozvoje vodovodů a kanalizací území krajů (PRVKUK). Orientačně – na podkladě průzkumu – je zmíněno i zásobování energiemi na venkově.

Vodovody pro veřejnou potřebu – rok 2003

V ČR je zásobováno 9,18 mil obyvatel, což představuje 89,8 % z celkového počtu obyvatel (v r. 1989 to bylo jen 82,4 %, přírůstek tedy činí 2 % /rok).

Voda vyrobená činí v úhrnu za ČR 751 mil. m³ a dosud klesá (r. 1989 – 1 251 mil. m³).

Specifické množství fakturované je dnes pouze 163 l/os/d (r. 1989 – 298 l/os/d).

Nerovnoměrnost zásobování pitnou vodou v krajích:

Procento zásobených obyvatel

min. Středočeský – 74,9
Plzeňský – 81,3

max. > 95 %
Moravskoslezský
Karlovarský
Ústecký

ostatní kraje 85 – 95 %

[ZDROJE: ROČENKA MZE ÚDAJE OD 357 PROVOZOVATELŮ VAK; POČET VODOVODŮ 2 612.]

Kanalizace pro veřejnou potřebu – rok 2003

Připojeno je dnes 77,7 % z celkového počtu obyvatel, zatímco v r. 1989 to bylo 72,4 %; přírůstek napojených obyvatel tedy činí pouze +5,3 % za 14 let.

V ČR je dnes čištěno 94,5 % odpadních vod úhrnem 527 mil m³/r v 1 410 ČOV. V r. 1989 bylo čištěno 71,5 % odpadních vod, přírůstek +23 % za 14 let.

Nerovnoměrnost v krajích (počet obyvatel připojených na kanalizaci v %):

min. Středočeský – 59,5 %
Liberecký – 68,0 %
Pardubický – 67,0 %

max. Praha – 99,6 %
Karlovarský > 85,0 %
Jihočeský > 85,0 %

Rozvoj oboru vodovodů a kanalizací je předmětem řešení PRVKUK. K 31.12. 2004 měly být dokumenty dokončeny a schváleny s platností max. 10 let ve všech 14 krajích. Celkový počet řešených obcí a místních částí obcí je 17 166 (z toho max. Středočeský kraj 3 849 obcí).

Z ostatních krajů je ve 4 krajích řešeno více než 2 000 obcí a místních částí obcí, v devíti krajích pak více než 1 000 obcí.

Podrobný přehled o technické vybavenosti bytů v členění na města a obce (vyjadřující vybavení venkova je v následujících tabulkách).

Spotřeba energie v domácnostech ČR v r. 2003 je uvedena v publikaci ČSÚ ENERGO 2004. Jde o pokračování pilotního projektu PHARE organizovaného EUROSTATEM, ve kterém bylo provede-

no podrobné šetření pro výběr 40 000 domácností v členění pro lokality městské a venkovské (rozdělené podle číselníku obcí ČSÚ – CISOB).

Hodnoceny byly ukazatele:

- charakteristiky a parametry bytů,
- vybavenost bytů elektrickými spotřebiči,
- peněžní vydání domácností na paliva a energie,
- energetická spotřeba bytů,
- měrné spotřeby paliv a energie,
- využívání obnovitelných zdrojů energie v domácnostech,
- vybavenost domácností automobily.

Soubor představuje 1 % trvale obydlených bytů, z toho venkovských je 1/4 (9,5 tisíc). Jako dílčí příklady výsledků šetření uvádím:

- potřebnou tepelnou izolaci střechy a obvodových stěn má pouze 11 % z venkovských bytů,
- kotle pro ústřední topení, přípravu teplé užitkové vody, příp. obojí mají venkovské byty ze 40 % na zemní plyn, z 28 % na hnědé uhlí a z 32 % na palivové dřevo.

Použité podklady:

1. *Vodovody a kanalizace ČR 2003 – ročenka Ministerstva zemědělství ČR, Praha 2004.*
2. *Spotřeba energie v domácnostech ČR v roce 2003 – Český statistický úřad, duben 2005.*

Při podrobnějším pohledu na nejhůře vybavený Středočeský kraj lze uvést jako příklad stav ve správním území obcí s rozšířenou působností:

Stř. kraj – ORP

ORP	Počet obcí celkem	z toho počet obcí s		
		kanalizací	vodovodem	plynifikací
Benešov	51	15	33	11
Mladá Boleslav	94	22	81	23
Rakovník	84	15	53	17

V kraji Vysočina je v místě konání tohoto semináře situace v technické infrastruktuře následující:

ORP	Počet obcí celkem	z toho počet obcí s		
		kanalizací	vodovodem	plynifikací
Telč	45	3	24	24
Žďár n.S.	48	11	46	38
Pelhřimov	71	15	67	13

Trvale obydlené byty 2001 podle technického vybavení bytů, podle druhu domů a ve členění na města a obce.

Kraj	Rodinné domy					Bytové domy a ostatní budovy				
	Počet bytů	z toho procento bytů, které mají				Počet bytů	z toho procento bytů, které mají			
		plyn zaveden v bytě	vodovod v bytě	přípoj na veřejnou kanalizaci	vybavenost I. kategorie ¹⁾		plyn zaveden v bytě	vodovod v bytě	přípoj na veřejnou kanalizaci	vybavenost I. kategorie ¹⁾
Města										
Hlavní město Praha	63 642	70,4	98,5	79,3	89,7	433 298	74,4	99,2	99,5	94,7
Středočeský kraj	92 255	60,1	97,6	65,6	84,5	143 277	67,6	99,3	96,7	94,9
Jihočeský kraj	49 963	48,4	98,2	78,7	85,4	102 523	44,4	99,5	98,0	94,1
Plzeňský kraj	44 256	60,9	97,6	65,2	84,2	99 920	84,1	99,2	97,1	93,9
Karlovarský kraj	17 824	54,9	98,0	65,0	84,9	78 677	83,8	99,6	97,8	93,0
Ústecký kraj	53 087	62,2	98,0	66,3	82,8	209 374	78,2	99,4	97,3	95,1
Liberecký kraj	41 246	52,0	97,9	53,3	79,0	87 849	60,6	99,6	92,2	92,0
Královéhradecký kraj	54 176	52,5	98,1	68,2	82,8	88 583	62,2	99,4	95,5	92,2
Pardubický kraj	43 600	72,1	98,6	71,0	85,8	73 177	73,0	99,5	97,0	95,6
Vysočina	43 291	63,6	98,5	76,7	87,6	63 515	62,2	99,6	96,2	95,4
Jihomoravský kraj	85 019	88,4	98,2	78,1	89,8	189 095	85,2	99,7	98,9	96,3
Olomoucký kraj	39 255	72,6	98,1	63,5	87,6	101 023	85,2	99,5	97,1	96,1
Zlínský kraj	52 188	76,9	97,9	72,9	89,8	80 708	77,1	99,7	98,4	97,7
Moravskoslezský kraj	86 913	71,6	98,8	45,8	88,7	287 713	89,5	99,7	96,6	95,1
Česká republika	766 715	66,4	98,2	67,6	86,3	2 038 732	75,9	99,5	97,5	94,8
Obce										
Středočeský kraj	152 417	17,7	95,5	19,8	72,6	25 111	14,3	97,7	43,1	76,3
Jihočeský kraj	62 776	17,2	96,5	44,5	73,3	16 019	13,6	99,0	76,9	76,8
Plzeňský kraj	52 121	24,2	96,0	28,1	74,3	12 695	28,9	98,2	62,7	78,4
Karlovarský kraj	11 637	30,7	96,8	37,6	75,6	7 775	39,1	99,2	78,9	79,3
Ústecký kraj	43 656	33,3	96,4	37,6	74,0	15 811	32,4	98,7	68,7	74,6
Liberecký kraj	25 862	14,2	96,5	15,1	66,9	6 873	18,7	98,5	40,3	62,8
Královéhradecký kraj	50 564	24,5	96,6	27,5	71,3	11 206	25,4	98,7	46,9	71,0
Pardubický kraj	57 868	34,6	97,2	20,8	73,6	8 298	36,9	99,1	48,9	77,0
Vysočina	65 570	33,7	97,6	41,6	78,0	7 408	38,3	98,9	63,1	81,9
Jihomoravský kraj	118 629	75,7	96,1	38,6	82,2	12 133	56,4	99,0	58,4	90,1
Olomoucký kraj	75 282	58,8	96,9	34,5	81,3	15 001	40,4	98,7	54,8	84,6
Zlínský kraj	66 737	58,0	96,1	43,0	81,9	5 173	56,9	98,9	55,7	89,8
Moravskoslezský kraj	82 297	60,4	98,2	20,4	86,0	13 312	41,9	98,9	46,9	80,7
Česká republika	865 416	40,4	96,5	31,0	77,2	156 815	31,3	98,6	56,9	78,5

ÚVOD

Zadání a cíle řešení

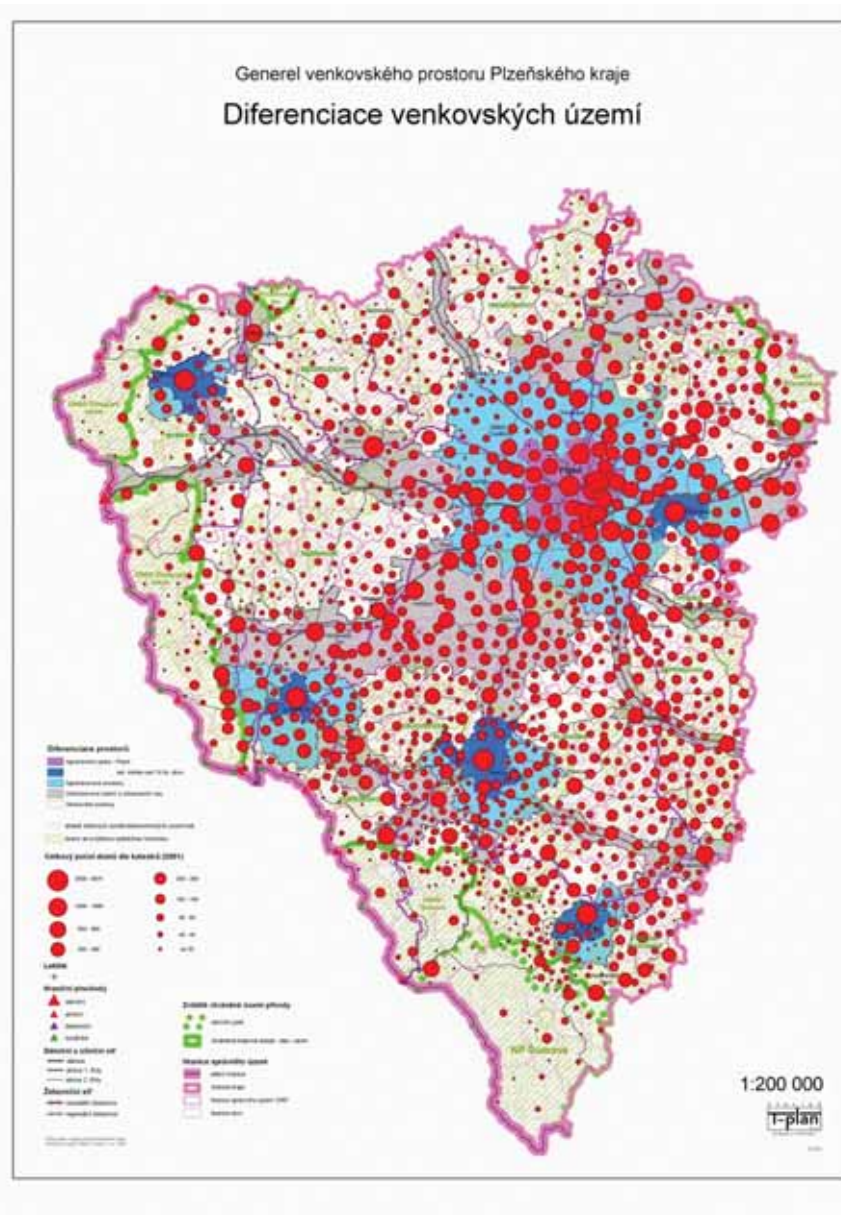
Generel venkovského prostoru Plzeňského kraje zpracoval pro krajský úřad Plzeňského kraje Atelier T-plan, s.r.o. v roce 2003. Základním cílem generelu bylo vytvoření podkladu pro dokončení rozpracovaných územních plánů VÚC Plzeňské aglomerace a Klatovy, pro zpracování ÚP VÚC Plzeňského kraje, pro aktualizaci či dopracování ÚP obcí kraje a pro realizaci programů k rozvoji venkovského prostoru kraje.

Hlavními úkoly generelu byly:

- shrnutí problémů venkovského prostoru kraje a jeho specifických oblastí,
- vyhodnocení potenciálů kulturních a krajinných hodnot venkova a jejich ochrany,
- diferenciaci a zónaci území podle charakteristických vývojových vlastností a znaků,
- návrh variant rozvoje venkovského prostoru a návrhy opatření k jejich podpoře,
- návrh regulativů k ochraně krajinných a historických hodnot venkovských oblastí kraje. Generel obsahoval textovou a grafickou část. Textová část byla členěna na části analýz (obyvatelstvo a osídlení, socioekonomické charakteristiky, doprava, přírodní a krajinný potenciál, památky a tradice), syntéz (prognóza vývoje obyvatel a urbanizace, diferenciaci venkovských prostorů, typické venkovské prostory), návrhů opatření a závěrečných doporučení. Grafická část sestávala z hlavních výkresů v měřítku 1:125 000 a z přílohy mapových schémat a kartogramů v měřítku 1:400 000. Generel byl vydán v tištěné a digitální formě, digitální forma byla vydána včetně atributové části a kompletního popisu dat.

Výchozí podmínky rozvoje

Vývoj venkovského prostoru Plzeňského kraje se nijak zvlášť nevymyká osudu ostatních venkovských prostorů ČR. Také zde venkov ovlivnily zvraty v roce 1948 a 1989, známé jsou zde též novodobé vlivy

z nárůstu dopravy, rozšiřující se urbanizace venkova v zázemí měst, rekreačního využívání venkovských sídel a krajiny, po roce 1989 i efekty samosprávné působnosti obcí, obnova soukromého podnikání, útlum zemědělské velkovýroby spojený s úbytky pracovních příležitostí, apod.

U části venkova Plzeňského kraje se nadto uplatnily dva další zvláštní vlivy, které nezapůsobily všude nebo ne v takových územních rozsazích:

- těsně před a zvláště poválečné odsuny obyvatelstva z tzv. Sudet (zde místy zasahujícího hodně hluboko do vnitrozemí), spojené po instalaci tzv. „železné opony“ s izolací rozsáhlého venkovské-

ho území kraje v místy až 15 km hlubokém hraničním pásmu,

- a novodobé vlivy velkoplošné ochrany přírody a její důsledky zvláště v území NP Šumava (režimy NP ovlivňují plně existenci 4 obcí kraje, zčásti dalších 5 obcí), po vyhlášení CHKO Český les „nahradí“ chráněná území přírody v příhraničí kraje s Bavorskem ze 2/3 někdejší hraniční pásma.

K hlavním tématům řešení

Krajský úřad Plzeňského kraje pořídil celou řadu koncepčně zaměřených podkla-

dů, jejichž řešení se téměř vždy dotýkala též stabilizace a rozvoje venkovského prostoru kraje. Byly jimi zvláště koncepce rozvoje venkova a zemědělství, cestovního ruchu a rekreace, životního a přírodního prostředí, struktury osídlení, dopravních systémů kraje. Pro řešení generel byla vybrána témata, která zjištění a doporučení předešlých dokumentací prohlubovala či rozšiřovala (např. v bilancích až do úrovně katastrů) a výsledná hodnocení a doporučení směřovala k podpoře výkonů regionální politiky a územního plánování kraje.

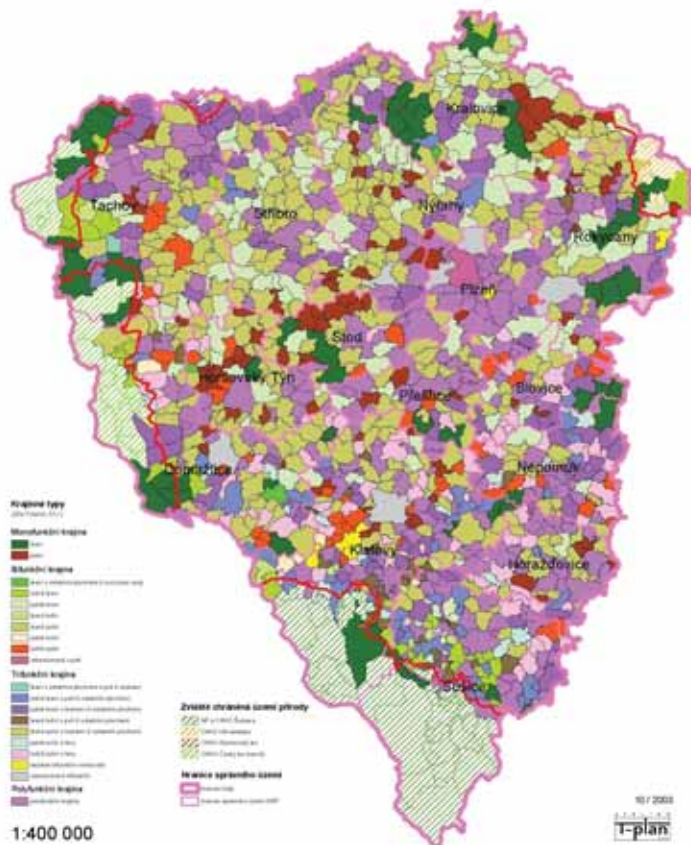
ANALYTICKÁ ČÁST

1) Hlavní **sociálně-ekonomické problémy** venkova kraje. Jsou jimi:

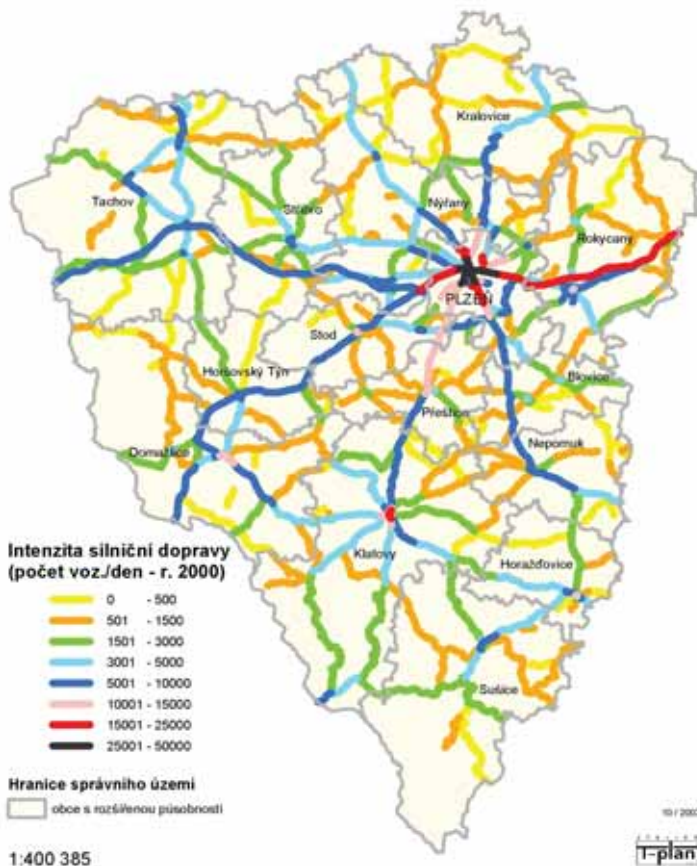
- Vysoká míra nezaměstnanosti, postihující v malých venkovských sídlech i více než 50 % EA obyvatel. To je dáno zejména všeobecným útlumem zemědělství i lesnictví (zvláště u horských a podhorských venkovských oblastí kraje), transformací především průmyslových aktivit v dosažitelné vzdálenosti venkova, omezením a zániky doplňkových místních malovýrob v důsledku levnější konkurence, nízkou obslužností venkova prostředky veřejné dopravy.
- Omezená pracovní flexibilita venkovských obyvatel, daná dříve vysokou zaměstnaností v priméru – jednosměrným pracovním zaměřením s nižšími nároky na vzdělanost i pracovní adaptabilitu.
- Prohlubující se sociální exkluze – chudnutí a sociální izolace venkovských obyvatel.
- Nízká dosažitelnost základních sociálních potřeb obyvatel, zvláště zařízení zdravotní péče a školství.
- Vlivy působení ochranných režimů NP Šumava na socioekonomický rozvoj obcí, na jejichž území byl NP vyhlášen (zvláštní případ, zasluhující zvláštní pozornost i řešení).

Z porovnání **specifické hustoty obyvatel** (počtu obyvatel / km², tj. míry zabydlenosti / urbanizace území kraje = napomáhá k prostorové diferenciaci území) a **míry nezaměstnanosti** (podíly nezaměstnaných na počtech EA obyvatelstva, problémové nad 10 % zvláště obvody Kašperských Hor, Sušice, Borska, Stříbrska a Manětínska) je zřejmý poměr „nižší hustoty = vyšší nezaměstnanost“, cha-

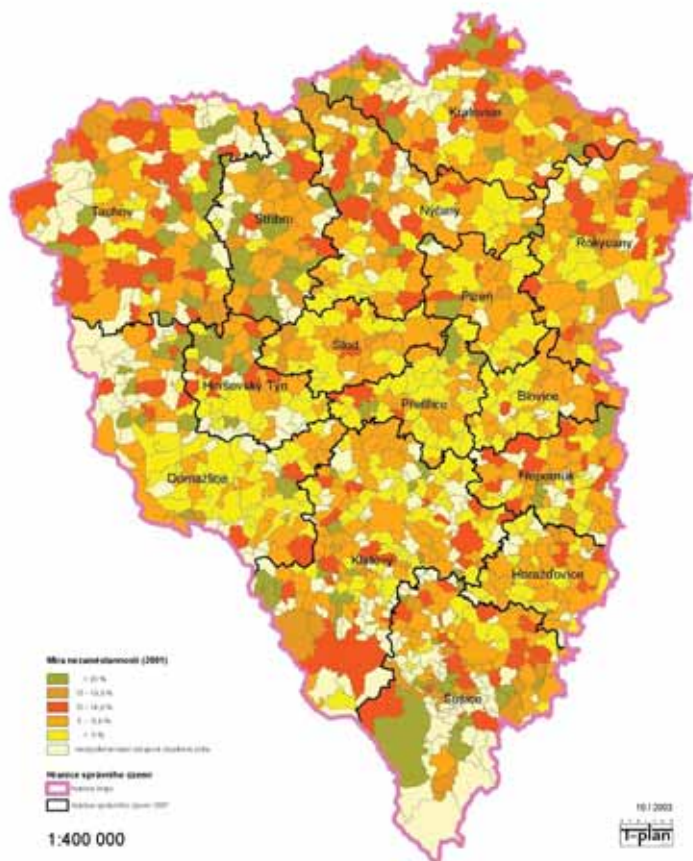
Funkční krajinné typy

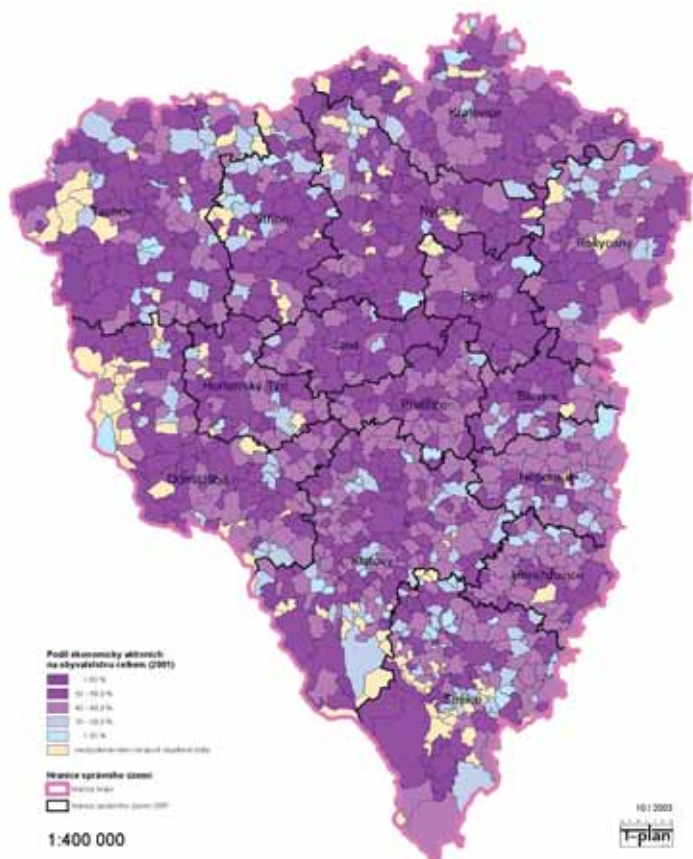
Intenzita dopravy na dálniční a silniční síti

Míra nezaměstnanosti

Podíl ekonomicky aktivních na obyvatelstvu

rakteristický pro venkovské oblasti. Také z porovnání podílu EA na obyvatelstvu (ukazuje podíly v konfrontaci s předěšnými potenciály pracovních sil) a zaměstnanosti EA v priméru (ukazuje stav jejich využití) vyplývá poměr „dobrý zdrojový potenciál venkova = nízké podíly uplatnění“.

Zkoumány byly též pohyb za prací (mimo obec vyjíždí 35 % EA = nejvíce z Plzeňské aglomerace, dále v obvodech Staňkova, Plánice, Radnice, mimo kraj vyjíždí necelá 4 % EA = nejvíce Zbiroh), ekonomická základna mikroregionů a správních obvodů kraje (generuje pracovní příležitosti v zázemí a nároky na dopravní obsluhu).

K hlavním sociálně-ekonomickým problémům venkova patří též recese či transformace na primér navazujících průmyslových aktivit, zánik řady obchodních zařízení a služeb, nezáměr nových podnikatelů investovat v oblastech s malými počty a nízkou kvalifikací obyvatel, špatný stav dopravních sítí a jejich nedostatečná doplňková vybavenost, stárnutí populace, tendence k maximální soběstačnosti venkovských rodin, zvyšování migrace mladých do lépe zajištěných poloh, apod.

2) U téma **Dopravní struktura kraje** byly za hlavní problematiky venkova označeny:

- **Silniční infrastruktura:** Nedobrá stav většiny silnic II. a III. třídy, nevhodné technické a parametrické úpravy silničních a cestních sítí, chybějící funkční a provozní diferenciaci, časté smíšené využívání pro různé typy provozů, nepřipravenost na zvýšená sezónní využívání, chybějící či nedostatečná doprovodná vybavenost, restriktivní dopravní organizační opatření v území ochrany přírody a krajiny.
- **Železniční infrastruktura:** nedobrá provozně technický stav většiny regionálních tratí, železničních stanic a zastávek, nedostatečné vklady do přestaveb a zkvalitnění základní infrastruktury, chybějící koncepce rozvoje tratí a jejich včlenění do integrované veřejné dopravy, nízká úroveň cestování i nabídky kvalitních služeb, nedostatečná propustnost celostátních tratí pro regionální přepravu.
- **Veřejná doprava:** Nízká kvalita obslužnosti, malá četnost spojů a jejich neprovázanost, chybějící jed-

notné pravidlo pro spolufinancování mezi dopravci, obcemi a krajem.

- **Cyklistické stezky a trasy:** Nerovnoměrné rozložení a nízké počty značených a vybavených cyklotras, časté společné vedení tras s motorovou dopravou, nízká diferenciacie tras podle typu uživatelů, nedostatek vybavenosti a doprovodných služeb.

Z předvedených map **Dopravní síť a infrastruktura** a **Intenzita dopravy na dálniční a silniční síti** vyplývá radiální vedení rozhodujícího podílu silnic I. třídy a D5 a zátěží na nich přes prostor Plzně (v nižším řádu též Klatov a Domažlic), poměrně hustá a pravidelně rozložená síť silnic II. a III. třídy ve venkovských oblastech kraje (s výjimkou příhraničí, zvláště Šumavy) a velmi nízký počet silničních hraničních přechodů všech kategorií na hranici s Německem.

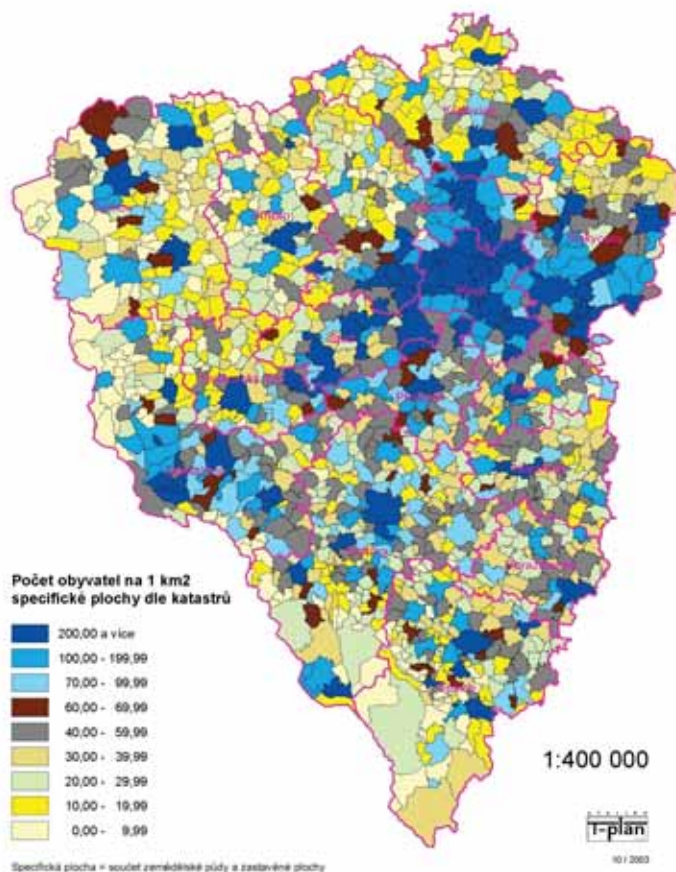
3) U téma **Přírodní a krajinný potenciál** byly z podstatných problematik vybrány:

- Snížení biologických a estetických hodnot krajiny vlivy zemědělství a lesnictví, proměny krajiny vlivy dopravy a suburbanizace.
- Rostoucí rozlohy zemědělsky neobhospodařovaných ploch a polností ležících ladem.
- Lokální narušení krajiny těžbou NS, pokračující znečišťování povrchových i podzemních vod a znečišťování ovzduší.

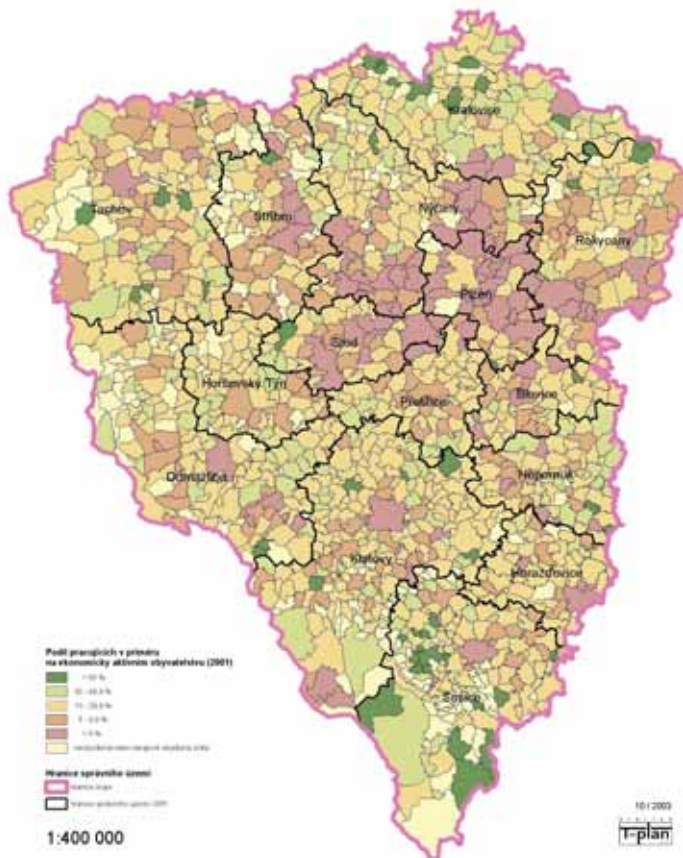
Podobu krajiny a přírody venkovského prostoru ovlivňují nejvíce zemědělství a lesnictví. Zemědělství má k dispozici cca 51 % rozlohy kraje, lesní půda je skoro na 40 % výměry kraje. Krajinný ráz venkova dnes nejvíce ovlivňují snahy, vedoucí k obnově malovýrobních forem zemědělství, k tradiční „obdělávané zemi“ (kulturní, harmonické krajinně) a k udržení tzv. „divočiny“ (krajiny relativně přírodní).

Mapa **Příroda a krajina** ukázala přírodní potenciál kraje (ZCHÚ přírody vč. zónace NP a CHKO, hlavní prvky ÚSES, území PP a území se zvýšenou estetickou hodnotou), mapa **Funkční krajinné typy** na katastrech celkem 22 funkčních krajinných typů v 5ti skupinách (monofunkční, bifunkční, trifunkční, polyfunkční a ZCHÚ přírody). Generalizací vznikla mapa **Základní funkční krajinné typy** (převod 22 funkčních typů na 10 základních + NP a CHKO), která bude důležitá též jako podklad pro schvalování dotací

Specifická hustota obyvatel

Zaměstnanost ekonomicky aktivních v průměru

(potřeby revitalizace krajiny, doplnění ÚSES, zvýšení ochrany krajinného rázu např. proti zalesňování, apod.).

4) U téma **Památky a tradice** byly zdůrazněny tyto problematiky:

- Oproti městům opožděná a ne plně zhodnocená obnova nemovitých kulturních památek venkova.
- Vysoký počet nevyužitých a ohrožených architektonických památek.
- Chybějící koncepce péče a provázanosti zdrojů financování.

Plzeňský kraj je mimořádně památkově vybaveným územím s bohatou historií a řadou tradic. Podle Ústředního seznamu kulturních památek a podkladů Památkového ústavu v Plzni bylo k 1.1. 2001 v kraji evidováno 4050 nemovitých a 6684 movitých památek, 14 NKP, 3 MPR a 5 VPR, 18 MPZ a 41 VPZ, 2 krajinné památkové zóny a 14 OP památek, kromě toho i značná suma archeologických památek (výzkum dosud neuzavřen).

Předvedená mapa Topografie nemovitého památkového fondu (na úrovni katastrů zobrazen výskyt 27 typových skupin památek) ukazuje, nakolik intenzivně byly prostor kraje a osídlení a krajina venkova ovlivňovány různými vývojovými etapami stavitelského, architektonického a krajinářského utváření prostředí. Na mapách Výskyt památkových zón a rezervací ve venkovském prostoru a Výskyt historických venkovských sídel je předvedeno rozložení výskytu těchto kategorií ochrany na území kraje.

Z map vyplývá zejména: V téměř každém katastru je hustota výskytu různého druhu památkových objektů vysoká (PK má charakter památkového regionu), lidová architektura je rozptýlená a nevytváří kompaktní celky, je však druhově pestrá a cenná, pro málo vyhlášených OP existuje u mnoha vesnic nebezpečí znehodnocení historických panoramat a siluet a architektonických dominant.

SYNTETICKÁ A NÁVRHOVÁ ČÁST

Venkovské prostory Plzeňského kraje

Vymezení prostorů vzniklo syntézou poznatků z předešlých analýz. Zvolena byla 4 hlediska posouzení:

- Administrativní = venkovské obce jsou

ty, které nejsou městy (455 oproti 46 městům).

- Statistické = jsou jimi obce pod 2 000 obyvatel (o 4 obce více).
- Podle EUROSTAT = kritérium méně než 100 obyvatel / km² (celý NUTS 2 = region Jihozápad + celý NUTS 3 = PK + všechny správní obvody v rámci NUTS 4 mimo Plzeňského jsou považovány za venkovské).
  - doplňková kritéria EUROSTAT: velmi nízká hustota obyvatel = pod 50 obyvatel / km² (75% obcí s 24% obyvatel) + extrémně nízká hustota obyvatel = pod 8 obyvatel / km² (4% obcí s 1,5% obyvatel) + vysoká nezaměstnanost = průměr EU 11% (PK 7%, vyšší jen venkovské obce v obvodu Stříbro 13%) + dlouhodobý úbytek obyvatelstva = vyšší než 0,5% ročně (vykazují pouze nejmenší obce do 200 obyvatel = 190 obcí).
- Socioekonomické = oblasti s více než jinde ztíženými sociálně-ekonomickými podmínkami pro život obyvatel.

Diferenciace venkovských území

Pro potřeby provádění výkonů územního plánu a regionální politiky kraje byly na základě analýz vymezeny čtyři generalizované typy venkovských prostorů kraje: aglomerované, urbanizované, typické a v územích se zvláštními režimy využívání, přičemž:

- Aglomerované vyplňují zázemí velkých a větších měst (Plzeň, Rokycan, Tachova, Domažlic, Klatov a Sušice, z části též Přeštice a Nepomuku = vysoká hustota obyvatel, silné socioekonomické a dopravní vazby k jádrovému městu, převažující příměstský až rezidenční charakter nové IBV, nejvýraznější změny ve strukturách sídel a výrazu krajiny).
- Urbanizované vyplňují území bezprostředně navazující, s intenzivní nebo stabilizovanou zemědělskou výrobou (převaha podél hlavních silničních tahů a v okolí soběstačných menších měst = Planá, Bor u Tachova, Stříbro, Horšovský Týn, Kdyně, Nýrsko, Horažďovice, Zbiroh, Plasy, Kralovice = střední hustota obyvatel, citelné kooperativní vztahy k nejbližším rozvojovým pólům a dobrá dopravní dostupnost k nim, sídla i krajina si udržují původní ráz, nová IBV vykazují často příměstský charakter).

• Typické (Radnicko + Křivoklátsko, Manětínsko, Bezdrůžicko, Borsko + Český les sever, Sedmihoří + Český les jih, Kolovečsko, Všerubsko, Střední Pošumaví, Plánicko, Nepomucko, Pobrdí) vyplňují převažující rozlohu PK (nízká hustota obyvatel, vzrůstající socioekonomické problémy, nedostačující dopravní obsluha, sídla a krajina nejvíce původní).

• V územích se zvláštními režimy využívání = obce, na jejichž území byly nebo mají být vyhlášeny CHKO a území NP Šumava (zde jiné než socioekonomické a prostorové limity využívání, nízká až velmi nízká hustota obyvatel, citelná socioekonomická závislost na nejbližším rozvojovém pólu, častá převažující rekreační funkce sídel).

Na mapě Diferenciace venkovských území jsou prostorové diferenciace více patrné. Pro jednotlivé typické venkovské prostory byly k tomu vypracovány podrobnější popisy ve struktuře: Poloha prostoru – dotčená správní území ORP – pokrytí ÚP VÚC – principy a vybrané návrhy dotčeného ÚP VÚC – vybraná střediska osídlení a jejich vybavenost – mikroregiony zasahující do prostoru – doplňující rozvojové náměty.

NÁVRHY CÍLŮ A OPATŘENÍ

Návrhy byly soustředěny především na podporu rozvoje či zajištění stabilizace typických venkovských prostorů kraje. Ve sféře socioekonomických podmínek jsou tyto návrhy dále členěny na typy území: A – pohraniční horské oblasti (NP a CHKO Šumava, Všerubsko, CHKO Český les návrh), B – Podhorské oblasti s vyhocenými sociálně-ekonomickými problémy (Střední Pošumaví, Borsko, Sedmihoří), C – Prostory s méně vyhocenými sociálně-ekonomickými problémy (Kolovečsko), D – Problematické zemědělské prostory (Bezdrůžicko, Manětínsko, Plánicko, Nepomucko) a E – Prostory s charakterem rekreačního zázemí velkých center (Radnicko a CHKO Křivoklátsko). Pro každý typ A-E prostorů byla navržena celá řada cílů a opatření (v dané sféře spíše proklamativního, i když logického a strategicky správně zaměřeného charakteru), vždy s komentářem o charakteristice typu oblasti a zdůvodněním návrhů.

Ve sféře dopravy byly navrženy cíle a opatření konkrétnější, i na jejich základě

pořizuje nyní PK mnohem podrobnější a důkladně pojímaný Generel dopravy kraje. V oblasti přírody a krajiny byly uvedeny cíle a opatření pro tři typy činností = zemědělství, lesnictví a ostatní krajinné složky (vodní toky a plochy, ÚSES, těžba

NS, skládky odpadů, umělé krajinné bariéry apod.). Ve sféře památek a tradic byly zdůrazňovány zvláště potřeby vytvoření ucelené krajské koncepce ochrany a péče o památky, vč. potřeby sloučení státních a krajských finančních prostředků

pro jejich zabezpečení. Část závěrečných doporučení se týkala všeobecných a konkrétních doporučení pro dílčí či souhrnná směřování příslušných výkonů územního plánování kraje a krajské regionální politiky.

OBECNÉ ÚVAHY O VÝVOJI ČESKÉHO VENKOVA / Jaroslav Bedrna

Kontinuitu přirozeného vývoje českého venkova poznamenaly v novodobé historii dva výrazné dějinné zvraty: první v roce 1948, jímž byly v zemi nastoleny netradiční společensko-politické a hospodářské poměry, druhý po roce 1989, kterým byly původní poměry vráceny zpět a přizpůsobeny novým podmínkám. Obě změny vystavily český venkov řadě výjimečných zkoušek a dopadů. Cílem první proměny venkova byl přechod od zemědělské malovýroby k velkovýrobě, od individuálního hospodaření k hromadnému, od samozásobitelství v rodině a regionu k potravinové soběstačnosti země. Efektů zprůměrnění zemědělské a zpracovatelské výroby bylo dosaženo, život a výraz venkova se však značně proměnil a negativních účinků bylo víc. Mezi nejvýraznější patřily změny tradičních struktur a vazeb venkovského prostoru, narušení majetkových, sociálních a společenských vztahů obyvatelstva, proměny funkcí i výrazů sídel a krajiny, zánik různorodosti a výskytu místních řemesel, produktů a tradic, silné omezení ekonomické nezávislosti venkova na vnějších systémových podmínkách. Cíle druhé proměny byly především napravení minulých majetkových křivd a privatizace zemědělské výroby. K privatizaci zemědělství a souvisejících výrobních došlo plynule, restituce soukromých zemědělských majetků byly prakticky ukončeny, zbývají dořešit otázky výkupů či dalších pronájmů pozemků zemědělsky nevhodných podílníků družstev. Negativně se projevila nízká schopnost zemědělské velkovýroby obstát v prostředí otevřené konkurence, prostřednictvím zemědělské politiky státu vzrostla prudce závislost zemědělství na veřejných dotacích. Pozitivními rysy se staly především technická a stavební obnova venkovských obcí, zahájení kroků k účinné revitalizaci venkovské krajiny a podpora zavádění jiných než inten-

zivních forem hospodaření na zemědělských půdách.

Vlivy na prostor

Obě změny měly též zvláštní vlivy na územní uspořádání a funkční využívání venkovského prostoru. Ve významové struktuře venkovského osídlení došlo k výraznějším posunům v průběhu 70. let, kdy byla s cílem centralizace územní správy zavedena plánování a investicemi ovlivňovaná kategorizace venkovských sídel. Myšlenka posilování přirozených center venkovského osídlení jako zdrojů rozvoje i pro obce v jejich spádových obvodech skončila v centrálně přerozdělovaném systému výhodně jen pro vybrané střediskové obce, nevýhodně pro osudy většiny obcí nestřediskových a všech ostatních. Většina venkovských obcí až na výjimky chátrala a upadala, náhradní posilou pro obnovu zanedbaného nebo nadbytečného domovního fondu se v mnohých obcích stali městští chalupáři. Po roce 1989 bylo po zavedení správní samostatnosti obcí od centrálně stanovené kategorizace měst a obcí upuštěno. Systémem zajišťované podpory rozvoje venkovských obcí jsou nyní pojímány plošně, jako všeobecné pobídky bez diskvalifikace z důvodu velikosti či polohy obce. Podmínkami pro přidělení podpor, kromě splnění programových cílů, je soulad záměru s plánovacími a rozvojovými dokumenty obce a zajištění finanční spoluúčasti obce. Menší a příjmově slabší obce řeší problém spolufinancování prodeje majetků či jejich zástavou pro získání bankovních úvěrů (narůstají tím počty nebezpečně zadlužených obcí), nebo sdružováním prostředků více obcí pro společné akce. Změny po roce 1948 se dotkly též výrazu a vybavenosti venkovských sídel. Novými dominantami sídel se

postupně staly rozsáhlé velkovýrobní zemědělské areály, do zástavby obcí byly implantovány výrazově cizí objekty občanské a bytové výstavby, četné památkově cenné objekty či areály doznaly jiného funkčního využití a mnohé zchátraly či zanikly. V zázemí řady venkovských sídel vyrostly naopak nové chatové kolonie, pro mnoho vesnic se stala rekreace poprvé v historii převažující funkcí jejího využívání. Po roce 1989 se samosprávy obcí zaměřily na obnovu zanedbané a výstavbu chybějící technické infrastruktury, zlepšování kvalit místních komunikací a veřejných prostranství, výstavbu a rekonstrukci objektů veřejné a sociální vybavenosti, případně stabilizačních obecních bytů. Soukromé iniciativy se projevily především v obnovách vlastněných budov a v rekonstrukcích opuštěných hospodářských objektů či areálů pro drobné podnikání. V řadě obcí, zvláště v zázemí velkých měst, byly značné rozlohy původně zemědělských pozemků zastavěny novými rodinnými domky nebo obchodně průmyslovými areály. Vnější zájem o rekreační využívání venkova nepoklesl. Neméně podstatnými projevy změn po roce 1948 byly též značné vlivy na plošné uspořádání, vnější výraz a hodnotové kvality venkovské krajiny. Scelováním polností a rozoráním mezí a polních cest došlo jak k produkčnímu, tak výrazovému zjednodušení krajiny, ke snížení její pěší a dopravní propustnosti, k poklesu jejich půdoochranných, estetických a ekologických hodnot. Užitím chemie a těžké mechanizace byly podstatně sníženy samoregulační schopnosti zemědělských půd. Původní kvality krajiny byly zachovávány ve velkoplošných chráněných oblastech, významné krajinné či přírodní prvky byly vřazeny mezi maloplošná chráněná území. V systému územního plánování byla zavedena metoda vymezování zón diferencované péče o kraji-

nu, podchycující zásady péče též o území jinak nechráněná.

Po roce 1989 rekonvalescence venkovské krajiny probíhá pomalu. Podíly individuálně hospodařících zemědělců s citlivějšími přístupy k využívání zemědělského území jsou nízké, privatizované velkovýrobní zemědělské podniky setrvávají na předešlých praktikách. Od vymezování zón diferencované péče o krajinu bylo upuštěno, vzrostly však rozlohy chráněných přírodních či krajinných oblastí a parků. Založeny byly státní dotační fondy na údržbu krajiny, na posilování jejich ekologických hodnot a rozvíjení jejich mimoprodukčních funkcí. Daří se zvláště dílčí krajinné úpravy spojené s revitalizací vodních toků, podporovány jsou extenzivní nebo zvláště řízené způsoby hospodaření v krajině, rozšiřují se rozlohy přírodně kvalitních částí území zařazovaných do ochranných režimů lokálních až nadregionálních prvků územních systémů ekologické stability krajiny.

Vyhledky

Vstupem ČR do EU dozná český venkov dalších změn. Ty se dotknou zvláště šancí zdejší zemědělské a zpracovatelské výroby obstát v prostředí volného evropského trhu. Díky silné intervenční politice MZe a také schopnosti velkovýroby nezažije domácí zemědělství zřejmě v první fázi větší otřes, v dalších je však budou čekat silné tlaky na cenu a kvalitu, zemědělství zřejmě dozná výraznějších struk-

turálních změn a stane se činností více exkluzivní. Spolu s otevřením trhu budou existenčně dotčena i mnohá navazující průmyslová odvětví jako zemědělské zásobování a nákup, zpracovatelský a potravinářský průmysl, distribuční firmy, průmysl chemie a strojírenství, zařízení obchodu a služeb. Očekává se, že vstup mezi evropskou konkurenci řadu těchto výrobců a poskytovatelů služeb výrazně oslabí, nebo je i zlikviduje. To bude mít další výrazné dopady do stability regionálních ekonomik. Situace není dobrá ani ve venkovském trhu práce a v sociální sféře. V českém zemědělství pracuje dnes oproti roku 1989 jen zhruba třetina lidí, naopak na podporě žije v řadě vesnic téměř polovina všeho praceschopného obyvatelstva. Nezaměstnanost postihuje zvláště ženy ve středním věku a starší, řada venkovských mladých lidí odchází za prací do měst, přirozené přírůstky obyvatelstva nestačí krýt úbytky přirozenou měnou a migrací. Zemědělská politika EU se problematikami potravinové nadprodukce kontinentu a nově i potřeb zachování venkova a venkovského způsobu života systematicky zabývá. Aktuálním cílem těchto snah je dosažení rovnováhy mezi produkčními a mimoprodukčními funkcemi venkova, orientace na zachování jeho tradičních sociálních a hospodářských vlivů a zájem na využívání jeho schopností k poskytování originálních nabídek a služeb. Smyslem je vyrovnání šancí na udržitelný rozvoj mezi urbanizovanými a venkovskými oblastmi, a zvláště prevence – udržení tradičních a přirozených funkcí venkova,

jeho společenské důležitosti, výrazové i významové originality, nenahraditelnosti jeho produkčního, sociálního, kulturního a duchovního rozměru. Tyto snahy mají zabránit tomu, aby venkov významově neoslábl natolik, že by se stal zdrojem širších sociálních a společenských obtíží. Značný význam je proto přikládán zajištění dobré dopravní dostupnosti a obsluhy venkova, rozvoji e-techniky jako prostředku pro uplatnění práce v místě kvalitního bydlení, podpoře komunálních a rodinných aktivit při poskytování specificky zaměřených služeb, hledány jsou pobídky pro přilákání mladých odborníků nebo podnikatelů a jejich rodin do místních společenských nebo výrobních struktur, rozšiřuje se propagace venkovských forem zdravého a klidnějšího života, tolerovány jsou i praktiky výměn výrobků a služeb za místní nezdaňované „měny“, apod. Posledním evropským trendem, který se uplatňuje v krajinném zázemí zvláště velkých měst, je skupování produkčně nadbytečných zemědělských polností pro vysazování příměstských rekreačních lesů a parků. Ty bývají vybaveny pěšími a cyklistickými stezkami, jezdeckými areály, hřišti, koupališti, zařízeními pro zábavu, sport a stravování. Potvrzuje se tím stoupající tržní síla krátkodobého až jednodenního odpočinku, uplatňovaného zatím nejvíce v prostorách aglomerací. Díky motorizaci roste zájem i o krátkodobé rekreační využívání vzdálenějších lokalit s oddychovými atraktivitami.

Obec Rovná leží pět kilometrů severovýchodně od města Strakonice u silnice I. třídy číslo 1/4 vedoucí směrem ze Strakonice do Prahy. Je samostatnou obcí bez dalších satelitů se 110 domy a 250 obyvateli. První zmínky o této obci se datují do jedenáctého století našeho letopočtu.

Do sedmdesátých let minulého století byla obec samostatná. Vzhledem ke změně v střediskovém systému obcí byla v těchto letech direktivně přičleněna k městu Strakonice jako příměstská část s označením Strakonice XII – Rovná. Následující období po tomto zásahu nebylo pro obec přínosem a značně zpomalilo její rozvoj. Město hospodařilo v obci po svém. Například stavební materiál, techniku a finance, jež byly připraveny na akce spojené s rozvojem obce, přesunulo město do Strakonice a tyto použilo na akce jiné. Objekty občanské vybavenosti – prodejnu smíšeného zboží a místní hostinec prodalo Spotřebnímu družstvu Jednota Volyně a dům, ve kterém sídlil tehdejší národní výbor, knihovna a společenský sál, převedlo do majetku Zemědělského družstva Přešovice. Jediné, co obec tímto spojením získala, bylo zavedení autobusové linky městské hromadné dopravy. Po celé, téměř dvacetileté období, kdy byla obec Rovná ve správě města Strakonice, se toto bránilo jakékoli větší investiční činnosti v obci. Bylo zde pouze vyčleněno několik stavebních parcel pro výstavbu rodinných domků, ke kterým byly částečně vybudovány inženýrské sítě, ale již bez přístupových cest, vozovek a chodníků.

Novodobá historie obce se datuje od roku 1990, kdy se na základě rozhodnutí občanů obec znovu osamostatnila a zřídila si vlastní samosprávu. Město Strakonice nevrátilo do obce nic. Veškeré doklady o tehdejší majetku obce se údajně ztratily a tím bylo zdůvodněno, že nelze provést jakékoli majetkové vyrovnání. Z tohoto je zřejmé, že fungování obce v prvních letech bylo dosti složité a bez možnosti větších investic.

Obci hrozilo, že přijde o objekty občanské vybavenosti, jelikož se je Jednota rozhodla prodat a tím by obec přišla i o zajištění zásobování obyvatel.

Z tohoto důvodu byla obec nucena odkoupit výše jmenované nemovitosti, pronajmout je soukromým provozovatelům a tím zajistit, aby tyto nadále sloužily k původnímu účelu. S ohledem na to, že obec neměla potřebné finanční prostředky na odkoupení, byl zpracován splátkový kalendář na splacení těchto nemovitostí. Tyto výdaje byly pro obec s poměrně malými rozpočtovými příjmy značným zatížením a logicky tak brzdily další potřebný rozvoj. Přesto v následujících letech byly dokončeny chybějící vozovky a inženýrské sítě, odkoupen a odstraněn zcela zbořený dům na návsi, na jehož místě byla vytvořena zeleň a provedena oprava hostince spočívající v rekonstrukci kuchyně a sociálního zařízení tak, aby odpovídaly současným požadavkům. Následně bylo vybudováno malé víceúčelové sportoviště v protoru návsi, které je využíváno i pro společenské akce. Převažná část těchto investičních akcí byla provedena svépomocně, díky zájmu a pochopení občanů.

Velice se nám zúročilo, že od počátku novodobé historie obce tato podporovala a iniciovala znovuoživení činnosti společenských organizací a spolků, jako jsou například Sbor dobrovolných hasičů, který vybavila cisternovým automobilem, oblečením a dalším vybavením. Svaz žen, kterému poskytla prostory pro jeho činnost a finančně jej podporuje. Myslivecký svaz, kterému poskytla pozemek a materiál pro zabezpečení jeho činnosti a dále pak investice a pomoc při rozvoji sportovních aktivit v obci. Na základě této podpory, a tím vytvoření dobré spolupráce mezi obecním úřadem a uvedenými spolky a organizacemi, bylo následně možno výše uvedené svépomocné záměry v obci uvádět v život. Díky činnosti uvedených spolků došlo i k oživení společenského života v obci a návratu k tradičním vesnickým zvykům jako je například slavení masopustu, stavění májů, organizování vesnických poutí, posvícení, dětských dnů a řady sportovních akcí.

Soudržnost, pochopení a správný přístup občanů obce Rovná i jejího obecního úřadu se projevily i při povodních na Moravě v roce 1997 a při dalších povod-

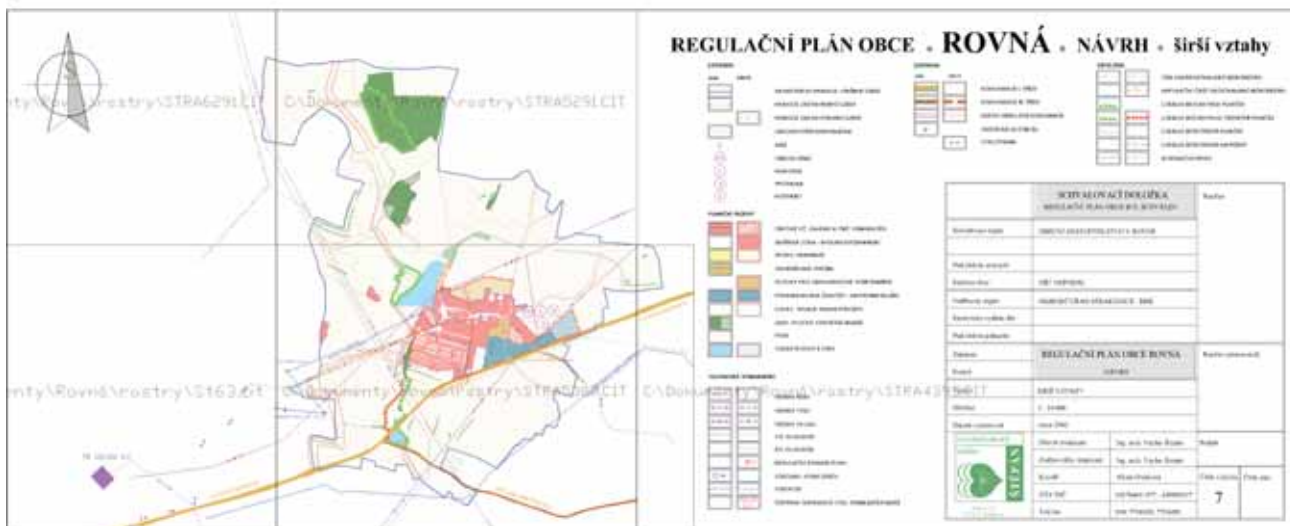
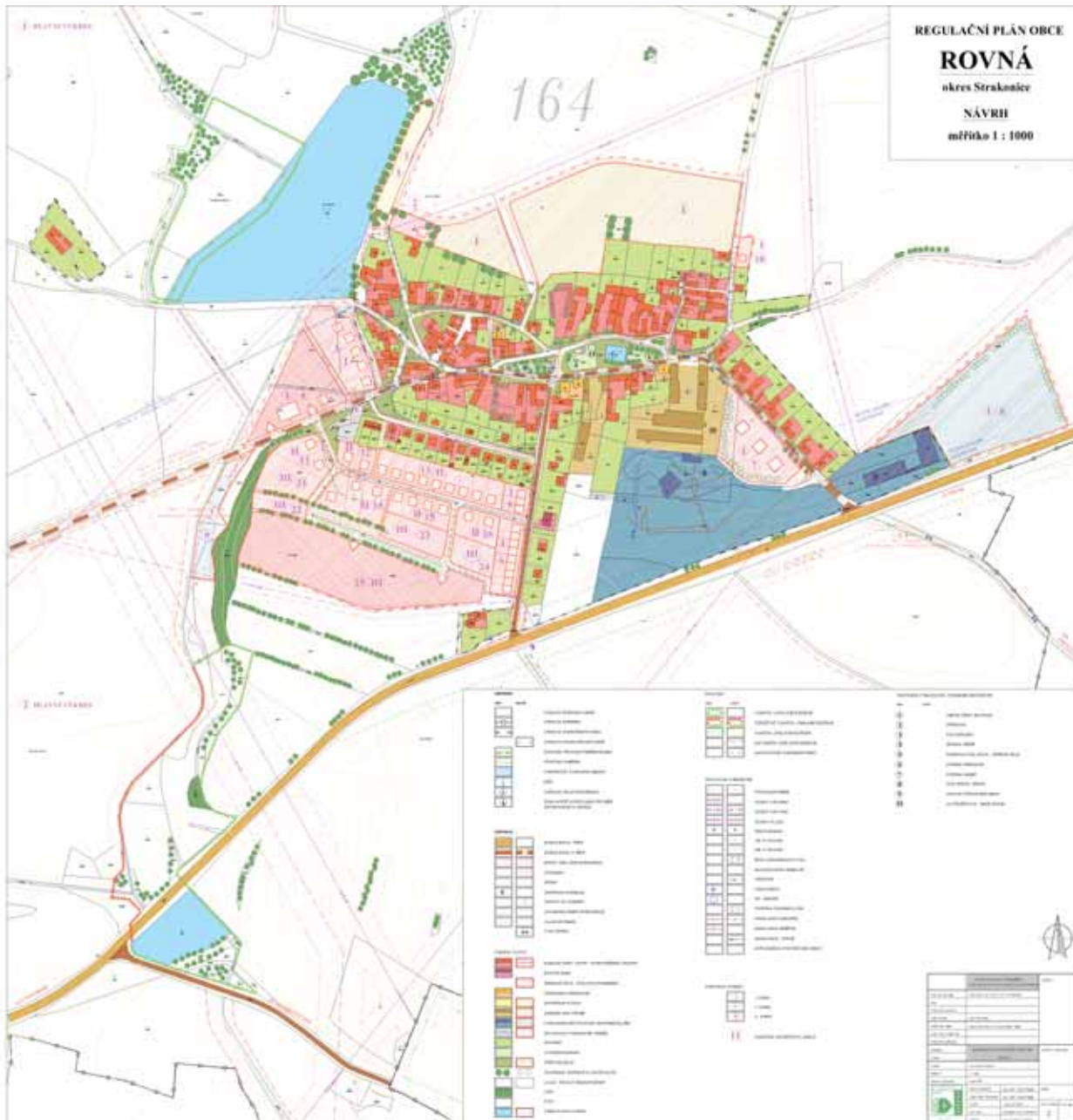
ních v Čechách, kdy byla poskytnuta obci Plešovec u Chropyně a obci Metly u Blatné nemalá finanční pomoc.

Vzhledem ke vznikajícím a rozvíjejícím se podnikatelským aktivitám a předpokládanému zájmu o bytovou výstavbu podílela obec samospráva potřebu organizace území celé obce s cílem vytvoření podmínek pro její další rozvoj. Poté, co si zastupitelstvo obce vytvořilo základní představu o možném uspořádání území, byla navázána spolupráce s ateliérem Štěpán v Českých Budějovicích, o jehož práci měla obec velice dobré reference. Uvedený ateliér zpracoval na základě projednaného zadání návrh celkového řešení území obce s důrazem na citlivé spojení původní zástavby se zástavbou novou a rozvíjejícím se podnikáním v obci.

Na tomto základě bylo rozhodnuto, že nebude postačovat klasický územní plán obce, ale bude potřeba zpracovat tuto problematiku daleko přesněji, což může řešit pouze plán regulační. Tento byl zpracován, projednán a schválen.

Z uvedeného stručného výčtu je zřejmé, že obec Rovná se řadí mezi aktivní obce, které mají zájem o svůj rozvoj a zajištění kvalitního a důstojného prostředí pro své občany. Bohužel, musím však konstatovat smutnou skutečnost, že v rámci dotační politiky tohoto státu neobdržela obec Rovná, přes veškerou její snahu, na provedené a prováděné akce do dnešního dne ani korunu! Byla nám upřena i taková položka, jako je příspěvek na vytvoření územního plánu. Vzhledem k investicím spočívajícím ve vybudování chybějící infrastruktury (např. vybudování čistírny odpadních vod, posilovacího zdroje pitné vody a plynofikace obce), které vyplývají ze schválené územní dokumentace a které nás čekají do budoucna, nejsme již nadále schopni bez finanční podpory z dotační politiky státu toto řešit. Podkladem pro rozvoj obce je zejména regulační plán. Zpracovaný regulační plán obce Rovná splňuje komplexně potřeby a možnosti rozvoje území (viz vybrané části regulačního plánu – str. 38).

[AUTOR JE STAROSTOU OBCE ROVNÁ]

Příměstské území hl. m. Prahy je v rámci Středočeského kraje i České republiky značně specifickým územím.

Přibližně lze toto území ztotožnit s okresy Praha-východ a Praha-západ, i když vzdálenější Mníšecko, Jílovsko a Ondřejovsko za příměstské území považovat nelze.

V současné době představují toto území správní obvody obcí III. stupně Černošice, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav a Říčany. Obvod Černošic je totožný s územím okresu Praha-západ, ostatní dva obvody v malém rozsahu zasahují do sousedních okresů.

Severní část území je typickou zemědělskou krajinou s malým zastoupením lesů, naopak jižní část území představuje nejvýznamnější rekreační zázemí hl. m. Prahy.

Blízkost hl. města znamenala před r. 1990 pro toto území spíše stagnaci. Vývoj struktury osídlení byl do značné míry ovlivněn i přiřazováním obcí k hl. městu.

V poválečném období většina malých měst v podstatě stagnovala. Klecany, Úvaly, Libčice nad Vltavou, Hostivice, Rudná, Roztoky, Černošice a Řevnice zaznamenaly v některých obdobích menší či větší pokles.

Po roce 1990 došlo k rozvoji, který je určitou reminiscencí vývoje v tomto území po roce 1921, kdy některá města (Černošice, Hostivice, Roztoky, Řevnice, Úvaly) téměř zdvojnásobila počet obyvatel.

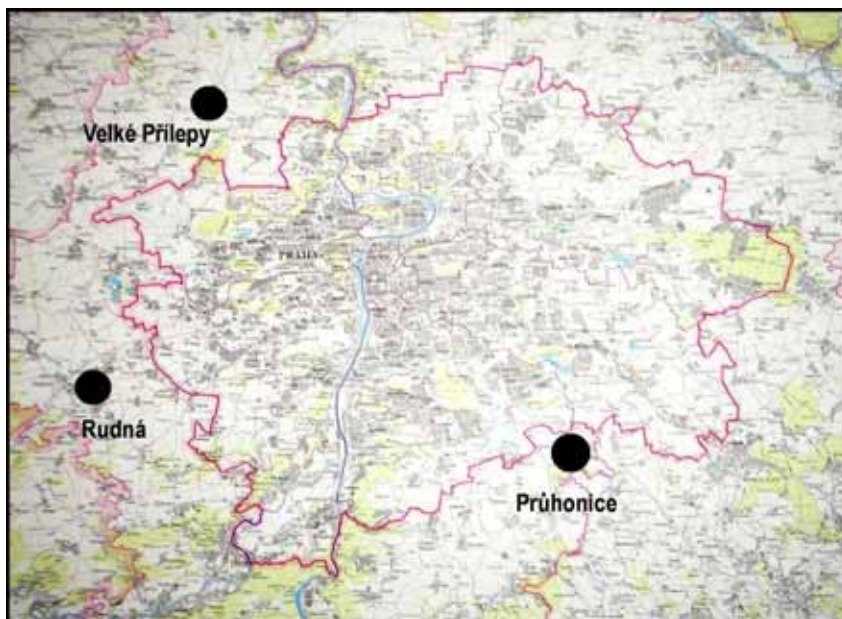
V současné době představuje příměstské území nejvíce rostoucí území v rámci ČR.

V tomto příspěvku se zaměřím na komentování vývoje tří odlišných, rozvojových obcí v tomto území. Tyto obce nepatří k nejdynamičtějším (ve vývoji počtu obyvatel), jediná z nich – Rudná – se stala městem.

Vývoj počtu obyvatel po r. 1961 charakterizuje následující tabulka. S výjimkou Rudné, která mezi lety 1961 a 1991 ztratila téměř 500 obyvatel, ostatní obce mírně vzrůstaly. V období 1991 – 2005 zaznamenaly všechny tři obce poměrně významný nárůst, největší nejmenší z nich Velké Přílepy.

Další tabulka ukazuje úroveň vzdělání obyvatel a index věkového složení v době censů 1991.

V úrovni vzdělání se výrazně odlišují Průhonice (zejména u kategorie VŠ), ostatní dvě obce jsou podobné úrovni okresu.

Všechny tři obce leží v okrese Praha-západ.

Vývoj počtu obyvatel

	počet obyv.						rozdíl 2005 - 1991	index 2005/1991
	1961	1970	1980	1991	2001	2005		
Průhonice	1096	1263	1586	1589	1948	2071	482	130
Rudná	3321	3090	2974	2838	3075	3509	671	124
Velké Přílepy	659	675	810	851	948	1244	393	146

Vzdělání obyvatel a věková struktura

	vzdělání (% obyv. nad 15 let)				index věk. složení	
	střední s mat.		VŠ		0 - 14 / 60 +	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Průhonice	26,6	32,8	10,4	17,8	99,2	106,4
Rudná	25,7	31,5	6,0	10,8	91,0	79,1
Velké Přílepy	17,8	22,9	5,6	11,8	150,0	120,8
Okres Praha - západ	21,8	28,2	7,0	11,2	96,0	88,9

Bytový fond

	trvale obydlené byty				bytová výstavba	
	1991	2001	z toho v domech 1991-2001	nárůst 1991 - 2001	2001-2003	2004
Průhonice	386	666	170	280	79	22
Rudná	980	1078	188	98	166	37
Velké Přílepy	277	341	69	64	53	16

V případě věkové struktury se Průhonice i Velké Přílepy (v r. 2001) odlišují od okresního průměru.

Vývoj bytového fondu odráží zájem o bydlení, resp. nabídku realizovaných projektů. Průhonice zaznamenávají

Vývoj počtu obyvatel v Praze a v příměstském území 1991 – 2004

P R A H A	městská část	počet obyvatel v tis.			nárůst 1991 - 2004	index vývoje 2004/1991
		SLDB 1991	SLDB 2001	1.1.2004		
	Újezd	494	1788	1931	1437	391
	Kunratice	3321	5470	6152	2831	185
	Křeslice	235	343	381	146	162
	P14 (Č. Most)	24464	36778	39529	15065	162
	Šeberov	1240	1644	1912	672	154
	Kolovraty	1451	1756	2217	766	153
	Vinoř	1851	2542	2810	959	152
	P13 (JZM)	35917	52457	53432	17515	149
	Nebušice	1849	2276	2424	575	131
	Březiněves	557	667	685	128	123
40094						

P Ř Í M Ě S T S K É	Milovice (NY)	1330	4212	5461	4131	411
	Vestec	369	774	1143	774	310
	Bradlec (MB)	215	437	595	380	277
	Ohrobec	259	597	703	444	271
	Zvole	553	883	1114	561	201
	Sulice	492	708	973	481	198
	Březová-Oleško	254	372	470	216	185
	Jesenice	1758	2475	3221	1463	183
	Luštěnice (MB)	818	1380	1447	629	177
	Psáry	1309	1814	2243	934	171
	Dolní Břežany	1045	1444	1790	745	171
	Babice	186	264	299	113	161
Ú Z E M Í	Řitka	440	604	691	251	157
	Šestajovice	1013	1280	1465	452	145
	Světice	509	684	717	208	141
	Ořech	491	615	685	194	140
	Zdiby	971	1129	1314	343	135
	Statenice	524	663	710	186	135
	Okrouhlo	370	470	501	131	135
	Zdiby	971	1129	1314	343	135
	Horoměřice	1645	2042	2212	567	134
	Kamenice	2261	2814	3011	750	133
	Libeň	571	685	753	182	132
	Velké Přílepy	851	948	1105	254	130
	Mukařov	995	1232	1297	302	130
	Hlásná Třebaň	421	483	533	112	127
	Průhonice	1589	1948	2007	418	126
	V. Dobrá (KL)	1008	1084	1264	256	125
	V. Přítočno (KL)	665	769	829	164	125
	H. Bezděkov (KL)	394	439	489	95	124
	Hostivice	4021	4586	4915	894	122
	Vrané nad Vlt.	1577	1794	1922	345	122
	Všestary	384	444	463	79	121
	Hřebeč (KL)	1127	1231	1364	237	121
	Rudná	2838	3075	3360	522	118
18156						

v podstatě vyrovnaný průběh nové výstavby, v Rudné i ve Velkých Přílepech došlo k největšímu rozvoji v období 2001 – 2003, kdy byly realizovány rozhodující soubory. Situace v Průhonicích je však výrazně odlišná, neboť výstavba má kvalitativně zcela odlišnou úroveň, v důsledku mimořádné atraktivitu obce a s tím i související vysoké ceny pozemků.

Výrazně odlišná je situace v oblasti cestovního ruchu. Průhonice představují v důsledku existence přírodních hodnot (zámecký park, dendrologická zahrada), kongresovému a sportovnímu centru a celé řadě hotelů ve své velikostní kategorii mimořádný případ.

Průhonice i Rudná mají prostřednictvím PID dobrou dostupnost na termi-

V této souvislosti je potřebné se zmínit o výrazném rozdílu úpravy veřejných prostor mezi městskými částmi hl. m. Prahy, kde došlo k výraznému zlepšení jádrových částí těchto sídel a na situaci obcí v příměstském území, kde až na výjimky upravenost starší zástavby návší i hlavních ulic je velmi nízká i ve srovnání se situací v nově realizovaných souborech.

Ekonomická aktivita obyvatel

	bilancované PP			poče EA 2001	% vyjízď. z EA (2001)	počet vyjíždějících	počet dojíždějících	saldo pohybu za prací	podíl EA v sektoru		
	1991	2001	rozdíl						I.	II.	III.
Průhonice	950	2165	1215	1088	51,8	563	1640	1077	3,8	29,4	66,9
Rudná	791	2681	1890	1642	60,4	991	2030	1039	1,2	28,3	70,5
Velké Přílepy	515	375	-140	542	67,7	367	200	-167	1,8	26,0	72,1

Průhonice i Rudná vykazují pozitivní saldo v pohybu za prací. Významná část ekonomicky aktivních vyjíždí (zejména do Prahy), zároveň však jsou obě obce dojížděcími centry a to nejen pro další obce příměstského území, ale zejména pro okrajová sídliště hl. m. Prahy.

V Průhonicích (více než 2x) a v Rudné (téměř 3,5x) se mezi roky 1991 a 2001 výrazně zvýšil počet pracovních příležitostí, naopak ve Velkých Přílepech v souvislosti s útlumem zemědělské výroby podstatně poklesl.

Všechny obce vykazují vyjížděku za prací (zejména do Prahy), v případě Průhonic je to však jen těsně nad 50 % ekonomicky aktivních.

V Průhonicích počet dojíždějících 3x přesahuje počet vyjíždějících, u Rudné je tento poměr přibližně dvojnásobný.

Velké Přílepy představují klasickou obec v příměstském území s výrazně převažující vyjížděkou za prací a v podstatě též za většinou služeb.

nály metra Opatov a Zličín. Podstatně problematičtější v této oblasti jsou Velké Přílepy, které jsou typickou vyjížděkovou obcí.

V porovnání úrovně občanského vybavení jsou mezi sledovanými obcemi výrazné rozdíly. Úroveň Průhonic je i v rámci ČR zcela výjimečná (kongresové centrum, řada hotelů, zdravotnická zařízení vysoké úrovně aj.) V bezprostřední blízkosti na území sousední obce Čestlice je jedna z nejrozsáhlejších obchodních a komerčních zón se zastoupením autosalonů (resp. servisů) většiny významných značek. V tomto území je též dokončován velký aquapark.

Mimořádnou hodnotu pro obyvatele Průhonic a návštěvníky z blízkého i vzdálenějšího okolí mají areály Průhonického parku a Dendrologické zahrady.

Vybavenost a úroveň hlavních veřejných prostorů Rudné je na poměrně dobré úrovni, v případě Velkých Přílep se jedná o úroveň podprůměrnou.

Stav ÚPD

Všechny sledované obce si pořídily ÚP v polovině 90. let. Původní ÚP prošly ve všech případech několika změnami.

• Průhonice

územní plán schválen 04/1994
(Milan Körner)

změna č. 1 – 12/1998 (Milan Salaba)
změna č. 2 – 08/1999 (Milan Salaba)
změna č. 3 – 07/2002 (Zdeněk Kindl)
změna č. 4 – 06/2004 (Zdeněk Kindl)

• Rudná

územní plán schválen 01/1995
(Vlasta Poláčková)

změna č. 1 a 2 – 01/1998 (Vlasta Poláčková)
rozpracovaná změna č. 3 (Jitka Mejstnarová)

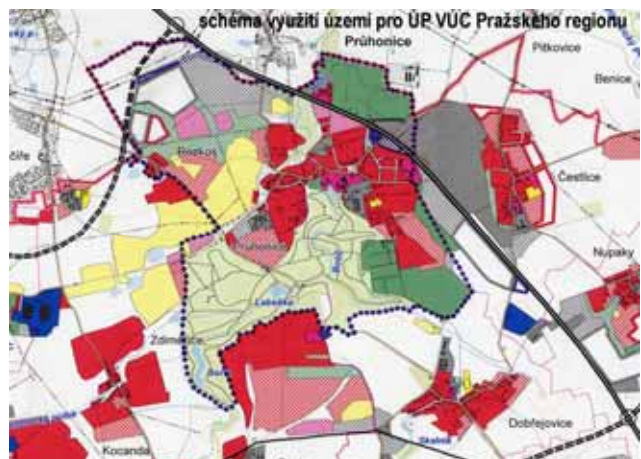
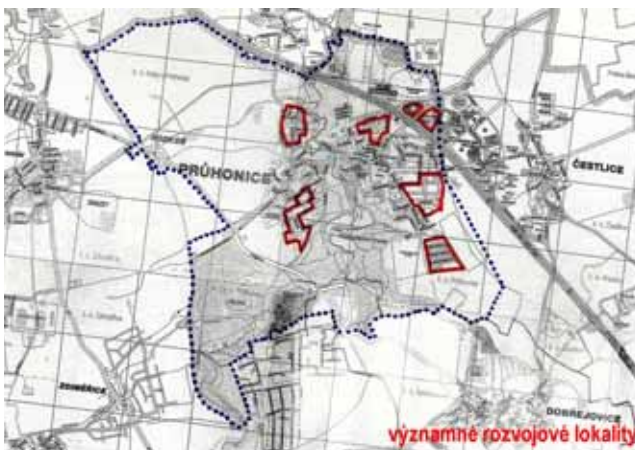
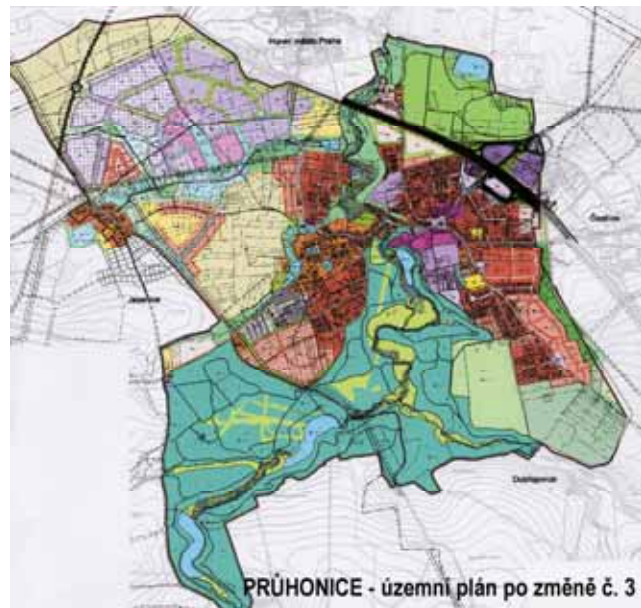
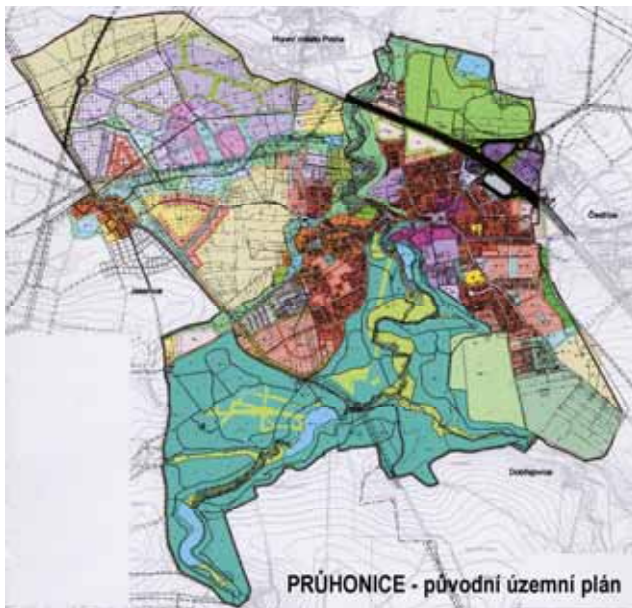
• Velké Přílepy

územní plán schválen 03/1996
(Radim Perlín)

změna č. 1 – 10/2001 (Radim Perlín)
změna č. 2 – neschválená (Radim Perlín)

Stručné charakteristiky jednotlivých obcí se schémata hl. rozvojových ploch a využití území.

Schémata využití území zaznamenávají stav současné ÚPD obcí převedené do jednotné legendy. Z těchto schémat je patrné, že i sousední obce většinou předpokládají značný rozvoj.

• Průhonice

pozitiva

- mimořádný image daný Průhonickým parkem
- zařízení nadregionálního významu (výzkumné ústavy, kongresové centrum, hotely)
- velmi dobré silniční spojení s Prahou (D1, SJM)
- dobrá dostupnost autobusy MHD na stanici metro C Opatov
- vysoká nabídka pracovních příležitostí
- prostorově navazující obchodní a komerční zóna Čestlice
- nadprůměrná úroveň (upravenost) náměstí a podstatné části hlavních ulic

nedostatky

- neexistence napojení SZ části obce na D1 (km 3,7) limituje rozvoj v tomto území

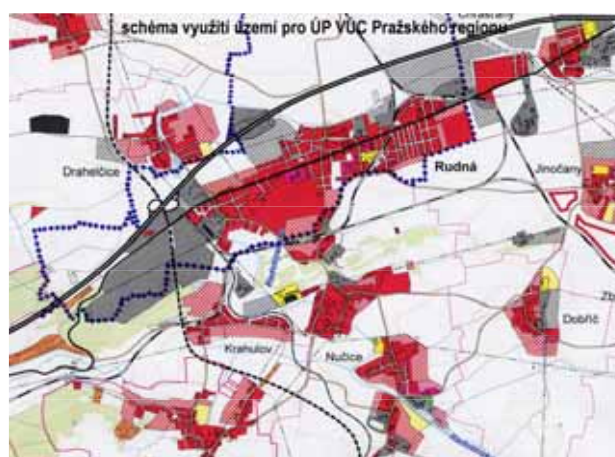
• Rudná

pozitiva

- velmi dobré silniční spojení s Prahou (D5, Rozvadovská spojka)
- velmi dobrá dostupnost autobusy MHD na stanici metro B Zličín
- možnost železničního spojení do směrů Praha, Beroun, Hostivice
- vysoká nabídka pracovních příležitostí v komerční zóně na západním okraji obce

nedostatky

- průměrná až podprůměrná úroveň veřejných prostor
- východní část města dělena železnicí
- nižší úroveň krajinného prostředí
- neexistence nové trasy tzv. aglomeračního okruhu (II/101)

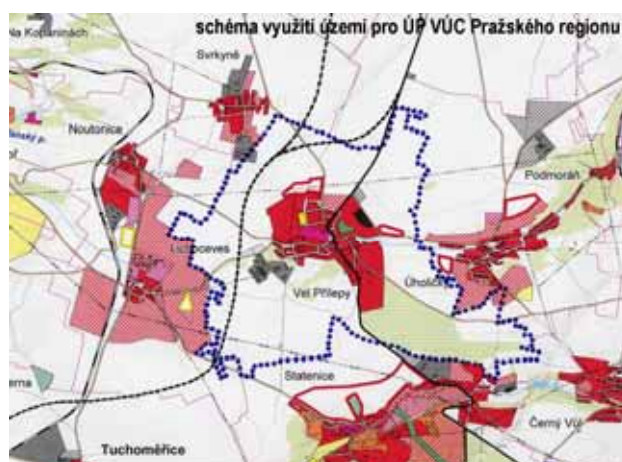
• Velké Přílepy

pozitiva

- členitý reliéf území

nedostatky

- velmi nízká nabídka pracovních příležitostí
- neexistence centrálního prostoru a nízká upravenost hlavních ulic
- přes relativní blízkost špatná dostupnost Prahy (průjezd Stanicemi a Suchdolem)
- konkurence blízkých vybavenějších obcí Roztok a Horoměřic
- poměrně nízký obytný potenciál okolní zemědělské krajiny
- zlepšení dopravních vazeb lze očekávat v dlouhodobějším výhledu (Pražský okruh, přeložka II/240)

Krajina a obraz obce se utvářely po staletí. Existují místní tradice v zástavbě a využití krajiny. Řada obcí i jejich představitelů cítí souznělost s historií své obce i s tím jak obec vypadá a mohla by vypadat. Dochází ke „střetu“ názorů na způsoby zástavby a na vlastní architekturu nových objektů mezi investory, zástupci obce a spolky pro obnovu venkova a architektky (zpracovatelé územních plánů a staveb pro investory). Architekturu objektů ve venkovských sídlech nechci ve svém příspěvku rozebírat, to je na jiný samostatný seminář.

Při zpracovávání územních plánů obcí a programu obnovy vesnice si velmi často musím klást otázku, zda-li existuje účinný nástroj jak uchránit krajinu a venkovská sídla před nevhodnými stavebními zásahy. Zda-li již existující nástroje jsou dostatečně účinné, zda-li je jejich použití v území reálné, zda-li jsou dobře v obci chápány a zda-li vyřeší vznikající problém.

Dlužno říci, že jedna věc je vytvořit nástroj a druhá věc je umět ho aplikovat v území. I zde jsou velké rezervy, protože sebelepší nástroj pokud není vhodně uplatňován a využit v území, je nástrojem formálním, zbytečným a mnohdy i škodlivým. Velkou roli v tomto procesu hraje osobní statečnost, znalost problematiky, přesvědčení o dobré věci, trpělivost ve vysvětlování i dostatečné tvrdosti při uplatňování přijatých pravidel.

Pokud chceme řešit venkovské osídlení a krajinu, měli bychom vědět čím je kromě pokryvu a terénního reliéfu tvořena. Je to osídlení, které má své regionální odlišnosti, tradice a které také bylo obrazem způsobu využívání a obhospodařování krajiny. V krajině budeme zpravidla vyhledávat a očekávat soulad sídla s krajinou, stavby a sídla a stavby a krajiny. Soulad by měl být vždy vyvážený.

Osídlení se vytvářelo po staletí. Dnes jsme v době, kdy se v řadě sídel objevují prvky, které nemají s historií, tradicemi, ekonomii a estetikou nic společného. Objevuje se nahodilost, arogance, slabost a tolerance mnohdy skrytá za oblíbeným slovem „demokracie“. Bohužel málo se v území vyhodnocují dopady různých

Příklad soustředěného typu venkovských sídel.

nevhodných a nešťastných rozhodnutí a tak soudy o vhodnosti či nevhodnosti se přesouvají na další generace. Řada rozhodnutí a prováděných změn územních plánů je velmi silně odvislá od délky volebního období (rozhodnutí bývají často ukvapená, vedená snahou stihnout záměry do konce volebního období a získat voliče za každou cenu a zejména včas).

Změny územního plánu by se měly dělat ve velkém předstihu a v klidu, uvážlivě vlivy v území (nezaměňovat s vlivy na životní prostředí) posoudit a zejména vyhodnotit. Bohužel nejčastější jev je ten, kdy se nejdříve seženou peníze, dotace, investor, pak se zjistí lhůty (do kdy lze čerpat úvěry, do kdy se poskytují dotace) a pak se teprve zjistí, že tu překáží „nějaký územní plán“, jehož změna je nehorázně dlouhá. V postupu rychle vyhovět, rychle zpracovat, rychle projednat a rychle i schválit, se generuje nejvíce chyb.

S jakými typy zástavby se můžeme v územním plánování nejčastěji ve venkovském prostředí setkat:

- Soustředěná zástavba – **návesní typy venkovských sídel**;
- protáhlé typy zástavby – **ulicová zástavba** (někdy též přípotoční typ zástavby vzhledem k tomu, že zástavba lemuje vodní tok i místní komunikaci);
- dvorcový, nebo pasekářský typ zástavby uplatňovaný v podhorských a horských

Příklad ulicového typu venkovských sídel.

oblastech; souvisel se způsobem obhospodařování krajiny;

- obdobný typ zástavby se lokálně rozšířil v nížinách a pahorkatinách Slezska – **slezský rozptýlený typ zástavby**.

Dnes činnost člověka narušuje skoro všechny uvedené typy zástavby. Při územ-

ním rozvoji obce již vůbec nejde o tradici, na kterou mnohdy i naváže architekt-urbanista, ale jde zejména o místo, kde „investor (malý developer)“ dostal, koupil (popř. byl ke koupi dostupný levný pozemek), nebo se v restituci vrátil pozemek, nebo ho prostě podědil.

Příklad slezského typu zástavby.

Zde již nefunguje rozumné naložení s pozemkem např. ponechat ho pro zemědělství nebo krajinou zeleň (= volný), ale zejména ho výhodně prodat. Tlak na změny převážně spekulativního charakteru pravděpodobně převažuje v mnohých obcích. Objevuje se nový fenomén v krajině založený na nahodilosti, který již vůbec nesouvisí s obhospodařováním přílehlých lánů půdy, jde o založení velmi nevhodného a neekonomického způsobu zástavby v krajině.

Jak lze prostě a zjednodušeně definovat proces zrodu změny územního plánu:

- a) nejdříve je zde dědictví, restituce > mám pozemek (je jedno kde, zda-li na okraji zástavby, nebo uprostřed lánu pole),
- b) snaha ho nějak využít > stavět zde rodinný dům, nebo ho výhodně prodat k zástavbě (= vyšší cena za pozemek),

- c) vyvíjí se tlak na změnu v územním plánu > změna funkce ze zemědělské půdy na zahradu (pokud se investor setká na počátku s negací povolit zde přímo plochu pro bydlení),
- d) zahradu je nutné oplotit (zající a srny přece okusují sazenice a stromky) > provede se stavba plotu,
- e) nelze stále vozit nářadí > žádost o stavbu skladu na nářadí,
- f) nebude se přece jezdit denně od rozdělané práce, obzvláště pokud je hezky > postaví se přístavek pro místnost, kde se dá přespat (již jde o chatičku),
- g) nebude se přece denně vozit voda v kanystrech > realizuje se přívod vody,
- h) s rozšiřováním pěstební plochy v rámci oploceného pozemku a také zeleně využitě k rekreaci vzniká logická úvaha o veškerém trávení aktivního odpočinku na „zahradě“ > přeměna na „zahradní“ domek, který již nemá daleko k rodinnému domku, čímž to zpravidla končí. V krajině se nám postupně objeví nová plocha bydlení (zastavěné území).

S povolením a tichou tolerancí těchto změn ovšem v území vše nekončí, ale tyto změny generují další změny již v blízkém okolí a na obecním úřadě:

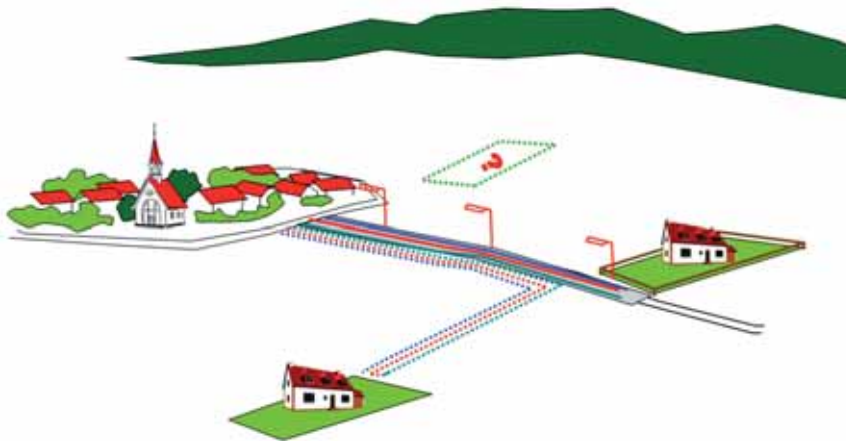
- vzniká tlak na realizaci zpevněné komunikace,
- vzniká tlak na provedení kapacitní přípojky elektrického proudu (někdy i posílení trafostanice pokud je takovýto změn na konci obce v rozptylu více),
- buduje se jímka pro soustředění odpadních vod s „přepadem“ a nikým neregistrovaným trativodem (pokud v blízkosti není vodoteč),
- vzniká tlak na provedení (prodloužení) přípojky (vedení STL) plynu.

Pokud zde investor začne trvale bydlet, začnou stoupat další nároky:

- docházka pro děti je daleká > bylo by vhodné posunout autobusovou zastávku blíže k vyústění příjezdové komunikace na kterou je napojen dům,
- přístup do této odloučené části je nebezpečný obzvláště v podzimních, zimních a jarních měsících > nutno provést veřejné osvětlení,
- vyvíjí se tlak na včasné odklizení sněhu na příjezdové cestě (nemohu jet do práce!!, nemohla přijet sanita s lékařem k ošetření dítěte, rodiče...),

- projevuje se hlasitý nesouhlas se zdražováním odvozu odpadu (co na tom, že se nesmyslně prodlužuje trasa vozidel odvázejících odpad z takto roztroušené zástavby, kdy se projedí spousta kilometrů, aby se odvezl obsah z páru popelnic).

- investorovi na dolním konci a také v poli. Co tato tolerance mimo jiné dále vyvolá:
- v krajině se zhoršuje prostupnost (oplocení velkých pozemků);
  - dochází ke svárům, pokud se pustí po delší době v sousedství další obdobný

Grafické znázornění komentovaného procesu nevhodného provedení změny v území.

Na světě je založen precedens. Pokud je povolen jeden domek se zahradou uprostřed pole s příjezdy na horním konci obce, tak to obec přece musí povolit i jinému

„investor“. Ten první přece vše vybíhal (cestu, přípojky, osvětlení...) a ten další se chce pouze přizpůsobit (napojit se na jeho přípojky). V cestě se objevují stále nové

Příklad, jak lze průběžně v území aplikovat změny v slezské zástavbě („restituční urbanismus“).

a nové přípojky, což se musí zákonitě projevit v následné údržbě a složitosti provádění výkopových prací pro nové přípojky. Zde již do tohoto procesu musí vstoupit obec a začít budovat vodovodní řady, kanalizaci, trafo, plynovodní přívodní potrubí, zpevní se povrch vozovky... atd.

V krajině se objevují nové stavby, které s ní mnohdy ani hospodářsky a provozně nesouvisí (investor zde pouze bydlí a není ani zpravidla zemědělcem).

Pokud v takto založeném precedensu postupně vznikne více domků, tak to snad i lze nazvat účelným rozhodnutím, horší je, když se v odložené lokalitě pro např. dva až tři domy vybudují v dobré víře inženýrské sítě a další pozemky kolem (vhodné k výstavbě RD včetně reálného napojení na inženýrské sítě) již nelze zastavět, protože vlastníkem pozemků je podnikatel - zemědělec, který pozemky nechce prodat, protože jsou zdrojem jeho obživy.

Co navíc – majitel takto povolené stavby v odložené poloze má občas touhy se obklopit zelení a pokud se jeho přání splní, pak se z něj stává „zarytý“ ochránce zemědělské půdy, přírody a zeleně (netouží po tom, aby blízko něj vznikl další dům, který by clonil výhled do krajiny a zeleně).

Ne vše, jak je výše uvedeno, tak doslovně všude funguje, ale nutno říci, že to tak není i výjimečné.

Co s tím?

Na počátku byla neuvážená změna územního plánu. V územních plánech je hodně takto schválených ploch, na kterých se ještě nezačalo stavět (spekulace majitelů), obec si mnohdy již začaly uvědomovat své chyby a chtějí je napravit. Nový stavební zákon by těmto snahám o sjednání nápravy neměl bránit a měl by to dokonce podporovat.

Ten proces má další pokračování:

– nastupují volby, je zvolené nové zastupitelstvo, dochází ke „zdravé“ kritice předchozích zastupitelů s tím závěrem, že vše bude jinak...

– po relativně krátké době ovšem proces opět sklouzne do původních kolejí – žadatelé o změny jsou přece voliči (a já chci být zvolen = měl bych vyhovět).

A tak nezbyvá přirovnat proces tvorby změn územního plánu k písničce, ve které se zpívá „Vědro má ve dně díru...“.

Závěrečné shrnutí k další úvaze a hledání odpovědí:

- Kde končí zástavba (zastavěné a zastavitelné území) a kde začíná krajina? Existuje rozhraní a je účelné ho stanovovat?
- Lze stanovit, kam až je reálné, aby se obec územně rozšířila a to včetně rozvojových rezerv (tento pojem chápu jako hodnotu navíc nad skutečné prokazatelné a vypočtené potřeby obce (= návrh) pro vytváření žádoucího převisu nabídky pozemků nad poptávkou a také pro operativní rozhodování obce v území, aniž bych musel opět dělat „drahé a zdoluhavé změny“)?
- Co to je krajina a jakou ji chceme mít?
- Zregulují se tyto procesy samy v tržním prostředí při současném tempu změn funkčního využití území (prostá spekulace, skutečná potřeba ploch, prozíravost v přípravě ploch)?
- Sehraje zde určitou funkci trh, když myšlení lidí z minulosti má stále obrov-

skou setrvačností (chci zdarma přivést k pozemku sítě a cestu a až budu pozemek prodávat, tak do ceny zahrnu i to, že jsou blízko sítě; nebo je běžná snaha do ceny pozemku, který je dnes ornou půdou, zahrnout i cenu inženýrských sítí, které fyzicky neexistují). Je s podivem, že kupci těchto pozemků se přesto nacházejí!

– Je žádoucí vůbec hledat regulativy (jak je to nedemokratické!), které ztíží provedení nežádoucích (nevhodných) změn (zejména vztahující se k nesmyslné a ničím logickým nepodložené expanzi zástavby do krajiny):

- má to být ekologická daň?
- má to být ještě vyšší cena za vynětí ze ZPF?
- měl by se důsledněji než dosud vyžadovat průkaz využití zastavěného a zastavitelného území? Kdo to bude provádět a jaké budou sankce za nerespektování?
- nebo to budou úplně jiné mechanismy? (např. vyšší zdanění plochy vymezené ve schváleném územním plánu obce, která je navržena k zástavbě bez ohledu na to, zda-li se zde staví či nestaví).
- nebo se to nechá zcela volně vyvíjet v území?

Cílový stav – ochrana krajiny, vhodné a racionální sepětí osídlení s krajinou. Výhodná urbanistická ekonomie, kterou lze promítnout do ceny pozemků, prováděné údržby, a nižšího zatížení finančního rozpočtu obce.

Historie, současnost a budoucnost obce

Existence obchodní cesty zvané „Zlatá stezka“ ze Sušice do bavorského Pasova vybudované za doby Karla IV., bohatství okolní krajiny na lovnou zvěř, vysoké zarybnění zdejších vodních toků a nekončící množství dřeva v okolním pralese, byly předpokladem vzniku prvních sídel vznikajících na počátku 17. století na základě využívání tohoto přírodního bohatství. Na takovémto základě byla založena Modrava. První funkční sídelní útvary však vznikly až s rozvojem sklářství na Šumavě. Za tímto účelem byly založeny obce Filipova Huť a Vchynice-Tetov. Konjunktura zapříčinila úpadek sklářského řemesla a ani nový majitel šumavského panství kníže Schwarzenberg neměl pro jeho zachování v této oblasti žádný zájem. Okolní prales byl bohatý na strategickou surovinu, na dřevo. Od počátku 19. století se obec rozvíjela směrem k využívání tohoto přírodního bohatství. Na přelomu 19. a 20. století, snad i popularizací díla šumavského spisovatele Karla Klostermanna, se Modrava a její okolí stává vyhledávaným a oblíbeným místem turistického ruchu. Rok 1938 byl přelomovým rokem, který ukončil všechny procesy přirozeného rozvoje obce. Na základě mocenských zájmů a řešení otázky Sudet byly vysídleni všichni obyvatelé české národnosti. Poválečný odsun a po roce 1948 útěk obyvatelstva německé národnosti ukončily přirozený rozvoj. Modrava se stala místem, na jehož území byly uplatňovány vyšší státní zájmy.

V současné době je Modrava centrální obcí Národního parku Šumava o celkové výměře 8 163 hektarů. Skládá se ze tří původních osad – samotné Modravy, Filipovy Hutě a Vchynice-Tetova. Sídla jako Preisleiten či Březník (německy Pürstling) jsou buď zarostlá lesem, nebo neobydlená. Správní území obce Modravy je nejvýše položenou lesnatou částí ve střední Evropě. Nejhodnotnější územím je 3 615 hektarů rozsáhlá oblast Modravských slatí, které jsou ochraňovány mezinárodní smlouvou uzavřenou v Ramsaru, kterou se stanoví režim ochrany mokřadů.

Z hlediska územního plánování se jedná o příhraniční obce, které jsou významnou oblastí cestovního ruchu s úplnou absencí socioekonomických, společensko-politických a kulturněhistorických vazeb.

Do budoucna by měla být Modrava ve všech svých částech plnohodnotný a reprezentativní sídelní útvar centrální oblasti Národního parku Šumava. Jelikož je nástupním místem do centrální oblasti tohoto národního parku, její rozvoj musí být zaměřen na schopnost zajistit potřebnou péči o navazující území národního parku a zajistit potřeby návštěvníků této oblasti. Přeneseně lze říci, že Modrava by měla být reprezentačním centrem filozofie ochrany přírody a krajiny.

Územně plánovací procesy obce

S územním plánováním má obec Modrava velmi bohatou zkušenost. Prvním územně plánovacím dokumentem byla urbanistická studie z roku 1988, která měla za cíl řešit Modravu jako středisko pohraniční stráže a v návaznosti na stávající politický režim jako středisko zajišťující rekreační potřeby komunistických prominentů vybudováním mohutného rekreačního komplexu. Ostatní části obce nebyly touto studií řešeny. Rok 1989 tento směr budování ukončil.

Od roku 1992 byly zahájena práce na urbanistické studii sídelního útvaru pro všechny části obce. V roce 1995 byla tato urbanistická studie schválena a navržena jako koncept územního plánu. V žádném případě však nešlo o územně plánovací dokument, který by řešil skutečnou problematiku obce – zachování plnohodnotného sídelního útvaru.

V roce 1996 schválilo obecní zastupitelstvo zadání pro zpracování územního plánu sídelního útvaru Modrava a tento byl na podzim roku 1997 schválen. Jednalo se o průlomový územně plánovací dokument ve vztahu k problematice, která bude zmíněna později. Dalo by se říci, že bylo naplánováno zastavení stagnace až úpadku obce, ale v žádném případě nepřispěl k jeho rozvoji.

16. listopadu loňského roku byla schválena Změna č. 1 územního plánu sídelního útvaru Modrava. V dohledné době přistoupí obec Modrava k vypracování územního plánu obce pro celé její správní území.

Oprávněně se domnívám, že je to na takovou obec, jakou je Modrava, neúměrně vynaložené úsilí a mrhání finančních prostředků obce. Za veškerým tímto územně plánovacím snažením je totiž jeden základní a rozhodující faktor. Tím je neuspořádanost poměrů v řešeném území, tedy na Šumavě.

Problematiky

Tuto neuspořádanost zahájil zpracovatel Územního plánu velkého územního celku Šumava. Tento plán byl zpracováván od roku 1985. Po roce 1989 musel být nutně přepracován v souladu se změnou politického režimu v zemi a v řešeném území zejména k pádu železné opony. Tento účelově přepracovaný Územní plán velkého územního celku Šumava, zpracovaný centralistickým pojetím, projednáván autoritativním způsobem, koncepčně ustrnulý ve vztahu k očekávaným změnám jak v regionu, tak v celém státě, byl schválen usnesením vlády ČR č. 352 dne 13. května 1992. Tímto usnesením se vymezily směrné a závazné části řešení územního plánu uvedené ve Směrnících pro uspořádání Šumavy. Tímto usnesením vládních činitelů se obec Modrava v zájmu ochrany přírody a krajiny určila ke stagnaci.

Jedním z dalších důležitých faktorů, který ovlivňuje tvorbu územně plánovací dokumentace v oblasti Národního parku Šumava je zónace. V mnoha dokumentech národního parku se dočtete, že cílovým stavem je zařazení 10 % z celkové rozlohy do III. zóny. Obec Modrava, která zaujímá jednu osminu celkové rozlohy národního parku, má půl procenta, rozlohy svého správního území v této třetí zóně. Požadovat zvýšení tohoto údaje na 1 % je proces neuskutečnitelný, který časově přesahuje možnost tvorby územně plánovací dokumentace. V samotné praxi to vypadá tak, že územním plánem nelze navrhovat roz-

vojové plochy, ale pouze funkční využití stávající rozlohy III. zóny.

Dalším faktickým problémem je skutečnost zařazení intravilánu obcí v Národním parku Šumava do území národního parku. Pro příkladnost uvádím, že intravilány obcí v sousedním Národním parku Bavorský les jsou vyjmuty z území tohoto národního parku. Hovořím o tom ve vztahu ke koncepčním dokumentům Národního parku Šumava. Domnívám se, že pokud má mít národní park zpracován

Plán péče, podle něhož se stará o přírodu, pak musí mít v případě začlenění obcí do území národního parku koncepční dokument, kterým by jasně prezentoval cíle rozvoje sídel v tomto parku. Jenom pro úplnost uvádím, že tomuto území chybí rámcová legislativní norma.

Posledním problémem jsou restituice. O své rozsáhlé restituční nároky se přihlásila Elizabeth Regina von Pezold, která je potomkem knížete Schwarzenberga. Patnáct let trvající proces nebude mít

zřejmě tímto tempem výsledek ani za sto padesát let.

Závěr

Obec Modrava má stanoveny cíle stát se reprezentativní obcí centra národního parku. Zůstává však ve svém snažení osamocena.

[AUTOR JE STAROSTOU OBCE MODRAVA]

Vyhnanci z „ráje šumavského“ by dnes v kraji otců jen obtížně hledali své stopy, zapsali se však do něj způsobem, který i dnes dokáže vyvolat velice silné emoce.

Estetika hospodářské krajiny i jejích sídel nebyla vizí, v závislosti na politickém i přírodním klimatu se stala vedlejším produktem pomalé kultivace vynucené omezenými technickými možnostmi.

Česká demokracie vstoupila do tohoto světa po čtyřiceti letech, které původní kvalitu proměnily ve fragmenty a novou nebyly schopny vytvořit. Šířitelem moderní kultury se staly individuální investice.

Doba bezprostřední vazby člověka na přírodu pominula; nový životní styl změnil schopnost vnímání souvislostí a postavil proti sobě argumenty striktní ochrany a neomezené svobody – citelně se tento rozpor projevuje právě na území národních parků a chráněných krajinných oblastí. Přestože existence sídel a kultivace krajiny v šumavském prostoru přímo podminila vznik jedinečných budoucích ekosystémů, urbanizovaná území dnes z hlediska ochrany přírody často představují jen trpěnou komplikaci; místní samosprávy stojící na straně druhé pak povětšinou dobrovolně a radostně nabízejí své obce jako zázemí sezónních nocleháren a korekce ze strany institucí pečujících o přírodní dědictví vnímají jako nemístnou intervenci. Proměna sídelního obrazu s sebou odnáší paměť a jedinečnost míst, která Šumavu charakterizovala a pro budoucnost ji zbavuje přitažlivosti pro ty, kteří hledají a budou hledat jinou kvalitu.

Toto vše se děje pod dohledem zákonné moci... nejkonkrétnějším instrumentem, který se dotčeným územím přímo zabývá, je vládní nařízení č. 163/1991 Sb., kterým se zřizuje Národní park Šumava a stanovují podmínky jeho ochrany. Jako své poslání deklaruje kromě samozřejmé ochrany přírodního prostředí zachování *typického vzhledu krajiny* a v § 8 jednoznačně zavazuje investory i projektanty k poučené stavební činnosti tak, *aby architektonické řešení staveb nebo jejich změn navazovalo na charakter národního parku a jeho sta-*

Borová Lada, Šumava, 1. čtvrtina 20. století.

vební tradice z hlediska estetického začlenění staveb do krajiny. ...jak obtížné je rozhodování, pokud se interpretace krásy rozcházejí...

Jasnou odpověď ve sporech o pojetí harmonie nepřipravuje ani Plán péče schválený v rámci zákona o ochraně přírody a krajiny, který je nezbytným dokumentem pro územní rozvoj v národním parku. Významným legislativním prostředkem se stává pouze § 12 zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně krajinného rázu, který je však uplatňován na individuální záměry. Posuzování stavby z hlediska vlivu na krajinný ráz navíc není při územně plánovací činnosti v kompetencích orgánů územního plánování, ale národních parků – tedy pouze dotčeného orgánu státní správy.

Pomineme-li zákon o památkové péči, jehož ochrana se v případě rozsáhlejších celků omezuje pouze na lokality celistvé

hodnoty, zůstává výkonnými prostředky při konkrétní formulaci územního rozvoje v obcích národního parku územně plánovací dokumentace stanovená platným stavebním zákonem – přináší obvyklé výsledky – ÚP VÚC regionu Šumava s obecnou koncepcí sídelního rozvoje a územní plány obcí zpracované způsobem velmi rozmanitým. Regulační plány

Novostavba – Kvilda, NP Šumava 2004.

Foto © Max Jonák

Foto © autor

Foto © autor

Regenerace současného stavebního fondu – Kvilda, NP Šumava 2004.

jako zatím nejpreciznější instrument k stanovení zásad pro sídelní rozvoj do tohoto kraje zatím nedorazily. ... z důvodů finanční náročnosti a následné nezbytnosti územního řízení jsou vnímány jako rozmařílost. Nový stavební zákon jim ve svém návrhu připravuje výhodnější prostředí, než se však jejich pořizování stane obecným mravem, nebude již zřejmě co chránit...

Končí-li stanovení podmínek sídelního rozvoje na úrovni územních plánů, jejichž regulativy splní architektura běžné katalogové produkce a koncová instance stavebních úřadů bude stále podléhat nedotknutelnosti investorů a diktátu pochybené estetiky, zmizí zanedlouho poslední stopy staré Šumavy v konzumním urbánním chaosu obklopeném nedotknutelnou přírodou.

Pro vyvrácení iluze harmonie jako produktu uvědomělé pokory původních kolonistů je možné uvést charakteristický příklad vzniku obce Krásná Hora, ležící na česko-rakouském pomezí. V roce 1795 vyrostla na Schwarzenberských panstvích z popudu knížete jako osada mladých dřevařů, kteří sem za příslibem výdělků a vlastní střechy nad hlavou přicházeli z Horního Rakouska. Veškerá svoboda, kterou při zakládání nového sídla disponovali, byla však pouze volba

místa pro budoucí stavby – při stavbě domů museli dodržovat předepsaný a jednotný hmotový vzor, stodola, chlév, sednice i komora musely být pod jednou střechou, více obytných místností bylo ve stavení zakázáno. Omezení z perspektivy moderní demokracie jen obtížně představitelná...

Míra liberálnosti a ochrany českého investora je nepochopitelná i ve srovnání s dnešními legislativními konvencemi v evropských zemích, ve kterých k dramatickým majetkovým poryvům po II. světové válce nedošlo. Nastavení územně plánovací legislativy se v jednotlivých státech liší, společný je však poznatek důležitosti a nezbytnosti určité plánovací politiky a procedurálního rámce, který na

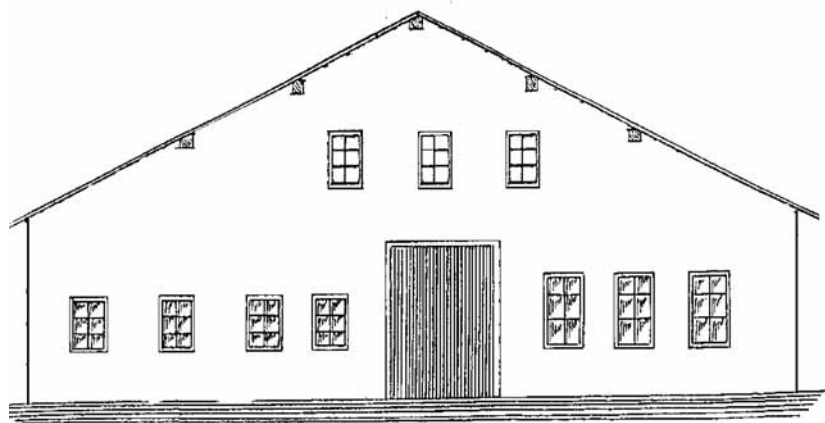
velice detailní úrovni řeší způsoby využití pozemků, jejich vazby na širší sociální kontext i ekonomické aspekty. V Německu, v Holandsku a v Itálii není možné na nezastavěném území vydat stavební povolení bez schváleného regulačního plánu – ten je zde oprávněně vnímán jako nejdůležitější nástroj zajišťující ochranu a smysluplný rozvoj v území. Ve většině ostatních zemí není povinnost jeho pořízení v zákoně přímo ustanovena, jejich využívání je však již zafixováno jako běžná praxe – ve Finsku je závazný regulační plán schválen pro 98 % obcí, ve Francii připadá na celkovou sumu 36 558 municipalit cca 15 000 regulačních plánů zóny pokrývajících území, kde žije 80 % populace. Pro všechny tyto země je však příznačný zájem a informovanost veřejnosti, součinnost a důslednost orgánů státní správy i samosprávy a především profesionalita a zkušenost vlastních zpracovatelů územně plánovací dokumentace.

I sám regulační plán se však účinným prostředkem v sídelním rozvoji stává pouze při dokonalé znalosti specifík řešeného území. Tato znalost se při prostoru, který vymezují průzkumy a rozborů v dané lokalitě, předpokládá. V případě rozsáhlých celků výjimečné architektonické i urbanistické hodnoty ovšem požadavky na míru poznání svým měřítkem často přesahují časové i objemové možnosti, které zpracování tohoto druhu územně plánovací dokumentace přísluší. Aby jednotlivé regulační plány nepodlehly individuální interpretaci tvůrce – urbanisty, je nezbytné vytvořit pro tyto regio-

Foto © autor

Horní Planá, CHKO Šumava, duben 2005.

Předepsaný typ domu v Krásné Hoře.

Ilustrační foto

ny jednotící strategii a vizi, vycházející z důsledného podchycení neopakovatelného fenoménu místa.

Řada zemí reaguje na tuto potřebu velice vnímavě a pro početné projekty regenerací sídel a realizací nových obytných souborů ve zvláště cenných lokalitách proto využívá dalších nástrojů a dílčích studií, které se v rámci platných legislativních předpisů stávají podkladem pro stanovení závazných regulací v lokalitě, motivací investorských záměrů a cenou rukovětí jednotlivých municipalit.

Z celé škály příkladů si uvedme jen dva:

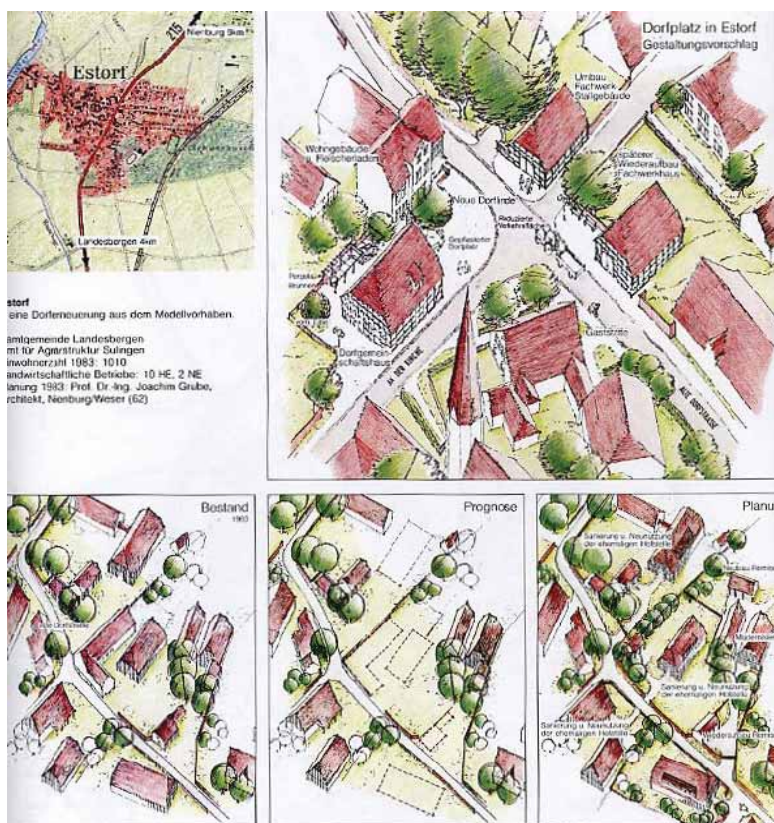
- *Dorferneuerung in Niedersachsen* – (Projekt obnovy venkova v Dolním Sasku) vznikl jako modelový záměr v letech 1982 – 84. Za spoluúčasti státní správy byla na vzorku 12 obcí vyzkoušena a ověřena spolupráce obecních zastupitelstev, občanů a urbanistů. Plány a náměty vzešlé z tohoto projektu tvořily předlohu pro budoucí představu o rege-

neraci dochovaného stavebního fondu a dalším sídelním rozvoji obcí, nejpodstatnější návrhy na úrovni soukromých i veřejných investic byly dovedeny do realizace.

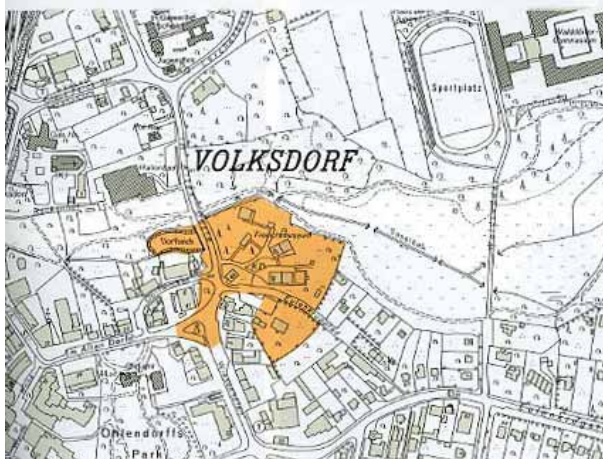
Na zkušenostech vzešlých z tohoto záměru spočívá prakticky celý program obnovy venkova v oblasti Niedersachsen, kterého se v současné době účastní přes 1900 obcí. Dokument, který byl grafickým a textovým výstupem celého projektu

neměl statut závazné plánovací dokumentace, ale stal se v rámci platné legislativy podpurným materiálem pro další investiční záměry.

- *Stadtbild Hamburg – Milieuschutzbericht* – (Projekt ochrany genia loci města Hamburg). Na počátkách tohoto záměru, které sahá do raných sedmdesátých let, stála iniciativa hamburských občanů, kteří upozornili senát na nutnost vytvoření instrumentu ochrany specifických městských částí, přispívajících k charakteristickému městskému obrazu a zároveň vypracování koncepce smysluplné regenerace při zachování jedinečné atmosféry těchto lokalit. Senát se rozhodl využít k tomuto účelu pouze obvyklého legislativního prostředí a v následujících krocích se zaměřil na vytváření dokumentů, které by sloužily jako instrument osvěty, podklad pro poradenské aktivity a následnou územně plánovací dokumentaci. Klíčovou roli v tomto programu hrály orgány veřejné správy, okrsková grémia a především oblastní stavební úřady. Zpráva, která zmapovala všechny dotčené lokality, byla vydána všem zainteresovaným, dostatečně prezentována v tisku

Ukázka z publikace projektu obnovy venkova v Dolním Sasku.

Ukázka z publikace projektu ochrany genia loci Hamburgu.

i v médiích a vyprovokovala tak široký zájem veřejnosti.

Projekty podobného měřítka jsou v našich podmínkách spíše ojedinělé, neboť vyžadují součinnost řady společenských složek. Ve zvláště chráněných územích (dle zákona č. 114/1992 Sb.) s výrazným podílem urbanizovaných ploch by se však mohly stát významnou alternativou pro vyjádření zásad k usměrnění sídelního rozvoje a velice konkrétním podkladem pro budoucí zpracovatele územně plánovací dokumentace.

Vytvoření použitelného dokumentu, který by reagoval na současný stav nouze v sídelním obrazu centrální Šumavy a snaha formulovat zásady pro stále početnější aktivity v urbanizovaném prostoru chráněných území České republiky, se staly ambicí doktorské práce, kterou zpracovávám pod vedením školitele prof. Ing. arch. Miroslava Bašeho na Fakultě architektury ČVUT v Praze. Její výsledky směřují nejenom k vytvoření podkladu, jež by měl své místo na poli stavebně právním, ale který by ve zjednodu-

šené formě sloužil jako osvětový materiál pro menší investory, podléhající v řadě případů tlakům masové stavební produkce.

Cílové území, ke kterému se snaha obrací, je region národního parku Šumava s předpolím chráněné krajinné oblasti. Protože však svým rozsahem umožňuje vyjádřit pouze velice obecné principy, stává se předpokladem kvalitního a smysluplného projektu, který by se mohl stát východiskem až individuální studií na úrovni sídla. Šumava jako celek je v tomto měřítku nepostizitelná, proto se práce soustředila na konkrétní oblast, na jejímž příkladě strukturu i rozsah úvah demonstruje – vzorovou lokalitou, která pro tuto studii poskytla své zázemí, se stala Filipova Huť v katastrálním území obce Modrava. Její výběr byl cílený; ztrátou více než poloviny stavebního fondu dokládá poválečný osud obcí v pohraničních regionech, omezené investice do infrastruktury a občanského vybavení v dobách „železné opony“ však udržely původní horizont, objemy staveb i řadu architektonických detailů v charakteristických formách. Uvnitř hranic Šumavského národního

parku se tak objevila lokalita zasluhující si výjimečnou pozornost a ochranu.

Stejně jako většina obcí tohoto regionu přitahuje i Filipova Huť atraktivitou přírodního rámce soukromé stavební investice, kterým vychází vstříc i schválený územní plán – jak vyplývá z jeho návrhové části, předpokládá se rozšíření počtu dvaceti stávajících objektů až na dvojnásobek. Vzhledem ke skutečnosti, že převážná část rozvojových ploch je navržena mimo lokality zaniklé zástavby a stanovené regulativy odpovídající danému stupni územně plánovací dokumentace jsou pouze velice obecné, vzniká reálná obava o udržení charakteristického sídelního obrazu a autenticity prostředí. Za dané situace, kdy se míra přirozenosti stává spíše problémem filozofickým, je velice obtížné formulovat směr, zároveň však nejsme zbaveni povinnosti zabránit bagatelizaci, která by budoucnost připravila o poslední zbytky paměti.

Studie využívá ve své osnově podobných východisek, se kterými pracuje krajinový ráz, tato paralela se proto promítla

Kurzbeschreibung

In den leicht hügeligen Gelände an der Saabelk, mit Teich und mächtigem Eichenbestand, liegt der alte Dorf kern einer ehemaligen Bauernsiedlung, die als "Volkswardev Hope" (Dorf des Volkswardev) 1296 erstmals urkundlich erwähnt wurde. Mitten in den inzwischen verstädterten Volkswdorf wurde durch Initiative der "Gesellschaft für Heimatpflege und -forschung in den Waldörfem - De Spieker" auf einer Fläche von 1,8 ha ein beeindruckendes Ensemble alter Bauernhäuser als Museumsdorf zusammengestellt. Von den hier stehenden Gebäuden sind die "Grützhöhle", die "Durchfahrtscheune", die "Wohldorfer Schmiede" und das in Wiederaufbau befindliche "Durchfahrts Haus" von anderer Stelle versetzt worden. Dagegen stehen das "Spiekerhaus" sowie der "Hardersche Hof" und seine "Linstenkate" bereits seit Ende des 17. Jahrhunderts an gleichen Ort. - Wie die historischen Fachwerkhäuser des Südsausgeländes ist auch der benachbarte, 1877 errichtete bäuerliche Ziegelbau (In alten Dorfe 42) wichtiger Bestandteil eines Milieus, das anschaulich die ländliche Vergangenheit der Waldörfem in hamburgischen und holsteinischen Geestland beschreibt.

Wohlfahrt und Grützhöhle

Durchfahrts Haus in Aufbau

Spiekerhaus in idyllischer Umgebung

In Altem Dorfe 42 (Baujahr 1877)

Foto © autor

Filipova Huť, NP Šumava, říjen 2004.

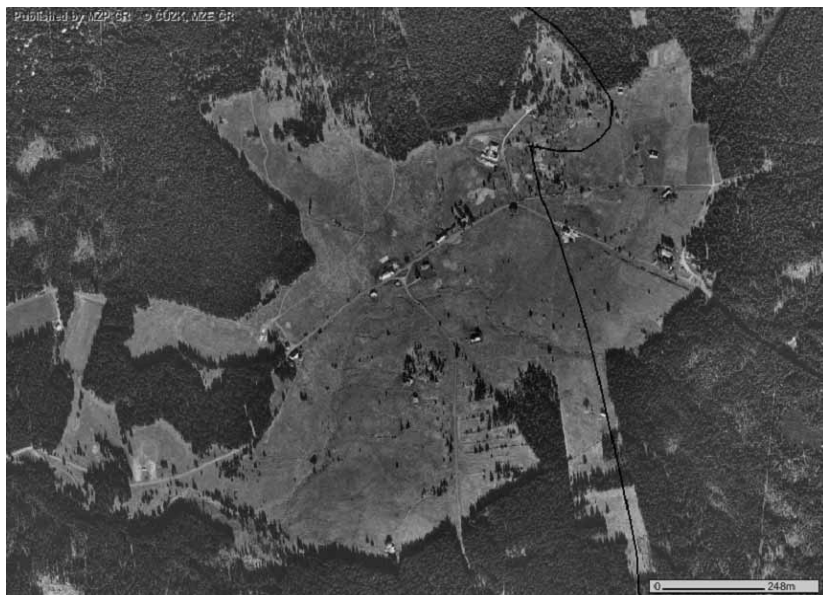

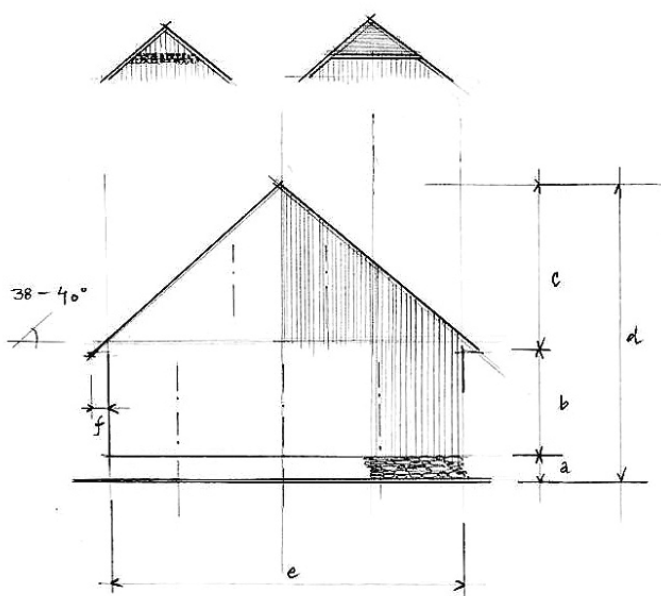
Foto © ČÚŽK, MZE ČR

Filipova Huť – ortofotomapa.

i do jejího pracovního názvu – nazvěme ji prozatím studií sídelního rázu. Její základní rozvržení je postaveno na principu čtyř P: průzkumu, problému, prioritě a programu. Analytická část se zaměřuje na zmapování urbanistického vývoje a přírodních podmínek lokality, v kompozičním rozboru charakterizuje sídelní uspořádání, v podrobném architektonickém profilu pak vytyčuje kvalitativní škálu jednotlivých objektů a typologicky vymezuje jak charakteristickou sídelní strukturu, tak i vlastní stavební fond.

Část problémová poukazuje na kolizní prvky a území z hlediska ochrany přírodních a kulturně-historických hodnot, s pochopitelným důrazem na urbanistické a architektonické hledisko. Filtr podrobného rozboru tak vyčleňuje území s prioritou ochrany přírody, preferencí urbanistického a architektonického dědictví, nezastavitelné území a konečně lokality s potenciálem budoucího sídelního rozvoje, pro které stanovuje kompoziční zásady vzájemných vazeb nové zástavby a podrobné podmínky prostorového, architektonického i materiálového řešení renovace původního stavebního fondu a výstavby nové, s mimořádným důrazem na uspořádání veřejného prostoru. Studie je završena praktickou srovnávací axonometrickou skicou, kladoucí vedle sebe představu konvenčního sídelního rozvoje obce s alternativním řešením, respektujícím charakter místa a instruovanými i zásadami prostorového uspořádání budoucí zástavby, které elaborát předkládá.

Vize má svůj obrys, tvůrce uspokojen odchází do bezpečí své pracovny proměnit silou myšlenek rozervanost v harmonii... realita však bohužel nečeká na akademickou ekvilibristiku a výsledky úsilí neuplatnitelné v praxi zůstávají pouhými formulacemi na úrovni apelů okrašlovacího spolku. Aplikace návrhu, který by nabízel smysluplnou volbu pro cenný kra-

Filipova Huť – vymezení charakteristického stavebního typu.

1	MĚŘITKA A PRAVA	KONSTRUKCE, MATERIÁL, DETAIL	
2	MĚŘITKA A PRAVA	KONSTRUKCE, MATERIÁL, DETAIL	
3	MĚŘITKA A PRAVA	KONSTRUKCE, MATERIÁL, DETAIL	
4	MĚŘITKA A PRAVA	KONSTRUKCE, MATERIÁL, DETAIL	
5	MĚŘITKA A PRAVA	KONSTRUKCE, MATERIÁL, DETAIL	

Kategorizace architektonické kvality zástavby.

Filipova Huť – jádro obce, současný stav s vyznačením půdorysných stop zaniklých objektů.

Konvenční forma „regenerace“.

jinný prostor zatěžovaný útokem balastní architektury se v době, kdy neexistuje obecné vědomí estetiky, neobejde bez prostoru v zákonem vymahatelném prostředí. První nadřazený dokument, který je ze své pozice schopen učinit z předložené studie závazný podklad pro další územně plánovací činnost a rozhodování v územních i stavebních řízeních, je Plán péče, jako institut vytvořený zákonem č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Na úrovni povinného územně plánovacího podkladu by pomohl ovlivnit budoucí aktualizace územních plánů a realizace dlouho postrádaných plánů regulačních. Prioritou však i nadále zůstává přehodnocení dosavadní filozofie národního parku a formulování deklarace, kterou by stále neexistující zákon o NP Šumava jednoznačně vyjádřil své poslání chránit nejenom typický vzhled krajiny, ale i charakteristickou sídelní strukturu, sídelní obraz, urbanistickou formu a osobitou, výrazově střídou architekturu.

Tam, kde vládne zdravý úsudek a rozumná míra invence, není třeba urbanisty. Posílené vědomí osobní svobody a práva na uskutečnění individuálních představ hranice snesitelnosti často překračuje, právě proto zůstává vedle propracovaných tezí a zákonných prostředků zásadní výzvou srozumitelná osvěta schopná vytvořit novou tradici. Jak tvrdil již Jaroslav Vaněček spolu se Zdeňkem

Alternativní rozvoj poučený zásadami prostorového uspořádání.

Wirthem v pojednání „Stavba měst v Čechách“ před bezmála sedmdesáti lety: „... nejsou-li správné zásady stavby měst ve všeobecné známosti lidu a zejména těch, kteří v budování města rozhodují, žádný psaný zákon nezmění běh života, řídícího se nepsaným zákonem přírody.“

Výchozí podklady a použitá literatura:

Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny.

Vládní nařízení č. 163/1991 Sb., kterým se zřizuje Národní park Šumava a stanovují podmínky jeho ochrany.

Zákon č. 50/1976 Sb. – stavební zákon.

Zákon č. 425/1990 Sb., o státní památkové péči.

ÚPSÚ Modrava, 1997.

Změna č. 1 ÚPNSÚ Modrava, srpen 2004.

Letecké snímky ČÚZK Praha.

J. Vaněček a Z. Wirth: *Stavba měst v Čechách* – (sborník z vývoje české technické tvorby, Praha 1940).

„Landesraumordnungsgesetz der autonomen Provinz Bozen-Südtirol“ – (Assessorat für Bauten, Vermögen und Raumordnung, 1998).

Valley Action Programme Massachusetts, 1986.

Ing. arch. Vít Řezáč: *Regulační plány v zemích EU* – (výzkumná zpráva, ČVUT 2003)

Voděra, S., Škabrada, J.: *Jihočeská lidová architektura* (Č. Budějovice 1986).

ÚP obcí centrálních plání NP Šumava

Výše uvedená téma je velmi nosné, velmi široké a nesmírně aktuální. Přesto níže uvedená informace i malé zamyšlení k ní, je jen základní informací, jakousi synopsí celého problému a možná i předznamenáním budoucí široké odborné diskuse. Jako autor a zhotovitel územních plánů obcí v centrální Šumavě (ÚP obcí Kvilda, Horská Kvilda, Modrava a Rejstejn tvořených v letech 1993 – 1998 a dále až do současnosti dotvářených formou jejich změn) předkládám ve stručnosti na jejich příkladě, některé, možná typické problémy jejich života, kdy jejich rozvoj je v sice legitimním, ale za to pro ně samé v retardujícím a permanentním rozporu se zájmy zástupců DOSS v oblasti ochrany přírody a krajiny.

Z hlediska metodiky práce architekta urbanisty, bez zabíhání do strategických úvah o tomto problému a vůbec o problému Šumavy, lze stanovit zhruba tyto charakteristické typy problémů společných všem ÚP šumavských (a možná nejen šumavských) obcí se kterými jsem se setkal:

1. Neřešení celého správního území obce (příliš mnoho stop lidských sídel v dnes údajně „panenské přírodě“).
2. Dosud platný ÚP VÚC Šumava z počátku 90. let „zakazující obnovu původních sídel“.
3. DOSS vyžadující již v úrovni ÚP podrobné objemové regulativy staveb.
4. Problémy se stanovováním SZÚO A ZÚO ze strany DOSS (»netušený „také prostředek“ k ochraně přírody a krajiny«).

AD.1 – Neřešení celého správního území obce

Úvodem je třeba předznamenat, že správní území šumavských obcí je obvykle nesmírně veliké na to, jak malé vlastní obce jsou. Např. správní

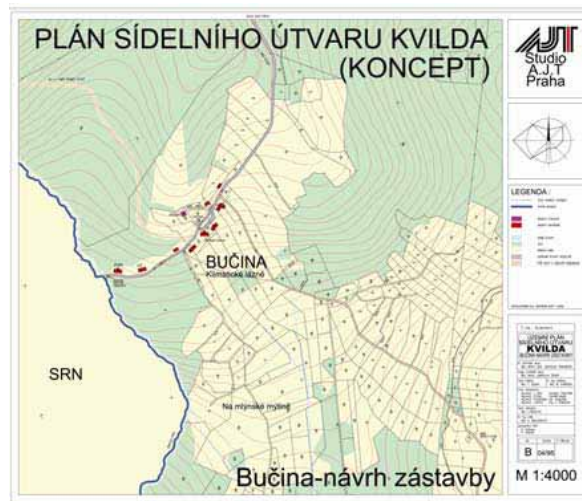
území obce Modrava (8 163 ha) je více než 2× větší než třeba správní území nedařlého města Strakonice (3 468 ha). Počet obyvatel pak naopak je u zmíněné Modravy samozřejmě 1000× menší (0,62 ob./km² oproti 678 obyv./km²).

V období do novely stavebního zákona v r. 1998, kdy řešení ÚP v rozloze celého správního území obce nebylo dáno zákonem obligatorně, se řešilo celé správní území obcí v ÚP jen informací na výkresu širších vztahů nebo jen v textu. Protože však například obec Kvilda má ve svém správním území ještě další sídelní útvar, bývalou obec Bučina – dnes část obce Kvilda, přímo na hraničním přechodu s Bavorskem, s jejíž jakkoliv v územně plánovacím procesu profesionálně prověřenou obnovou, Správa NP a CHKO Šumava zásadně nesouhlasila, ÚP Kvildy se řešil bez této bývalé obce, respektive bez této části obce. DOSS výslovně navrhl (ústně) pořizovateli a obci upustit od řešení této hraniční obce výměnou za „bezproblémové“ schválení ÚP vlastní obce Kvilda. Pořizovatel v době, kdy řešení ÚP v celém rozsahu správního území obce nebylo povinné (1996), na to tehdy přistoupil. Tato situace se ale nemění ani po dvou třech změnách ÚP obce Kvilda jdoucích do současnosti, tedy při již platném předpisu na řešení celého správního území. Nadřízený orgán ÚP to totiž ani v jedné dosud provedené změně ÚP přes návrh zhotovitele ÚP nepodpořil.

Mimochodem, obávám se, že Správa NP a CHKO Šumava v podstatě nepochopila úlohu územního plánu obecně. Vyhodnotit a řešit dané území,

neznamená ho účelově přidělit nějaké předem dané funkci, v tomto případě funkci obnoveného sídelního útvaru. Tedy nejde o jakési „urbanistické lobování“. Jsem přesvědčen, že územně plánovací proces znamená profesionální stanovení nové nebo ponechání staré funkce řešeného území ve shodě se všemi účastníky územně plánovacího procesu. Obecně přece nelze vyloučit, že by byla například nalezena celospolečenská shoda právě v tom, co by Správa CHKO a NP Šumava preferovala, tedy v tom, že území bývalé obce bude „bezrozvojovým územím“, zcela věnovaným sukcesivním funkcím přírody. Rozumím tomu, že DOSS nesouhlasí s rozvojem konkrétního území, i když je to třeba v rozporu s mým profesionálním názorem. Ale zásadně nerozumím tomu, že jeden z DOSSů odmítá připustit územně plánovací proces k objektivnímu vyhodnocení jednoho konkrétního území. A jaká je situace dnes na Bučině? Dané území není v řešeném území dnes

platného ÚP ani jeho změn. Přesto se zde dnes nachází, v tomto správou NP předpokládaném bezrozvojovém území: (1) Informační středisko NP Šumava, (2) bývalé řadové „tesko domy“ PS MV ČSSR přeměněné na rekreační domy, (3) služebna Pohraniční policie na přechodu a nejnověji rekonstruovaný cca 4 podlažní alpský hotel Pešlovna. Ztráta urbanistické koncepce a vyváženosti prostorového a funkčního řešení v této přírodně a krajinně tak citlivé oblasti je zde více než zřetelná.

Úplně stejná, vlastně horší, je situace u ÚP obce Rejštejn a její zničené, ale přesto existující obce Zhůří na svazích Huťské hory (1187 m n. m.). Tak jako Bučina u Kvildy, je i Zhůří částí obce Rejštejn pod pořad. č. 09. Nejedná se tedy o její obnovu ve smyslu nesmyslného ustanovení platné VÚC, ale o rozvoj existující části obce, vč. stanovení hranic SZÚO a ZÚO. Vzhledem k významu lokality pořizovatel, obec Rejštejn, metodicky správně pořídil, v předstihu před zpracováním ÚP, územně plánovací podklad – urbanistickou studii prověřující rozvoj této sídelní lokality. Její devastace pochází z doby, kdy obec Zhůří byla vojenskou základnou pro obsluhu protivzdušného radarového systému „Tamura“ tehdejší ČSLA. Tehdy se jádro zastavěného území obce, po zničení tam stojících usedlostí, přesunulo mimo hi-

storické jádro osídlení asi o 500 m na JV do míst výhodných z hlediska rádiově magnetických vlastností zmíněného radarového systému, samozřejmě spolu s vystěhováním všeho obyvatelstva obce.

Zmíněná urbanistická studie byla obcí schválena a stala se podkladem pro zadání ÚP. Protože dnes je řešení ÚP v rozsahu celého správního území dle § 10 odst. 2 již závazné, nabídka DOSSu v oblasti ochrany přírody a krajiny na vypuštění obce Zhůří z ÚP obce Rejštejn výměnou za schválení ÚP vlastní obce Rejštejn, nebyla obcí jako pořizovatelem akceptována. Správa CHKO a NP Šumava se proto postavila zásadně proti rozvoji Zhůří.

V současné chvíli je tento rozpor už po, dlužno říci několikaletém dohadovacím řízení dle § 136 SZ. MMR ČR rozhodlo zajímavým způsobem. Ztotožnilo se stoprocentně se stanoviskem DOSSu v oblasti ochrany přírody a krajiny a to tak, že v části obce Svojiše zakázalo, bez jakéhokoliv relevantního zdůvodnění, rozšíření zastavitelného území a v lokalitě Zhůří pak rozhodlo, že „...nebude vymezeno současně zastavěné území obce“ (?!). Jak jednoduché a jak s tím má naložit pořizovatel i zpracovatel ÚP dívající se na ustanovení § 10 a §139a, odst. 3, z kterého jednoznačně vyplývá povinnost, aby v ÚP bylo vymezeno současně zastavěné i zastavitelné území obce.

Lze vůbec takové rozhodnutí považovat za zákonné? Mezitím obec bude konat buď tak, že ÚP předělá, nebo naopak zůstane u stávajícího ÚP a zažádá např. o vydání pozemků dle zákona na základě platného ÚP. Věc pravděpodobně míří k Ústavnímu soudu. Rozpor trvá od roku 2000, resp. 2002. Obec tedy již tři, resp. pět let čeká, zatím marně, na kladné stanovisko nadřízeného orgánu ÚP. Ani kraj, ani centrum z hlediska pořizovatele i zpracovatele ÚP obce, nekonají ve prospěch obce. Že vzniká nesmírná škoda pro rozvoj obce, ale především trpkost v myslích občanů, netřeba zdůrazňovat. A to vše jen proto, že se neřeší celé správní území obce.

AD.2 – Dosud platný ÚP VÚC Šumava z počátku 90. let „zakazuje obnovu původních sídel“

K tomuto, domnívám se, pilotnímu problému současného VÚC Šumava jen stručně. ÚP VÚC Šumava byl schválen Usnesením vlády ČR 13. 5. 1992, vlastní ÚP VÚC Šumava (TERPLAN-Státní ústav pro územní plánování, státní podnik a pořizovatel MŽP ČR) byl dokončen ještě o rok dříve v květnu 1991 a tedy vlastní zpracování ÚP VÚC spadá logicky hluboko do doby před listopad 1989. Přesto nemohu pochopit jeho blíže nevyargumentované nařízení o „zákazu obnovy původních, uměle vylidněných sídelních útvarů Šumavy“. Nechápu ani zpracovatele, ani pořizovatele, ani tehdejší vládu ČR, která tento ÚP VÚC schválila. „Neobnova“ šumavských sídel, či jejich určení k „dožití“, bez jasného profesionálního zdůvodnění, vč. dohody s územní správou a samosprávou – především s obcemi na jejichž území se tyto bývalé obce dodnes nacházejí, je zcela nepochopitelná a snad i neomluvitelná.

Přesto je tento nezdůvodněný zákaz obnovy sídel na Šumavě dodnes platný. A to i když jde proti smyslu územního plánování daného zákonem a dovolují si tvrdit, že jde o jistý druh „územněplánovačského zločinu“! Neschopnost nahradit či změnit tento již 13 let starý „příkazně hospodářský územní dokument“ charakterizující prostorově ekonomické myšlení druhé poloviny 80. let minulého století, současným profesionálním územně plánovacím dokumentem pro celou oblast Šumavy je nejen zarážející, ale možná i důkazem naprosté neschopnosti centrálních orgánů územního rozvoje ČR a krajů respektovat §1 SZ. Zatím my, pořizovatelé ÚP a urbanisté pracující na Šumavě, musíme s tímto mastodontem z minulého století „se skřípěním zubů“ pracovat. Viz. výše.

AD.3 – DOSS vyžadující již v úrovni ÚP podrobné objemové regulativy staveb

Hned v úvodu si dovolím konstatovat, že tento nesoulad mezi požadavky na náplň ÚP dle §10 SZ a dle názoru toho

nejvýznamnějšího DOSSu na Šumavě, tedy Správy CHKO a NP, je ten nejméně „neužitečný“. Téměř pokaždé jsem se setkal ze strany Správy CHKO a NP Šumava s požadavkem na definování zcela exaktního počtu staveb na tom kterém funkčním vymezení ploch a na jejich objemové regulativy (podlažnost, min./max., objem, materiálové požadavky vč. požadované barvy, tvaru zastřešení atp.) spadající do RP, res. do územního řízení. Zpočátku jsme to řešili samostatnými výkresy „urbanistické koncepce“, kde jednotlivé hmoty domů byly skutečně zobrazeny, později jsme je kreslili už do hlavního výkresu funkčního využití ploch. Samozřejmě to jsou atributy regulačního plánu dle § 11 SZ, ale zde jsme spolu s DOSSem cítili jistou oprávněnost proto, abychom i podzákonným opatřením jasně deklarovali náš společný požadavek na respekt k tradiční šumavské stavební tradici. Protože navrhujeme nejen ÚP, ale i následné stavby, řada námi realizovaných staveb na obou Kvildách, na Modravě, u Prášil atp., potvrzuje oprávněnost výše uvedeného požadavku DOSS. Zřejmě u ÚP v prostoru výjimečné krajinné hodnoty je tento požadavek naprosto oprávněný a jde spíše o jeho metodicky legislativní „usazenost“. Na základě vlastních praktických zkušeností na tento požadavek hlubší definice objemových regulativů už ve fázi ÚP v přírodně hodnotných územích, obvykle

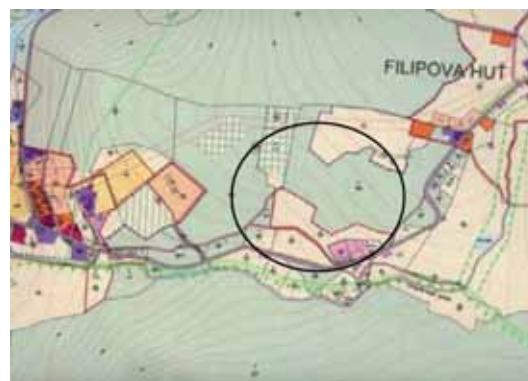
doprovázených v našich zeměpisných šířkách i vysokou kulturní tradicí usedlého obyvatelstva, jednoznačně pléduji.

AD.4 – Problémy se stanováním SZÚO A ZÚO ze strany DOSS

Protože DOSS (všude v územích s environmentálními omezeními je oním pilotním DOSSem orgán ochrany přírody a krajiny) vidí za každou plochou s daným funkčním využitím i plochu na konkrétní počet domů a to už v úrovni ÚP, tedy ne až v úrovni RP a zapříčiňuje tak mnohá nedorozumění. Pro nás urbanisty §139 a SZ jasně stanoví, co patří do SZÚO – stavební parcela a pozemková parcela, která s ní sousedí a slouží k účelu, pro které byly stavby zřízeny. Na Šumavě pak ale jde o enormně velké rozměry oněch sousedních pozemkových parcel stavebními. Teď ponechám stranou ten fakt, že na Šumavě, tak jako ve všech pohraničních územích ČR, se po odsunu sudetoněmeckého obyvatelstva nezachovalo zcela přesné určení funkce pozemkových parcel odvozené z charakteru kolaudačního rozhodnutí pro objekt stojící na sousední stavební parcele, což legitimuje zakreslení této a mnohdy skutečně obrovské parcely do SZÚO. DOSS ale má celkem pochopitelnou obavu, že uvnitř takto stanovené hranice současně zastavěného území obce dojde k neúměrnému zahuštění zástavby. Odkazy na to, že funkční využití ploch, i když jsou uvnitř hranice SZÚO, není určeno pro umístování staveb, ale je to např., na Šumavě obvyklé, funkční využití „drnový fond“, a že tento

problém přísluší až stupni následujícímu, tedy regulačnímu plánu, jsou neúčinné. DOSS rozporuje takto stanovenou hranici SZÚO jako chybnou a autor tohoto článku může dosvědčit, že takovýto nesouhlas může u některých pořizovatelů ÚP vyvolat i pocit z vad urbanistické práce vedoucí k soudnímu vymáhání již uhrazeného honoráře urbanistovi zpět. Co dodat. Vše výše uvedené je z hlediska architekta pravda a větší poučenost státních úředníků v oblasti ochrany přírody a krajiny i dalších o metodice a profesionálních postupech územně plánovacího procesu by bylo ku prospěchu naprosto nás všech. A na Šumavě zejména, chce se dodat.

Samozřejmě, že i já, a možná i někteří moji kolegové, ve snaze napomoci rozvoji obcí v environmentálně omezených územích děláme některé „metodické chyby“ či nestandardy.

Tak jako výše zmíněné DOSSy. Ale v demokratické společnosti bychom se měli my i „oni“ prostě naučit spolupracovat a naučit se vzájemně si rozumět a ne spolu válčit. Myslím, že to je v současnosti to nejdůležitější. Ostatně téma je to tak nosné, že si dovoluji k němu vrátit i v příštím tématu konference AUÚP ČR věnovaném např. krajinnému prostoru v územích s environmentálními omezeními.

Do mezinárodního projektu Integrated Land Use Planning and River Basin Management – ILUP je zapojeno celkem deset projektových partnerů z pěti evropských zemí. Český projekt Pomoraví se zabývá **komplexně venkovským prostorem**, navrhuje úpravy v krajině či v regionech, které snižují rizika z mnoha oblastí. Je kvalitním podkladem pro rozhodování a plánování v krajině s velmi přesnými a **technicky využitelnými výstupy v oblasti územního plánování a plánování investic do regionálního rozvoje**.

Práce na tomto projektu běží čtvrtým rokem v rámci evropského programu INTERREG III B. Prostorově je podle pravidel programu umístěn do oblasti horního povodí řeky Moravy, tedy řešené území představuje 80 % Olomouckého kraje a 20 % Pardubického kraje. Podobně, možná ne tak obsáhle jako je navrženo řešení pro lidi žijící v regionu Horního Pomoraví, jsou v jiných povodích na řece Dunaji navrhovány managementy ve smyslu trvale udržitelného rozvoje.

Významnou myšlenkou českého projektu jsou společné návrhy opatření v krajině, které vycházejí z oblasti vodního, lesního a zemědělského hospodářství, respektují nároky ochrany přírody, rozvoje venkovských podnikatelských aktivit. Důležitým aspektem však je, že řešitelský tým hledá takové řešení, které zahrnuje víceoborovou diskusi a snižuje tak významně střety zájmů. Při řešení se vychází z platné legislativy a v oblastech, kde se připravují nová nařízení a zákony, jsou podkladem tyto návrhy. V oblasti lesnictví, ochrany přírody, zemědělství a územního plánování slouží projekt Pomoraví přímo jako **pilotní oblast pro nastavení nové legislativy**. Význam projektu je rovněž pro **starosty obcí, podnikatelské, zemědělské a lesnické subjekty**, které musejí být dobře připraveny k čerpání zdrojů ze strukturálních fondů pro potřeby údržby a rozvoje krajiny. K tomu účelu se pořádají prezentace, budou vypracovány přehledné a vysvětlující příručky, které pomohou překlenout nedostatečnou informovanost zmíněných skupin. Vybudovaný bude informační systém a navržena pravidelná aktualizace dat.

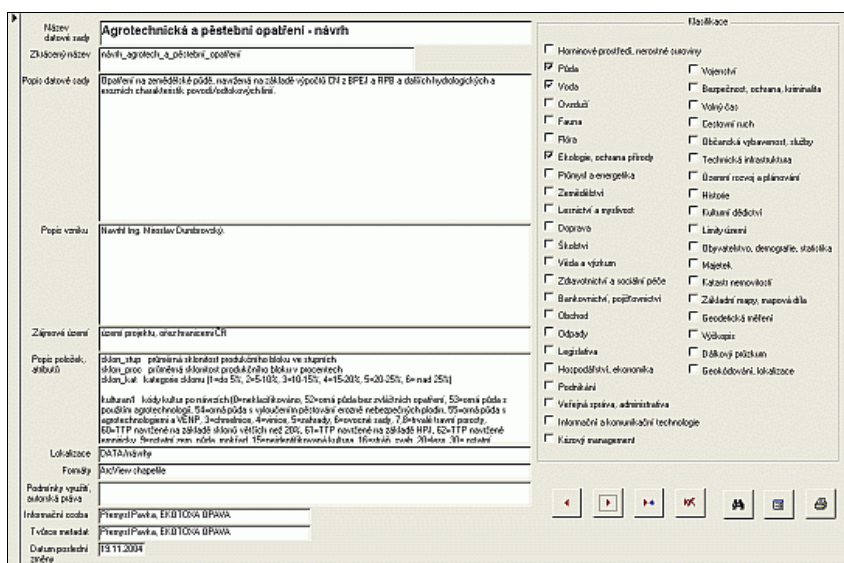
Zdá se, že projekt Pomoraví je nastaven velmi široce, není ovšem možné řešit návrhy změn v krajině bez provázání všech důležitých složek. Příroda také nic rozděleno nemá a vše v ní funguje v provázaných souvislostech. Organizačně je projekt členěn do tzv. etap a v řešitelských týmech jsou zapojeni specialisté z mnoha pracovišť, ty nejvýznamnější jsou: VUT FAST Brno – Ústav vodního hospodářství krajiny, ÚHÚL Brno a Olomouc, VÚZE Praha a Brno, SCHKO Jeseníky, SCHKO Litovelské Pomoraví, ÚP Olomouc, Ekotoxa Opava.

Stručný popis pracovních etap:

Etapa 01 – Inventury a sběr dat probíhá celou dobu trvání projektu Pomoraví. V rámci této etapy jsou průběžně doplňována data jak ze zpracování etap projektu vyplývají.

Etapa 03 – Optimalizace zemědělského hospodaření. Cílem je stanovit, jak by mohl probíhat integrovaný rozvoj venkova spojeného s restrukturalizací zemědělského hospodaření a ochrana složek životního prostředí a přírodních zdrojů. Postupně byl stanoven přirozený a reálný funkční potenciál pro zemědělské půdy jako je produkční potenciál půdy, odolnost půd proti negativním vlivům negativních a degračních činitelů, odolnost půd vůči kontaminaci a intoxikaci, zranitelnost půd větrnou erozí, zranitelnost vodní erozí, vodní režim půd, retence, faktor obsahu a kvality půdní organické hmoty a zhutnění půdy.

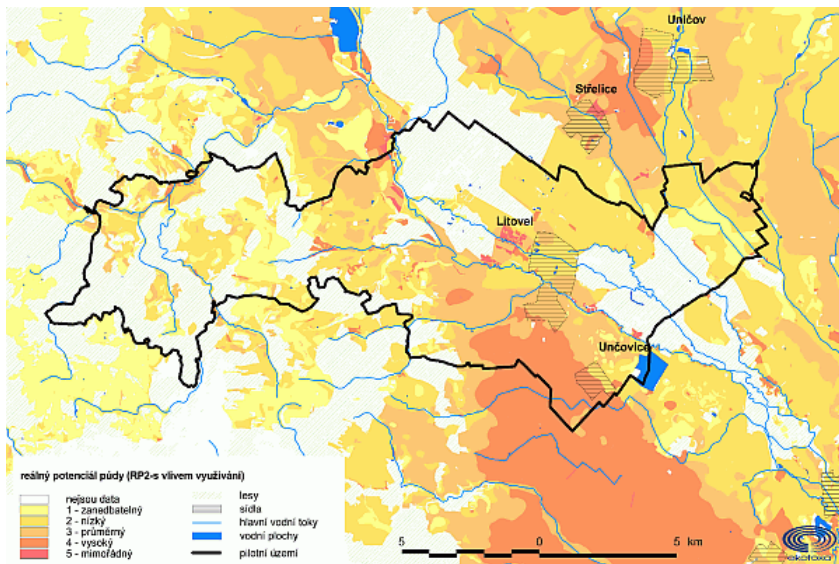
Probíhá posouzení ekonomiky vybraných podniků v rámci regionu Pomoraví a predikce vývoje jak z pohledu očekávané dotační politiky do roku 2006, ale především z hlediska implementace priorit

Etapa 02 – Tvorba základního GIS projektu o území a GIS analýzy. Digitalizace vybraných prvků území dle mapových podkladů a dle aktuální digitální ortofotomapy leteckých snímků území, digitalizace prvků historické podoby krajiny dle dostupných archivních leteckých snímků a integrace stávajících GIS vrstev do GIS projektu.

Vypracování modelu funkčního využití území, limitů území a prostorové modelování vybraných sledovaných prvků v krajině. Polygonální, případně gridové analýzy v území s využitím nástrojů GIS, aj.

v oblasti ochrany životního prostředí pro připravované nastávající období. Ekonomická data podniku jsou použita v matematickém modelu FARMA 4, což je nástroj, který umožňuje hledat optimální strukturu podniku ve vazbě na maximalizaci zisku. Při výpočtu je možné použít mnoho různých variant. V projektu budou zainteresovány konkrétní zemědělské podniky, aby si sami volily varianty s ohledem na své možnosti. Bude tedy zachyceno to, co se ve statistikách a ekonomických ukazatelích nemusí zachytit. Model FARMA 4 je možno použít jak na

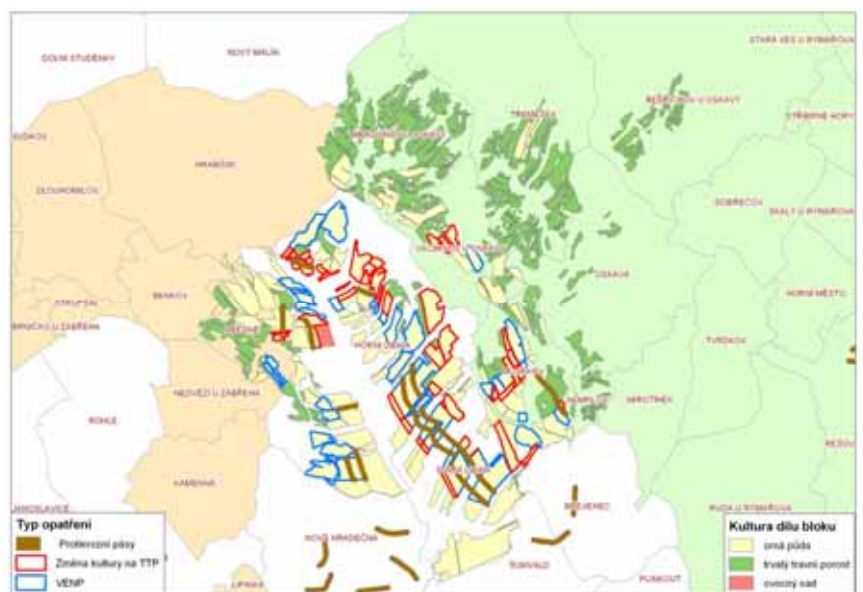
Reálný potenciál s vlivem využívání půdy pro modelové území Bouzovsko.

každý jednotlivý podnik, tak na celý region. Po načtení dat do modelu bude provedeno ekonomické vyhodnocení stávající situace podniků, z hlediska nákladovosti, rentability, výnosů, struktury živočišné výroby a podobně. Dále bude provedeno posouzení reálnosti navržených opatření na podnikové úrovni, zhodnocení, zda modelem navržená produkce za celý region má reálný odbyt, odhad k jakým změnám dojde a pod. V třetím kroku bude návrh nové struktury podniků po začlenění protierozních a ekologických návrhů. Tato změněná struktura bude opět dosazena do podnikových dat a vyhodnocena. Dále můžeme opět provést ekonomickou optimalizaci struktury podniků, které budou zachovány, zhodnotit a porovnat dopady na rozdílné druhy podnikatelských subjektů, zjistit, zda existuje rozdíl mezi malými a velkými podniky, a to v čem a proč. Jak ovlivňují dopady rozdílné výrobní oblasti, LFA a další jako je například vazba na CHKO Litovelské Pomoraví, oblast NATURA 2000.

Etapa 04 – Optimalizace lesního hospodaření. Optimalizace hospodaření v lesích má za cíl nastartovat funkčně integrované způsoby hospodaření, které na rozdíl od stávajícího pojetí diferencovaných způsobů vycházejí z podstaty souladu cílelého využití všech schopností lesů na úrovni jednotky prostorového rozdělení lesa.

Byly provedeny analýzy pro návrh hospodářských opatření na regulaci hydrického vlivu lesa na území, dále byly provedeny optimalizace lesní dopravní

sítě a užívání limitujících těžebních technologií včetně asanačních opatření. Byl stanoven produkční potenciál stanovištní, který vyjadřuje růstové možnosti dřevin z hlediska dřevní produkce. Jsou vytvořeny čtyři vrstvy produkčního potenciálu pro tyto hlavní dřeviny zájmového území – smrk, borovice, buk a dub. Byly stanoveny nejdůležitější zásady hospodaření dle typu hydrické funkce – infiltrační, protierozní, desukční a srážkotvorné. Zhodnocení zdravotního stavu porostů, očekávaného vývoje negativního působení abiotických a biotických stresových činitelů na lesní porosty, GIS analýzy a zpráva, která, doplňuje podklady pro plánování.

Zákres opatření navržených (v etapě E 05) v rámci protierozních opatření.

Návrh optimalizace produkčních možností výtěžnosti dřevní hmoty pro uživatele lesa ve venkovském prostoru Horního Pomoraví. Posouzení ekonomické rentability a produkční schopnosti lesních pozemků, porovnání s dosavadním hospodařením v zájmovém území a návrh optimalizace produkčních možností výtěžnosti dřevní hmoty. Přírodní ohrožení a užitkový potenciál dle RSH, oceňovací modely (sféry konfliktů, zařazení dle naléhavosti, plány rizikového managementu).

Etapa 05 – Optimalizace vodního režimu v krajině a prevence před povodněmi. V případě řešení této části je výstupem podrobná analýza erozních a odtokových poměrů a optimalizované návrhy v krajině. V rámci tohoto přístupu je cílem definování zdrojových ploch povrchového odtoku. Účelem této etapy je vytypovat na základě předem jasně stanovených parametrů povodí, která jsou potenciálně nejvíce ohrožena vznikem povodňové situace, tj. s největší hodnotou potenciální produkce povrchového odtoku. Návrhy řízení a optimalizace vodního režimu v daném území s hlavním zřetelem na prevenci povodní a vlivy na zátopová území. Optimalizace vodního režimu spočívá zejména v návrhu systému vodohospodářských a zemědělských systémů obhospodařování půdy a způsobů využití území snižující nepříznivé účinky povrchového odtoku a erozi a zvyšující infiltrační schopnost a retenční vodní kapacitu půd a krajiny včetně návrhu protierozních a protipovodňových opatření

s orientací na komplexní ochranu a organizaci povodí. Návrh obsahuje výběr nejvhodnější kombinace opatření, které lze v daném konkrétním území použít, a to jak z hlediska jejich druhu, tak i s ohledem na jejich umístění, účinnost a rozsah, resp. kapacitu. Výběr optimálního řešení bude probíhat podle určitého kritéria (nebo i více současně působících kritérií) optimality tj. kritéria zejména ekologická, hydrologická, sociální, ale také často technicko-ekonomické povahy.

Výstupy z této etapy by mohly být podkladem pro územní plány samosprávných celků tj. Olomouckého kraje, měst a obcí.

Etapa 06 – Tvorba a rozvoj krajiny.

Metodický přístup na způsob zhodnocení území z pohledu kvalit a potřeb krajiny a otestování v konkrétním území Horního Pomoraví. Tento způsob by měl využívat v maximální míře digitální nástroje a měl by být uplatnitelný v různorodých typech krajiny. Projektové řešení má sloužit jako podklad pro kvalifikované rozhodování o vývoji a správě řešeného území, o způsobech vhodné péče o něj, jeho utváření, o podmínkách, za kterých lze, případně nelze provádět určité změny v krajině. Dalším cílem je zkoordinovat lokální systémy ekologické stability, tak, jak jsou navrženy v územních plánech, s návrhy protierozních opatření, aby tvořily funkčnímu a krajinnému rázu území odpovídající kostru ekologické stability.

Etapa 07 – Systém ochrany a řízení přírodních zdrojů. Cílem prací na realizaci etapy E 07 je podrobné zpracování pilotních oblastí soustavy NATURA 2000 z hlediska jejich vazeb na agro-environmentální programy v zemědělství včetně jejich ekonomických aspektů pro zemědělsky hospodařící subjekty, na lesní hospodářství a na systémy protipovodňové ochrany sídel v kontextu trvale udržitelné optimalizace péče o krajinu. V roce 2005 jsou práce soustředěny na dokončení návrhové části a to zejména v oblastech zemědělského hospodaření, rozvoj venkova a ochrany přírody s ohledem na připravovanou legislativu.

Etapa 08 – Lidské zdroje a rozvoj venkova. Jedním z podkladů udržitelného rozvoje venkova jsou bezesporu lidské zdroje. Prostřednictvím velkoplošného

dotazníkového šetření se snažíme zjistit možnosti udržitelného rozvoje venkova za podmínek sociální a ekonomické přijatelnosti včetně možnosti jejich rozvoje za současného zachování životního prostředí. Zpracované výstupy by měly být využity zejména prostřednictvím veřejné správy obcí jako podklad pro další možnosti rozvoje venkova.

Etapa 09 – Systémy vzdělávání

Návrhy forem, zpracování a praktické provádění různých metod ekologické výchovy a osvěty vůči venkovské populaci a zemědělským/lesnickým subjektům s ohledem na ochranu přírodních zdrojů, prevenci vůči povodním a efektivní hospodaření v krajině.

Poskytování základních informací a relevantních výsledků projektu cílovým skupinám odpovídajícím způsobem.

Inspirace a příprava rozhodujících subjektů k využití výsledků projektu a realizací navazujících trvale udržitelných projektů v krajině.

Současně propracovat motivaci k užší spolupráci mezi státními orgány, ekologickými a zemědělskými organizacemi a veřejností.

Etapa 10 – Integrovaný systém řízení venkovského prostoru. Zřízením webového portálu s mapovými výstupy a dalšími informacemi ve spolupráci se všemi řešiteli projektu se chceme zaměřit na finální výstup Pomoraví v r. 2006, kterým by se stal „informační systém“ o dalším možném rozvoji venkova (zemědělství, lesnictví, vodo hospodářství, krajina, ochrana přírody, lidský potenciál), a který zpřístupní všechny informace pro předpokládané uživatele.

První dva roky projektu Pomoraví **2002 – 2003** byly věnovány charakteristice a analýze území; rok **2004** již přinesl návrhy opatření, podklady pro plánovací dokumentaci, optimalizované návrhy v krajině s hlavním aspektem snížení eroze půdy a zvýšení retenční kapacity krajiny. Nemusí jít vždy jen o lokality zemědělsky využívaných pozemků, do řešení lze pojmout i lokality na lesních anebo urbanizovaných územích, popř. kombinace lokalit na různých územích. Dále byly na pilotních podnicích propočteny ekonomické analýzy, které budou hledat řešení jak co nejefektivněji bude

možné v krajině hospodařit a udržovat ji. V rámci etapy E 04 je pak zpracovaný projekt zalesnění, který je příkladem pro vlastníky zemědělské půdy, kteří chtějí změnit způsob využití svých pozemků.

Propojení oblastí řešené problematiky a současně i výpočet dopadů do praxe si vysloužilo uznání u zahraničních partnerů. Tak se stalo Pomoraví i jakýmsi vzorovým projektem pro ostatní pracoviště ILUP v zahraničí.

V roce **2005** jsou práce soustředěny na dokončení návrhové části a to zejména v oblastech zemědělského hospodaření, rozvoj venkova a ochrany přírody s ohledem na připravovanou legislativu. Pro následující rok 2005 z toho vyplývá následující soubor úkolů: návrh opatření pro zvýšení atraktivnosti území v oblasti venkovské turistiky, návrh nástrojů ke zvýšení angažovanosti podnikatelských subjektů a samosprávných institucí pro destination management. Dále pak návrhy možného čerpání financí na rozvoj cestovního ruchu a podporu malého a středního podnikání z dotačních titulů Evropské unie a národních podpor. V roce 2005 se začíná budovat informační systém v návaznosti na případně stávající informační systémy na zúčastněných krajích, společnosti Lesy ČR, městských úřadech, CHKO, popřípadě MZe, MMR a MŽP. Nový GIS o území postavený na platformě nových informačních technologií včetně zajištění přístupu veřejnosti na webové stránky bude obsahovat také metodický návrh pro obnovu a aktualizaci dat. Zde je nezbytná spolupráce a součinnost s institucemi, které budou informační systém v budoucnu využívat.

Ve věci **financování** platí plně kofinancování, tedy finanční zdroje jsou složeny od jednotlivých zadavatelů, národní podpory z ministerstev ČR a evropského fondu ERDF. Všechny vynaložené náklady podléhají kontrole řídicího výboru na úrovni MMR ČR v rámci National Contact Point. Financování projektu Pomoraví rovněž podléhá kontrole na mezinárodní úrovni v rámci Joint Technical Secretary a v neposlední řadě monitorovacímu výboru projektu, jehož předsedou je Ing. Martin Fanyš, vrchní ředitel strukturální politiky a ekologie Mze ČR.

© František Maršálek

Telč

VENKOV jeho proměny a územní plánování

SBORNÍK ZE SEMINÁŘE,
TELČ 21.-22. 4. 2005

Vydal:

Ústav územního rozvoje
jako přílohu časopisu Urbanismus a územní rozvoj – číslo 5/2005
© ÚÚR Jakubské náměstí 3, 601 00 Brno

Redakce a grafická úprava:

Tamara Blatová

Sazba:

© Artax, a. s., Žabovřeská 16, 616 00 Brno

Tisk:

© Graphical spol. s r. o., Sladovnická 4, 620 00 Brno

1. vydání, Brno 2005

